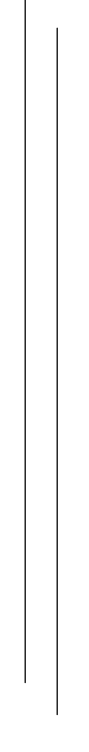

मध्यमकालीन खर्च संरचना

आव २०८०/८१ - २०८२/८३

नौबहिनी गाउँपालिका

गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय
वहाने, प्यूठान, लुम्बिनी प्रदेश

मध्यमकालीन खर्च संरचना(आ.व.२०८०/८१ - २०८२/८३)

प्रकाशक

नौबहिनी गाउँपालिका

गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय

बहाने, प्यूठान, लुम्बिनी प्रदेश

सम्पर्क फोन : ९८५७८३६०२०

वेबसाइट: www.naubahinimun.gov.np

इमेल : naubahinirm@gmail.com

प्राविधिक सहयोग

अलाना इण्टरनेशनल सर्भिसेज, काठमाडौं

सर्वाधिकार

प्रकाशकमा

प्रकाशन वर्ष

२०८०

मुद्रक

विषय सूची

क्र.सं.	शिर्षक	पेज नम्बर
१	परिच्छेद - एक : परिचय	९
१.१	पृष्ठभूमि	९
१.२	मध्यमकालीन खर्च संरचनाको अवधारणा	९
१.३	मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमाको उद्देश्य	९
१.४	मध्यमकालीन खर्च संरचनाका कानुनी आधार	९
१.५	मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमा विधि तथा प्रक्रिया	९
२	परिच्छेद दुई : मध्यमकालीन खर्च संरचना	१२
२.१	पृष्ठभूमि	१२
२.२	सोच, उद्देश्य एवं रणनीति	१२
२.३	समष्टिगत लक्ष्य	१२
२.४	विषय क्षेत्रगत उद्देश्य	१३
२.५	समष्टिगत रणनीति	१३
२.६	मध्यमकालीन आर्थिक खाका	१३
२.७	मध्यमकालीन नतिजा खाका	१४
२.८	मध्यमकालीन बजेट खाका	१५
२.९	बजेट विनियोजन र प्रक्षेपण वाँडफाँड	१६
३	परिच्छेद ३ : आर्थिक विकास	२२
३.१	कृषि विकास	२२
३.२	सिंचाइ	२७
३.३	पर्यटन विकास	२९
३.४	उद्योग व्यापार तथा व्यवसाय	३२
३.५	बैंक वित्तीय संस्था तथा सहकारी	३५
३.६	श्रम, रोजगार तथा सुरक्षित आप्रवासन	३८
४	परिच्छेद चार : सामाजिक विकास	४१
४.१	शिक्षा	४१
४.२	आधारभूत स्वास्थ्य	४५
४.३	खानेपानी तथा सरसफाइ	४८
४.४	लक्षित वर्ग तथा सामाजिक समावेशीकरण	५१
४.५	कला, भाषा, साहित्य संस्कृति	५४
४.५	युवा तथा खेलकुद	५७
५	परिच्छेद पाँच : पूर्वाधार विकास	६०
५.१	सडक तथा यातायात	६०
५.२	आवास, वस्ती विकास तथा सार्वजनिक निर्माण	६३
५.३	विद्युत तथा बैकल्पिक ऊर्जा	६६
५.५	सूचना तथा सञ्चार	६९
६	परिच्छेद छः वन, वातावरण तथा विपद व्यवस्थापन	७२
६.१	वन तथा जैविक विविधता	७२

६.२	वातावरण तथा स्वच्छता	७५
६.३	भू तथा जलाधार व्यवस्थापन	७७
६.४	विपद व्यवस्थापन जलवायु परिवर्तन अनुकूलन	७९
७	परिच्छेद सात : सुशासन तथा संस्थागत विकास	८३
७.१	सुशासन, ऐन, कानून	८३
७.२	वित्तीय श्रोत परिचालन	८५
७.३	मानव संशाधन तथा संस्थागत विकास	८८
७.४	योजना व्यवस्थापन	९१
	अनुसूचिहरु	९४

तालिका/ग्राफचित्र सूचि

क्र.सं.	शिर्षक	पेज नम्बर
१.	समष्टिगत आर्थिक खाका	५
२.	मध्यमकालीन नतिजा खाका	५
३.	मध्यमकालीन वजेट खाका	१५
४.	उपक्षेत्रगत वजेट वाँडफाँड	१५
५.	रणनीति स्तम्भका आधारमा वजेट वाँडफाँड	१७
६.	प्राथमिकताका आधारमा वजेट वाँडफाँड	१७
७.	दिगो विकास लक्ष्यका आधारमा वजेट वाँडफाँड	१८
८.	लैङ्गिक आधारमा वजेट वाँडफाँड	१९
९.	जलवायु परिवर्तनका आधारमा वजेट वाँडफाँड	१९
१०.	गाउँ गौरव आयोजना	२०
११.	कृषि विकास : नतिजा खाका तथा मध्यमकालीन लक्ष्य परिमाण	२३
१२.	कृषि विकास : त्रिवर्षीय श्रोत अनुमान	२४
१३.	कृषि विकास : मुख्य आयोजना तथा कार्यक्रमका लागि वजेट अनुमान	२५
१४.	सिंचाइ : नतिजा खाका तथा मध्यमकालीन लक्ष्य परिमाण	२७
१५.	सिंचाइ : त्रिवर्षीय श्रोत अनुमान	२८
१६.	सिंचाइ : मुख्य आयोजना तथा कार्यक्रमका लागि वजेट अनुमान	२८
१७.	पर्यटन विकास : नतिजा खाका तथा मध्यमकालीन लक्ष्य परिमाण	३०
१८.	पर्यटन विकास : त्रिवर्षीय श्रोत अनुमान	३०
१९.	पर्यटन विकास : मुख्य आयोजना तथा कार्यक्रमका लागि वजेट अनुमान	३१
२०.	उद्योग व्यापार व्यसाय : नतिजा खाका तथा मध्यमकालीन लक्ष्य परिमाण	३२
२१.	उद्योग व्यापार व्यसाय : त्रिवर्षीय श्रोत अनुमान	३३
२२.	उद्योग व्यापार व्यसाय : मुख्य आयोजना तथा कार्यक्रमका लागि वजेट अनुमान	३४
२३.	वैक वित्तीय संस्था, सहकारी : नतिजा खाका तथा मध्यमकालीन लक्ष्य परिमाण	३६
२४.	वैक वित्तीय संस्था, सहकारी : त्रिवर्षीय श्रोत अनुमान	३६
२५.	वैक वित्तीय संस्था, सहकारी : मुख्य आयोजना तथा कार्यक्रमका लागि वजेट अनुमान	३६
२६.	श्रम रोजगार तथा सुरक्षित आप्रवासन : नतिजा खाका तथा मध्यमकालीन लक्ष्य परिमाण	३८
२७.	श्रम रोजगार तथा सुरक्षित आप्रवासन : त्रिवर्षीय श्रोत अनुमान	३९
२८.	श्रम रोजगार तथा सुरक्षित आप्रवासन : मुख्य आयोजनाका लागि वजेट अनुमान	३९
२९.	शिक्षा : नतिजा खाका तथा मध्यमकालीन लक्ष्य परिमाण	४१
३०.	शिक्षा : त्रिवर्षीय श्रोत अनुमान	४३
३१.	शिक्षा : मुख्य आयोजना तथा कार्यक्रमका लागि वजेट अनुमान	४३
३२.	आधारभूत स्वास्थ्य : नतिजा खाका तथा मध्यमकालीन लक्ष्य परिमाण	४५
३३.	आधारभूत स्वास्थ्य : त्रिवर्षीय श्रोत अनुमान	४६
३४.	आधारभूत स्वास्थ्य : मुख्य आयोजना तथा कार्यक्रमका लागि वजेट अनुमान	४७
३५.	खानेपानी तथा सरसफाइ : नतिजा खाका तथा मध्यमकालीन लक्ष्य परिमाण	४८
३६.	खानेपानी तथा सरसफाइ : त्रिवर्षीय श्रोत अनुमान	४९
३७.	खानेपानी तथा सरसफाइ : मुख्य आयोजना तथा कार्यक्रमका लागि वजेट अनुमान	५०
३८.	लक्षित वर्ग सामाजिक समावेशीकरण : नतिजा खाका तथा मध्यमकालीन लक्ष्य परिमाण	५२

३९.	लक्षित वर्ग सामाजिक समावेशीकरण : त्रिवर्षीय श्रोत अनुमान	५२
४०.	लक्षित वर्ग सामाजिक समावेशीकरण : मुख्य आयोजनाका लागि वजेट अनुमान	५२
४१.	कला भाषा साहित्य संस्कृति : नतिजा खाका तथा मध्यमकालीन लक्ष्य परिमाण	५४
४२.	कला भाषा साहित्य संस्कृति : त्रिवर्षीय श्रोत अनुमान	५५
४३.	कला भाषा साहित्य संस्कृति : मुख्य आयोजना तथा कार्यक्रमका लागि वजेट अनुमान	५५
४४.	युवा तथा खेलकुद : नतिजा खाका तथा मध्यमकालीन लक्ष्य परिमाण	५७
४५.	युवा तथा खेलकुद : त्रिवर्षीय श्रोत अनुमान	५७
४६.	युवा तथा खेलकुद : मुख्य आयोजना तथा कार्यक्रमका लागि वजेट अनुमान	५८
४७.	सडक यातायात : नतिजा खाका तथा मध्यमकालीन लक्ष्य परिमाण	६०
४८.	सडक यातायात : त्रिवर्षीय श्रोत अनुमान	६१
४९.	सडक यातायात : मुख्य आयोजना तथा कार्यक्रमका लागि वजेट अनुमान	६१
५०.	आवास, वस्ती विकास, सार्वजनिक निर्माण : नतिजा खाका तथा मध्यमकालीन लक्ष्य	६३
५१.	आवास, वस्ती विकास, सार्वजनिक निर्माण : त्रिवर्षीय श्रोत अनुमान	६४
५२.	आवास, वस्ती विकास, सार्वजनिक निर्माण : मुख्य आयोजनाका लागि वजेट अनुमान	६४
५३.	विद्युत तथा वैकल्पिक ऊर्जा : नतिजा खाका तथा मध्यमकालीन लक्ष्य परिमाण	६६
५४.	विद्युत तथा वैकल्पिक ऊर्जा : त्रिवर्षीय श्रोत अनुमान	६७
५५.	विद्युत तथा वैकल्पिक ऊर्जा : मुख्य आयोजनाका लागि वजेट अनुमान	६७
५६.	सूचना सञ्चार : नतिजा खाका तथा मध्यमकालीन लक्ष्य परिमाण	७०
५७.	सूचना सञ्चार : त्रिवर्षीय श्रोत अनुमान	७०
५८.	सूचना सञ्चार : मुख्य आयोजनाका लागि वजेट अनुमान	७०
५९.	वन तथा जैविक विविधता : नतिजा खाका तथा मध्यमकालीन लक्ष्य परिमाण	७३
६०.	वन तथा जैविक विविधता : त्रिवर्षीय श्रोत अनुमान	७४
६१.	वन तथा जैविक विविधता : मुख्य आयोजनाका लागि वजेट अनुमान	७४
६२.	वातावरण तथा स्वच्छता : नतिजा खाका तथा मध्यमकालीन लक्ष्य परिमाण	७६
६३.	वातावरण तथा स्वच्छता : त्रिवर्षीय श्रोत अनुमान	७६
६४.	वातावरण तथा स्वच्छता : मुख्य आयोजनाका लागि वजेट अनुमान	७६
६५.	भू तथा जलाधार : नतिजा खाका तथा मध्यमकालीन लक्ष्य परिमाण	७८
६६.	भू तथा जलाधार : त्रिवर्षीय श्रोत अनुमान	७८
६७.	भू तथा जलाधार : मुख्य आयोजनाका लागि वजेट अनुमान	७९
६८.	विपद व्यवस्थापन : नतिजा खाका तथा मध्यमकालीन लक्ष्य परिमाण	८०
६९.	विपद व्यवस्थापन : त्रिवर्षीय श्रोत अनुमान	८१
७०.	विपद व्यवस्थापन : मुख्य आयोजनाका लागि वजेट अनुमान	८१
७१.	सुशासन तथा ऐन कानून : नतिजा खाका तथा मध्यमकालीन लक्ष्य परिमाण	८४
७२.	सुशासन तथा ऐन कानून : त्रिवर्षीय श्रोत अनुमान	८५
७३.	सुशासन तथा ऐन कानून : मुख्य आयोजनाका लागि वजेट अनुमान	८५
७४.	वित्तीय श्रोत परिचालन : नतिजा खाका तथा मध्यमकालीन लक्ष्य परिमाण	८६
७५.	वित्तीय श्रोत परिचालन : त्रिवर्षीय श्रोत अनुमान	८७
७६.	वित्तीय श्रोत परिचालन : मुख्य आयोजनाका लागि वजेट अनुमान	८८
७७.	संस्थागत विकास : नतिजा खाका तथा मध्यमकालीन लक्ष्य परिमाण	८९
७८.	संस्थागत विकास : त्रिवर्षीय श्रोत अनुमान	९०

७९.	संस्थागत विकास : मुख्य आयोजनाका लागि वजेट अनुमान	९०
८०.	योजना व्यवस्थापन : नतिजा खाका तथा मध्यमकालीन लक्ष्य परिमाण	९२
८१.	योजना व्यवस्थापन : त्रिवर्षीय श्रोत अनुमान	९२
८२.	योजना व्यवस्थापन : मुख्य आयोजनाका लागि वजेट अनुमान	९३

शब्द संक्षेपीकरण

अ.मु.	:	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन
अ/गैसस	:	अन्तराष्ट्रीय/गैर सरकारी संस्था
आ.व.	:	आर्थिक वर्ष
आ.वि.	:	आधारभूत विद्यालय
मा.वि.	:	माध्यमिक विद्यालय
उ.स.	:	उपभोक्ता समिति
कि.मि.	:	किलोमीटर
नपा	:	नगरपालिका
गापा	:	गाउँपालिका
प्रा.वि.	:	प्राथमिक विद्यालय
मा.वि.	:	माध्यमिक विद्यालय
मे टन	:	मेट्रिक टन
रायोआ	:	राष्ट्रीय योजना आयोग
रु.	:	रुपैयाँ
लि.	:	लितर
व.नं.	:	वडा नम्बर
प्रप्रअ	:	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
स.सं	:	सहकारी संस्था
सा.सं	:	सामुदायिक संस्था
हे.	:	हेक्टर

परिच्छेद - एक : परिचय

१.१ पृष्ठभूमि

मध्यमकालीन खर्च संरचनाले आवधिक योजना र वार्षिकबजेट तथा कार्यक्रमबीच अन्तरसम्बन्ध कायम गरी सार्वजनिक वित्त व्यवस्थापनलाई प्रभावकारी बनाउनसहयोग गर्दछ। यसले स्रोत व्यवस्थापन र अपेक्षित नतिजाप्रस्तुत गर्दछ। प्राथमिकताका आधारमा सार्वजनिक स्रोतको बाँडफाँट गरी खर्चकोप्रभावकारिता बढाउनु नै मध्यमकालीन खर्च संरचनाको प्रमुख उद्देश्य हो। यसले विकास योजनाको लक्षित नतिजा हासिल गर्नकोनिमित्त उपलब्ध स्रोत साधनको विनियोजन र परिचालन, पारदर्शी र मितव्ययी खर्च प्रणाली, वित्तीयसुशासन जस्ता पक्षमा सुधार ल्याउन महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्दछ।

अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ र आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व ऐन, २०७६ ले संघ, प्रदेश र स्थानीय तहले मध्यमकालीन खर्च संरचना तयार गरी कार्यान्वयन गर्न अनिवार्य गरेको छ। यससन्दर्भमाकार्यपालिका, विषयगत समिति, विषयगत शाखासँग राय परामर्श गरी आवधिक योजनाको आधारमा मध्यमकालीन खर्च संरचना तयार पारिएको छ। उपलब्ध सूचनालाई आधार मानिआगामी तीन वर्षको खर्चको प्रक्षेपणसहित पालिकाको मध्यमकालीन खर्च संरचना(२०८०/८१-२०८२/८३) तयार गरिएको छ।

१.२ मध्यमकालीन खर्च संरचनाको अवधारणा

मध्यमकालीन खर्च संरचनाले उपलब्ध सीमितस्रोत-साधनको आकलन गर्ने र योजनाको प्राथमिकताको क्षेत्रमा मध्यम अवधिको लागि बाँडफाँट गर्नेगर्दछ। यस संरचनामा मुख्यतः समष्टिगत आर्थिक खाका, नतिजा खाका र बजेट खाका गरी तीन खाकाहरु समावेश गरिएको हुन्छ। मध्यमकालीन खर्च संरचनामा पहिलो आर्थिक वर्षमा बजेटको वास्तविक स्रोत र खर्चको अनुमान गरिन्छ। त्यसपछिका दुई आर्थिक वर्षका लागि स्रोत र खर्चको प्रक्षेपण गरिन्छ। पहिलो वर्षको बजेट कार्यान्वयन भएपछि प्रगति समीक्षाको आधारमा बाँकी दुई वर्षको प्रक्षेपित अनुमान परिमार्जन एवं संशोधन गरिन्छ। यसरी मध्यमकालीन खर्च संरचनामा चक्रीय हिसाबले प्रत्येक वर्ष तीन वर्षको बजेटको आकलन हुने गर्दछ।

१.३ मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमाको उद्देश्य

मध्यमकालीन खर्च संरचनाको मुख्य उद्देश्य वित्तीय सुशासन कायम राख्नु हो। उपलब्ध स्रोत साधनलाई नीति, आवधिक योजना र वार्षिक बजेटतथा कार्यक्रम बीच तालमेल गराई खर्च प्रणालीमा सुधार ल्याउनु यसको अर्को उद्देश्य हो। यसका साथै मध्यमकालीन खर्च संरचनाको विशेष उद्देश्य यसप्रकार रहेको छ।

- ◆ आवधिक योजना र वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम बीच तादात्म्यता कायम गरी स्रोत-साधनकोविनियोजनलाई उपलब्धिमुलक बनाउनु,
- ◆ आयोजना तथा कार्यक्रमको प्राथमिकीकरण गरी प्राथमिकता प्राप्त आयोजनाका लागि स्रोतको सुनिश्चितता गर्नु,
- ◆ आन्तरिक र बाह्य स्रोतको वास्तविक अनुमान गरीबजेट तर्जुमालाई यथार्थपरक बनाउनु

१.४ मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमाका कानुनी आधारहरु

मध्यमकालीन खर्च संरचना तयार गर्दा निम्न अनुसारका कानुनी आधारहरुलाई आधार मानिएको छ।

- नेपालको संविधान
- दीगो विकासका लक्ष्यको अवस्था र मार्गचित्र (२०१५-२०३०)
- अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४
- राष्ट्रिय दीर्घकालिन सोच, २१०० तथा पन्ध्रौँ राष्ट्रिय योजना (२०७६/७७-२०८१/८२)

१.५ मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमा विधि तथा प्रक्रिया

राष्ट्रिय योजना आयोगबाट जारी स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७८ मा समाविष्ट मध्यमकालीन

खर्च संरचना तयारी सम्बन्धी अवधारणा, मार्गदर्शन तथा औजारहरु प्रयोग गरी यो मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमा गरिएको छ । यस मध्यमकालीन खर्च संरचना देहाय बमोजिमको चरण तथा प्रक्रिया अबलम्बन तर्जुमा गरिएको छ :

चरण१: तयारी

पालिकाको आगामी तीन आर्थिक वर्षको लागि मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमा गर्न तयारी छलफल विभिन्न मितिमा सम्पन्न भएको थियो । यस सम्बन्धमा पालिका, परामर्शदाता एवं सरोकारवाला निकायहरुको जिम्मेवारी, समयसीमा स्पष्ट गरिएको थियो ।

चरण२:सन्दर्भ सामग्री संकलन, अध्ययन विश्लेषण

मध्यमकालीन खर्च संरचना तयारीकासन्दर्भमा अध्ययन एवं समीक्षा गरिएका प्रमुख सन्दर्भ सामग्री देहायबमोजिम रहेका छन्:

- ◆ स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४
- ◆ अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४
- ◆ आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायीत्व ऐन, २०७६ तथा नियमावली, २०७७
- ◆ अन्तर-सरकारी वित्तीय हस्तान्तरण कार्यविधि
- ◆ नेपाल सरकार तथा प्रदेश सरकारको वित्तीय हस्तान्तरणको अभ्यास
- ◆ नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार एवं सम्बन्धित स्थानीय सरकारको वित्तीय ऐनहरु
- ◆ नेपाल सरकारको क्षेत्रगत नीति, कानून, मार्गदर्शन र मापदण्ड
- ◆ स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७८ (परिमार्जित)
- ◆ स्थानीय सरकारको बजेट तथा योजना तर्जुमा हाते किताब, २०७७
- ◆ नेपाल सरकारको दीर्घकालीन सोच, पन्ध्रौँ राष्ट्रिय योजना
- ◆ प्रदेश सरकारको आवधिक योजना

चरण३: मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमाका लागि कार्ययोजना तयारी

मध्यमकालीन खर्च संरचना तयारी सम्बन्धी दिग्दर्शनमा उल्लेखित विधि, औजार एवं कार्ययोजना सम्बन्धमा तयारी बैठकको आयोजना गरी छलफल गरिएको थियो । सोही आधारमा मध्यमकालीन खर्च संरचनातयारी विधि तथा प्रक्रिया औजार र दस्तावेजको ढाँचातयार गरिएको थियो ।

चरण ४ : अभिमुखीकरण तथा प्रारम्भिक कार्यशालाको आयोजना

पालिकामाएक दिवसीय अभिमुखीकरण तथा प्रारम्भिक कार्यशालाको आयोजना गरियो । कार्यक्रममा मध्यमकालीन खर्चसंरचनागर्दै मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमा सम्बन्धी बुझाइमा एकरूपता कायम गरिएको थियो । सोही कार्यक्रममा मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमाकार्यदल गठन तथा कार्य योजनाको स्वीकृति र यस सम्बन्धमा स्रोत अनुमान तथा बजेट सीमा निर्धारण समिति,बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा समिति, विषयगत समिति, कार्यदल र विषयगत महाशाखा/शाखाको जिम्मेवारीतथा भूमिका समेत स्पष्ट पारिएको थियो ।

चरण ५ : विषयगत समिति तथा शाखासँग परामर्शको आयोजना

पालिकाको वार्षिक योजनाको उपलब्धि समीक्षाका लागि विषयगतसमितिसँग परामर्श तथा छलफल गरिएको थियो । छलफलबाट हालसम्मको उपलब्धि, चालु आयोजना, सालबसालीआयोजना तथा कार्यक्रम, विस्तृत आयोजना प्रतिवेदन तयार भएका आयोजना, सम्भाव्यता अध्ययन र लागत अनुमान विवरण तयार गरियो । सो छलफलबाट विषय क्षेत्रगत योजनाको सूची तयार र हरेक आयोजनाकोउप-क्षेत्रगत रूपमा श्रोत आवश्यकता निर्धारण गरियो ।

चरण ६ : श्रोत तथा खर्चको अनुमान र त्रिवर्षिय प्रक्षेपण

राजस्व बाँडफाँड, अन्तर-सरकारी वित्तीय हस्तान्तरण लगायतका विभिन्न श्रोतबाट उपलब्ध हुने रकमलाई विगत आर्थिक वर्षहरूको श्रोतको उपलब्धताका आधारमा आगामी तीन आर्थिक वर्षको श्रोतको अनुमान तथा प्रक्षेपण गरिएको थियो । आन्तरिक श्रोतलाई राजस्व सुधार कार्ययोजनाका आधारमा अनुमान तथा प्रक्षेपण तयारगर्दै गत आर्थिक वर्षहरूको खर्चको अनुमान तथा प्रक्षेपण गरिएको थियो । श्रोत तथा खर्च प्रक्षेपणका आधारमा तीन वर्षको बजेट सीमा निर्धारण गरियो ।

चरण ७: क्षेत्रगत योजना तर्जुमा

मध्यमकालीन खर्च संरचना तयारीका लागि विषयक्षेत्रगत शाखासँग छलफल गरिएको थियो । छलफलमाबाट आगामी तीन वर्ष सञ्चालन गरिने आयोजना तथा कार्यक्रमको पहिचान, प्राथमिकता निर्धारण गर्ने, लागत अनुमान यकिन र आगामी तीन आर्थिक वर्षको लागि स्रोत आवश्यकतानिर्धारण र स्थानीय रणनीतिक स्तम्भ, प्राथमिकताक्रम, दीगो विकास लक्ष्य, लैंगिक तथा जलवायु संकेतका आधारमा कार्यक्रम तथा आयोजनाहरूलाई साँकेतिकरण गरिएको थियो ।

चरण ८ : मध्यमकालीन खर्च संरचनाको मस्यौदा तयारी

मध्यमकालीन खर्च संरचनातर्जुमाको क्रममा प्राप्त रायपरामर्श, आवधिक योजना, विषयगत क्षेत्र योजना र वार्षिक विकास कार्यक्रम समीक्षाबाट प्राप्त उपलब्धि विवरण तथा आवधिक योजना रणनीतिकका आधारमा मध्यमकालीन खर्च संरचनाको दस्तावेजमा स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन २०७८ को व्यवस्था बमोजिम समष्टिगत मध्यमकालीन वित्तीय खाका, मध्यमकालीन नतिजा खाका र मध्यमकालीन बजेट खाकाको साथै विषयगत क्षेत्रको स्थिति, नतिजा खाका, वित्तीय योजना र कार्यक्रम/आयोजनाको सारसमावेश गरी मध्यमकालीन खर्च संरचनाको मस्यौदा खाका तयार पारिएको थियो ।

चरण ९: मध्यमकालीन खर्च संरचनाको मस्यौदा प्रस्तुति तथा छलफल कार्यशाला

मस्यौदा मध्यमकालीन खर्च संरचनाको प्रस्तुति, छलफल तथा आवश्यकसुझाव संकलनका उद्देश्यले पालिकामा एक कार्यक्रम आयोजना गरिएको थियो । कार्यक्रममा पालिकाका प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत, महाशाखा तथा शाखा प्रमुखहरू तथा सम्बद्ध अन्य कर्मचारीहरूको उपस्थिति रहेको थियो । उक्त कार्यशालामा मस्यौदा प्रतिवेदनका मुख्य पक्षहरू प्रस्तुति गरि आवश्यक थप सूचना तथा तथ्यांक संकलनका गरिएको थियो ।

चरण १०: मध्यमकालीन खर्च संरचना प्रतिवेदन पेश

मध्यमकालीन खर्च संरचनाको मस्यौदा प्रतिवेदन प्रस्तुति पश्चात प्राप्त राय सुझावहरूलाई सम्बोधन गर्दै अन्तिम प्रतिवेदन पेश गरिएको थियो ।

परिच्छेद-दुई : मध्यमकालीन खर्च संरचना

२.१ पृष्ठभूमि

नेपालको सन्दर्भमा मध्यमकालीन खर्च संरचनाको शुरुवात दशौं योजना देखि भएको मानिन्छ । मध्यमकालीन खर्च संरचनाको तर्जुमा गरी प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्रमा साधन र स्रोतको विनियोजन गर्ने पद्धतिको शुरुवाती अभ्यास पनि यहीवाट हुन थाल्यो । यसलाई वित्तीय सुशासन कायम राख्न यसलाई एक महत्वपूर्ण औजारको रूपमा लिने गरिन्छ । यस सन्दर्भमा सहस्राब्दी लक्ष्य प्राप्तिका सन्दर्भमा खासगरी शिक्षा र स्वास्थ्यका क्षेत्रहरूमा देशले लिएको परिमाणात्मक लक्ष्यहरू हासिल गर्न उल्लेख्य योगदान पुगेको पाइन्छ । सार्वजनिक वित्त व्यवस्थापन अन्तर्गतको मध्यमकालीन खर्च संरचनाको भूमिका सामाजिक तथा आर्थिक विकास तथा समृद्धिका लागि महत्वपूर्ण रहदै आएको छ । मुलतः साधन स्रोतको विनियोजनमा कुशलता, कार्यान्वयन दक्षता तथा वित्तीय अनुशासनका तीनै पक्षलाई यसबाट सम्बोधन हुने गर्दछ ।

अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्थापन सम्बन्धी संघीय कानूनले संघ, प्रदेश तथा स्थानीयसरकारले प्रत्येक आर्थिक वर्षमा आ-आफ्नो क्षेत्राधिकार भित्र रही सार्वजनिक खर्चको अनुमानित विवरण तयार पार्दै आगामी तीन आर्थिक वर्षमा हुने खर्चको प्रक्षेपण सहितको मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमा गर्नुपर्ने व्यवस्था गरेको छ । साथै चालु खर्च, पूँजीगत खर्च र वित्तीय व्यवस्थाका लागि आवश्यक पर्ने रकम समेत खुलाउनुपर्ने व्यवस्था समेत भएको छ ।

उपरोक्त पक्षहरूलाई मनन गर्दै यस गाउँपालिकाको मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमा भएको छ । यस क्रममा संविधानले आत्मसात गरेको समाजवाद उन्मुख राष्ट्र निर्माण एवम् नेपाल सरकारले घोषणा गरेको समृद्ध नेपाल:सुखी नेपालीको दीर्घकालीन सोचअनुरूप तयार चालु पन्ध्रौं राष्ट्रिय योजना र प्रदेश सरकारको आवधिक योजना र एवं पालिकाको नीति तथा कार्यक्रमलाई समेत आत्मसात गरिएको छ । आर्थिक वर्षका (२०८०/८१-२०८२/८३) का लागि तर्जुमा गरिएको मध्यमकालीन खर्च संरचनाले आवधिक योजनाको सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति र प्राथमिकताका साथै दीर्घो विकास लक्ष्यको मार्गचित्रलाई मुख्य आधारका मानिएको छ र पालिकाको तुलनात्मक लाभका क्षेत्रहरू, प्राथमिकता तथा विकासकार्यक्रमलाई यस मध्यमकालीन खर्च संरचनामा समेटिएको छ ।

२.२ सोच, उद्देश्य तथा रणनीति

मध्यमकालीन खर्च संरचना तयार गर्दा पालिकाको दीर्घकालीन सोच र त्रिवर्षीय आवधिक योजनालाई प्रमुख आधारको रूपमा लिइएको छ । पालिकाको विकासको सोच, लक्ष्य उद्देश्य तथा रणनीतिलाई यसमध्यमकालीन खर्च संरचनामा समावेश गरिएको छ र यसको समष्टिगतसोच, लक्ष्य, उद्देश्य तथा रणनीति देहाय बमोजिम रहेको छ ।

“सभ्य, समृद्ध र सुखी नौबहिनी”

२.३ समष्टिगत लक्ष्य

नौबहिनी गाउँपालिकाको आवधिकयोजना तर्जुमा भइसकेको सन्दर्भमा देहाय बमोजिमका समष्टिगत लक्ष्य निर्धारण गरिएको छ :

कृषिमा व्यवसायीकरण, रैथाने कृषि वालीको संरक्षण, प्रवर्द्धन र वजारीकरण, पर्यटनको प्रवर्द्धन, स्थानीय श्रोत साधनमा आधारित उद्योगहरूको प्रवर्द्धन गरी रोजगारी सिर्जना, गुणस्तरीय एवं प्रविधि सहितको प्राविधिक शिक्षा, गुणस्तरीय र सर्वसुलभ स्वास्थ्य एवं आयुर्वेद सेवा, स्वच्छ एवं सुरक्षित खानेपानीमा सहज पहुँच वृद्धि, सामाजिक न्याय, संरक्षण सहितको समतामूलक समाज निर्माण, लैङ्गिकमैत्री एवं पर्यावरणमैत्री दिगो पूर्वाधार, भू तथा जैविक विविधताको संरक्षण, दिगो वन व्यवस्थापन, प्रविधिमैत्री सेवाप्रवाह एवं सुशासन प्रवर्द्धन गर्दै अन्तरपालिका सहकार्यवाट समृद्धिको आधार तयार भएको हुने ।

२.४ विषय क्षेत्रगत वृहत उद्देश्य

नौबहिनी गाउँपालिकाले समष्टिगत लक्ष्य प्राप्तिका लागि देहाय बमोजिम विषयक्षेत्रगत वृहत उद्देश्य निर्धारण गरिएको छ ।

क) आर्थिक विकास :

स्थानीय अर्थतन्त्रमा गतिशीलता ल्याई रोजगारी एवं आय आर्जनबाट आमनागरिकको आर्थिक स्थितिमा सुधार ल्याउनु

ख) सामाजिक विकास :

सामाजिक सेवा सुविधाहरूमा सबै वर्ग समुदायको पहुँच अभिवृद्धि गर्दै समन्यायिक समाजको निर्माण गर्नु

ग) पूर्वाधार विकास :

पूर्वाधारहरूको विकास र विस्तार गरी आधारभूत सेवा सुविधाको पहुँचमा अभिवृद्धि गर्दै आमनागरिकहरूको जन जीवनमा सहजता ल्याउनु

घ) वन, वातावरण तथा विपद व्यवस्थापन:

विपद जोखिम न्यूनीकरण तथा जैविक विविधता एवं प्राकृतिक सम्पदाहरूको संरक्षण, सम्बर्द्धन गर्दै दिगो उपयोग गर्नु

ङ) सुशासन तथा संस्थागत विकास :

संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि गर्दै सार्वजनिक सेवा प्रवाहलाई प्रभावकारी, पारदर्शी, र सुशासनको प्रत्याभूति गराउनु ।

२.५ समष्टिगत रणनीति

नौबहिनी गाउँपालिकाले अंगिकार गरेको दीर्घकालीन सोच, आवधिक गाउँ विकास योजनाले निर्धारण गरेको लक्ष्य र वृहत तथा क्षेत्रगत उद्देश्य हासिल गर्न देहाय अनुसारका रणनीति अवलम्बन गरिने छ ।

क) कृषिको आधुनिकीकरण, यान्त्रिकीकरण, व्यवसायीकरण मार्फत उत्पादन र उत्पादकत्वमा वृद्धि, रोजगारी एवं आय आर्जनका अवसरहरू सिर्जना गरी स्थानीय अर्थतन्त्रलाई गतिशील बनाउदै निरपेक्ष गरिवी न्यूनीकरण गर्ने ।

ख) शिक्षा, स्वास्थ्य, खानेपानी लगायतका आधारभूत सामाजिक सेवा सुविधामा नागरिकको पहुँच अभिवृद्धि गरी सामाजिक समावेशीकरण, सामाजिक न्याय सहितको समतामूलक समाजको निर्माण गर्ने ।

ग) यातायात, विद्युत, सिंचाइ लगायतका पूर्वाधार विकास एवं निर्मित पूर्वाधारहरूको दिगो उपयोगका लागि नियमित मर्मत सम्भार एवं स्तरोन्नति गर्ने

घ) प्राकृतिक श्रोतको दिगो उपयोग एवं वातावरणको संरक्षण सहित विपद सम्बेदनशीलता विकास गर्दै विपद जोखिम न्यूनीकरण गर्ने ।

ङ) सार्वजनिक सम्पत्तिहरूको दिगो संरक्षण र व्यवस्थापन गरी सार्वजनिक सेवा प्रवाहलाई पारदर्शी, जवाफदेही, नागरिकमैत्री र प्रभावकारी बनाउने ।

२.६ मध्यमकालीन समष्टिगत आर्थिक खाका

राष्ट्रिय सोच तथा संकल्प एवं प्रदेश सरकारको सोच र पालिकाको विकासको सोच तथा लक्ष्य अनुरूप आगामी तीन आर्थिक वर्षको मध्यमकालीन खर्च संरचनाको प्रमुख लक्ष्य तथा नतिजा सूचक निर्धारण गरिएको छ । सो अनुसार आगामी तीन वर्षको समष्टिगत आर्थिक लक्ष्य यसप्रकार रहेको छ ।

तालिका नम्बर : १						
समष्टिगत मध्यमकालीन आर्थिक लक्ष्य						
क्र.सं.	सूचक	एकाइ	आधार वर्ष	मध्यमकालीन लक्ष्य परिमाण		
				२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३
१	आफ्नो उत्पादन तथा आयले वर्षभरी खान पुग्ने परिवार	प्रतिशत	१०	१५	२०	२५
२	वार्षिक खाद्यान्न उत्पादन	मे.टन हजार	५०	५५	५७	६०
३	वार्षिक वचत खाद्यान्न विक्री	मे.टन हजार	०	०.५	१	२
४	प्रतिव्यक्ति वार्षिक खाद्यान्न उत्पादन	केजी	१६	१७	१८	१९
५	प्रतिव्यक्ति वार्षिक आय	अ. डलर	१०००	१०००	१०५०	११००
६	वेरोजगारी दर	प्रतिशत	१६	१५	१४	१३

उपरोक्त तालिका बमोजिम पालिकाले वेरोजगारी दर १६ बाट १३ प्रतिशतमा झार्ने लक्ष्य लिएको छ । त्यसैगरी प्रतिव्यक्ति आय हाल एक हजार अमेरिक डलरमा हुँदै आएकोमा यसलाई वढाए ११०० डलर सम्म पुऱ्याउने मध्यमकालीन लक्ष्य लिइएको छ भने आफ्नो उत्पादनले खानपुग्ने परिवार करीव १० प्रतिशत रहेकोमा यसलाई वढाएर त्रिआर्थिक वर्षभित्र करीव २५ प्रतिशत सम्म पुऱ्याउने लक्ष्य लिइएको छ ।

२.७ मध्यमकालीन नतिजा खाका

पन्ध्रौँ राष्ट्रिय राष्ट्रिय योजना, प्रदेश सरकारको आवधिक योजना तथा पालिकाको वर्तमान आवधिक विकास योजनाले लिएको समष्टिगत तथा विषयगत अपेक्षित उपलब्धि हासिल गर्न सहयोग पुग्ने गरी आगामी तीन आर्थिक वर्षको समष्टिगत नतिजा खाका निर्धारण गरिएको छ । मध्यमकालीन समष्टिगत नतिजा खाका यसप्रकार रहेको छ ।

तालिका नम्बर : २					
सूचक तथा मध्यमकालीन नतिजा खाका					
नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष २०७९/ ८० सम्म	मध्यमकालीन लक्ष्य परिमाण		
			२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३
औषत आयु (जन्म हुँदाको)	वर्ष	७०	७०	७०	७१
साक्षरता दर	प्रतिशत	८१.७४	८२	८५	९०
पर्यटन व्यवसायवाट कूल रोजगारी प्रदान	संख्या	१५०	२००	२२५	२५०
रोजगारीमा कृषि क्षेत्रको योगदान	प्रतिशत	६५	६५	६२	६०
रोजगारीमा गैरकृषि क्षेत्रको योगदान	प्रतिशत	३५	३५	३८	४०
वैक तथा वित्तीय संस्थाहरुवाट भएको कूल कर्जा प्रवाह (कूल निक्षेप संकलन रकमको)	प्रतिशत	५५	५८	६०	६३
उत्पादनमूलक क्षेत्रमा विप्रेषण आय लगानी	प्रतिशत	५	७	१०	१३
आधारभूत तहमा खूद भर्नादर	प्रतिशत	९२	९३	९४	९५
३० मिनेटको दुरीमा नजिकको स्वास्थ्य सेवामा पहुँच भएका घरधुरी	प्रतिशत	५०	५५	६०	७०
सुरक्षित खानेपानी सेवावाट लाभान्वित जनसंख्या	प्रतिशत	८९.८६	९०	९३	९५
पालिका सभामा लक्षित वर्गको प्रतिनिधित्व	प्रतिशत	३३	३३	३३	३३
लोपोन्मुख भाषा	संख्या	२	२	२	२
उद्योग/व्यापार व्यवसाय/खेल क्षेत्रमा युवाहरुको आवद्धता	प्रतिशत	३०	३२	३५	३८

तालिका नम्बर : २					
सूचक तथा मध्यमकालीन नतिजा खाका					
नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष २०७९/ ८० सम्म	मध्यमकालीन लक्ष्य परिमाण		
			२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३
दिगो, सुरक्षित र नियमित सडक यातायात सेवावाट लाभान्वित जनसंख्या	प्रतिशत	८०	८५	८८	९२
सुरक्षित तथा एकीकृत विकास भएको आवास तथा वस्ती	प्रतिशत	१	१	२	२
वर्षभरी नियमित सिंचाइ भएको खेती योग्य भूमि	प्रतिशत	३	६	९	१२
विद्युत सेवावाट लाभान्वित जनसंख्या	प्रतिशत	९७.४१	९८	१००	१००
इन्टरनेट सेवामा पहुँच प्राप्त जनसंख्या	प्रतिशत	५३.२३	५५	६०	७०
संरक्षित तथा व्यवस्थित वन क्षेत्र	प्रतिशत	५६.४६	६०	६०	६०
वृक्षारोपण भएको थप क्षेत्र	प्रतिशत	३	५	७	९
भू-क्षय र बाढी संवेदनशील क्षेत्र	संख्या	५	४	३	२
विपद प्रतिरोधात्मक भौतिक संरचनाहरु	प्रतिशत	२५	५०	६०	७०
सरोकारवाला एवं सहभागितात्मक ढङ्गवाट निर्माण तथा कार्यान्वयन भएका ऐन, कानूनहरु	संख्या	७६	७६	८०	८३
पालिकाको वार्षिक आन्तरिक आय वृद्धिदर	प्रतिशत	-	१.५	२	२.५
सेवा प्रवाहवाट सन्तुष्ट अनुभूति गर्ने सेवाग्राही	प्रतिशत	८०	८५	९०	९२
स्थानीयहरुले अपनत्व ग्रहण गरेको आयोजनाहरु	प्रतिशत	-	१	५	७

उपरोक्त तालिका अनुसार गाउँपालिकाले साक्षरता दरलाई ९० प्रतिशत सम्म पुऱ्याउने महत्वकांक्षी लक्ष्य निर्धारण भएको छ । कृषि माथिको परनिर्भरता क्रमिक रुपमा न्यून गर्दै गैरकृषिमा रोजगारी सिर्जनागर्ने लक्ष्य अंगिकार गरेको छ । त्यसैगरी आधारभूत तहको भर्नादरमा अभिवृद्धि ल्याउदै ९५ प्रतिशत पुऱ्याउने लक्ष्य लिएको छ भने स्वास्थ्य सेवामा सवैको सहज पहुँच अभिवृद्धि गर्ने, ९५ प्रतिशत घरधुरीमा सुरक्षित खानेपानी पुऱ्याउने, सत्प्रतिशत घरहरुमा विद्युत पुऱ्याउने, र इण्टरसेवा ७० प्रतिशत जनसंख्यामा पुऱ्याउने लक्ष्य गाउँपालिकावाट लिइएको छ । आगामी ५ वर्ष भित्र सेवा प्रवाहलाई प्रभावकारी बनाउदै करीव ९२ प्रतिशतमा पुऱ्याउने लक्ष्य समेत अंगिकार गरिएको छ ।

२.८ मध्यमकालीन बजेट खाका

पालिकाको त्रिवर्षीय बजेट खाका तर्जुमा गर्दा प्रथम आवधिक योजनाको सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति र प्राथमिकता सहित वार्षिक नीति तथा कार्यक्रम, दीगो विकास लक्ष्यको मार्गचित्र, क्रमागत तथा विस्तृत अध्ययन भएका आयोजना तथा कार्यक्रम, स्थानीय प्राथमिकता, विनियोजन कुशलता, अनुमान योग्यता र वित्तीय सुशासनलाई मुख्य आधार लिइएको छ । पालिकाको यस मध्यमकालीन खर्च संरचनामा वित्तीय संघीयताको कार्यान्वयन, स्थानीय आर्थिक स्थायित्व र रोजगारी, तीव्र सामाजिक तथा आर्थिक विकास र सन्तुलित विकासका लागि विकास आयोजना तथा कार्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयनमा जोड दिइएको छ । माथि उल्लिखित समष्टिगत नतिजा खाका तथा विषय क्षेत्रगत नतिजा प्राप्त हुने खर्च तथा स्रोतको अनुमान गरिएको छ ।

तालिका नम्बर : ३			
मध्यमकालीन बजेट खाका			
(रकम रु. लाखमा)			
	२०७९।८०	२०८०।८१	२०८१।८२

तालिका नम्बर : ३				
मध्यमकालीन बजेट खाका				
(रकम रु. लाखमा)				
	२०७९/८०	२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३
आन्तरिक आय	६०	६६	८२	१०३
संघ : राजस्व बाँडफाँड	११४७	११२४	१२३६	१३६०
संघ : वित्तीय समानीकरण	११४४	१०९९	११२९	१२३३
संघ : सशर्त अनुदान	२३४९	२३५६	२५९९	२८५०
संघ : विशेष अनुदान	१६०	६५	७९	७८
संघ : समपूरक अनुदान	५०	५०	५५	६०
प्रदेश : राजस्व बाँडफाँड	६०	४४	४९	५४
प्रदेश : वित्तीय समानीकरण	६९	७९	७८	८५
प्रदेश : सशर्त अनुदान	८०	६९	६७	७४
प्रदेश : समपूरक अनुदान	१५०	१००	११०	१२९
प्रदेश : विशेष अनुदान	-	१६	१७	१९
कूल आय : आय	५२६२	४९७४	५४८९	६०४९
चालु खर्च	-	१४३४	१४९८	१४२८
पूँजीगत खर्च	-	३२३६	३८०४	४३३६
वित्तीय व्यवस्था	-	०	०	०
अन्य व्यवस्था		२५५	२३६	२७९
जम्मा : व्यय	५२६२	४९७४	५४८९	६०४९

उपरोक्त तालिका वमोजिम आर्थिक वर्ष २०८०/८१ मा रु.४९ करोड ७४ लाख, आर्थिक वर्ष २०८१/८२ मा रु. ५४ करोड ८९ लाख र आर्थिक वर्ष २०८२/८३ मा रु. ६० करोड ४९ लाख प्राप्त हुन सक्ने अनुमान गरिएको छ र सोही अनुसार विभिन्न क्षेत्रमा श्रोत परिचालन हुने प्रक्षेपण भएको छ। कूल आयोजना तथा कार्यक्रम अन्तर्गत करीव ६५ प्रतिशत पूँजीगत र ३५ प्रतिशत चालु खर्चमा खर्च हुन सक्ने अनुमान भएको छ। त्यसैगरी ३ आर्थिक वर्ष भित्र आन्तरिक आय कूल आयको करीव १.३२ देखि १.७० क्रमशः प्राप्त हुन सक्ने अनुमान गरिएको छ र बाँकी आय राजस्व बाँडफाँड, वित्तीय समानीकरण र संघ एवं प्रदेशको अनुदानबाट प्राप्त हुने छ। पालिकाको अन्य आय श्रोतहरू जनसहभागिता, संघसंस्थाको सहयोग, आन्तरिक ऋण लगायतका श्रोतहरूबाट प्राप्त हुन सक्ने श्रोतलाई गणना गरिएको छैन। यसरी पालिका पूर्णतः वास्तविक आयमा निर्भर हुनुपर्ने देखिन्छ।

२.९ बजेट विनियोजन र प्रक्षेपणको बाँडफाँड

विषय उपक्षेत्रगत रूपमा बजेटको बाँडफाँड यसप्रकार गरिएको छ।

तालिका नम्बर : ४									
मध्यमकालीन बजेट खाका : उपक्षेत्रगत बजेट बाँडफाँड									
(रकम रु.लाखमा)									
विषय क्षेत्र	२०८०/१ अनुमान			२०८१/८२ प्रक्षेपण			२०८२/८३ प्रक्षेपण		
	कुल	चालु	पूँजीगत	कुल	चालु	पूँजीगत	कुल	चालु	पूँजीगत
कृषि तथा पशुपालन	३०५.०	२११.०	९४.०	२८०.५	२०३.५	७७.०	२७४.०	२०१.८	७२.२
सिंचाइ	३७०.०	२७.५	३४२.५	३७०.०	२७.५	३४२.५	३५७.५	२६.९	३३०.६
पर्यटन	३९.०	१०.९	२९.०	३६.५	९.९	२६.६	३६.५	९.९	२६.६

तालिका नम्बर : ४									
मध्यमकालीन बजेट खाका : उपक्षेत्रगत बजेट बाँडफाँड									
(रकम रु.लाखमा)									
विषय क्षेत्र	२०८०/१ अनुमान			२०८१/८२ प्रक्षेपण			२०८२/८३ प्रक्षेपण		
	कुल	चालु	पूँजीगत	कुल	चालु	पूँजीगत	कुल	चालु	पूँजीगत
उद्योग व्यापार व्यवसाय	९७.५	५८.९	३८.६	९७.५	५८.९	३८.६	८७.५	५३.९	३३.६
वित्तीय संस्था, सहकारी	३०.०	२८.५	१.५	२७.५	२६.१	१.४	२०.०	१९.०	१.०
श्रम रोजगार	८७.५	८३.१	४.४	८७.५	८३.१	४.४	८७.५	८३.१	४.४
शिक्षा	३३९.०	३२२.१	१७.०	३३९.०	३२२.१	१७.०	३३९.०	३२२.१	१७.०
स्वास्थ्य	३४६.०	७०.५	२४०.६	३२३.५	७०.५	२४०.६	३१३.५	७०.५	२४०.६
खानेपानी तथा सरसफाइ	१२५.०	६०.३	६४.८	१२५.०	६०.३	६४.८	८७.५	५८.४	२९.१
लक्षित वर्ग सामाजिक समावेशीकरण	९७.५	७९.१	१८.४	९७.५	७९.१	१८.४	९७.५	७९.१	१८.४
कला भाषा साहित्य संस्कृति	३१.५	२०.९	१०.६	३४.०	२१.१	१३.०	२१.५	२०.४	१.१
युवा तथा खेलकुद	४८.५	३२.६	१५.९	४८.५	३२.६	१५.९	४३.५	३२.३	११.२
सडक यातायात	२०५०.०	१०१.३	१९४७.५	२६७५.०	१३२.५	२५४१.३	३४२५.०	१७०.०	३२५३.८
आवास वस्ती विकास, सार्वजनिक निर्माण	२१५.०	१०.८	२०४.३	२०७.५	१०.४	१९७.१	१८०.०	९.०	१७१.०
विद्युत तथा वैकल्पिक ऊर्जा	२०.०	५.५	१४.५	२०.०	५.५	१४.५	२०.०	५.५	१४.५
सूचना तथा सञ्चार	४२.५	४०.४	२.१	४२.५	४०.४	२.१	४२.५	४०.४	२.१
वन तथा जैविक विविधता	४५.०	४२.८	२.३	४५.०	४२.८	२.३	४५.०	४२.८	२.३
भू तथा जलाधार	७५.०	२८.५	४६.५	७५.०	२८.५	४६.५	७५.०	२८.५	४६.५
वातावरण तथा फोहोर व्यवस्थापन	६०.०	९.१	३८.४	५७.५	९.१	३८.४	५०.०	९.१	३८.४
विपद व्यवस्थापन	४७.५	२४.०	२३.५	४०.०	१६.९	२३.२	२९.०	१४.१	१५.०
सुशासन तथा ऐन कानून	१७.३	१६.४	०.९	१७.५	१६.६	०.९	१७.८	१६.९	०.९
संस्थागत तथा सेवा प्रवाह	११५.०	४१.८	७३.३	११०.०	३७.०	७३.०	३५.५	३३.७	१.८
वित्तीय श्रोत परिचालन	६१.०	५८.०	३.१	५२.०	४९.४	२.६	५२.०	४९.४	२.६
योजना व्यवस्थापन	५४.०	५१.३	२.७	३६.५	३४.७	१.८	३२.५	३०.९	१.६
जम्मा	४७१९	१४३४	३२३६	५२४६	१४१८	३८०४	५७७०	१४२८	४३३६

उपरोक्त तालिका बमोजिम आर्थिक क्षेत्रमा आर्थिक वर्ष २०८०/८१ मा प्राप्त हुने कूल अनुमानको करीव १९.७ प्रतिशत, सामाजिक क्षेत्रमा करीव २०.७ प्रतिशत, पूर्वाधार क्षेत्रमा करीव ४९.३ प्रतिशत र वन वातावरण र सुशासनको क्षेत्रमा क्रमशः ४.८ र ५.२ प्रतिशत अनुमान भएको छ। त्यसैगरी आर्थिक वर्ष २०८१/८२ मा आर्थिक विकास क्षेत्र र सामाजिक विकास क्षेत्रमा क्रमशः १७.१ र १८.४ प्रतिशत बजेट प्रक्षेपण भएको छ भने वन, वातावरण र सुशासन तथा संस्थागतमा क्रमशः ४.१ र ४.१ प्रतिशत अनुमान भएको छ भने आर्थिक वर्ष २०८२/८३ मा आर्थिक र सामाजिक विकास क्षेत्रमा क्रमशः १५.० र १५.६ प्रतिशत बजेट अनुमान भएको छ भने पूर्वाधार क्षेत्रमा करीव ६३.६ प्रतिशत। त्यसैगरी वन वातावरणमा करीव ३.४ प्रतिशत र सुशासन तथा संस्थागत क्षेत्रमा करीव २.४ प्रतिशत बजेट प्रक्षेपण भएको छ।

क) रणनीति स्तम्भका आधारमा

रणनीति स्तम्भका आधारमा आगामी तीन आर्थिक वर्षका लागि बजेट अनुमान तथा प्रक्षेपण यसप्रकार रहेको छ । बजेट अनुमान पालिकाले अंगिकार गरेको समष्टिगत रणनीतिका आधारमा गरिएको छ । पालिकाबाट आवधिक योजना अनुसार देहाय बमोजिमका ५ रणनीति निर्धारण भएको छ । यसरी रणनीति निर्धारण गर्दा ५ विषयक्षेत्र लाई समेटी रणनीति निर्धारण भएको देखिन्छ ।

तालिका नम्बर : ५ मध्यमकालीन बजेट खाका : रणनीति स्तम्भका आधारमा बजेट बाँडफाँड (रकम रु.लाखमा)				
रणनीतिहरू	आयोजना संख्या	मध्यमकालीन खर्च संरचना		
		२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३
स्थानीय अर्थतन्त्रलाई गतिशील बनाउदै गरिवी न्यूनीकरण गर्ने	६६	९२९	८९९.५	८६३
समतामूलक समाजको निर्माण गर्ने	६२	९८७.५	९६७.५	९०२.५
पूर्वाधारहरूको दिगो उपयोगका लागि नियमित मर्मत सम्भार एवं स्तरोन्नति गर्ने	२६	२३२७.५	२९४५	३६६७.५
प्राकृतिक श्रोतको दिगो उपयोग, वातावरणको संरक्षण सहित विपद जोखिम न्यूनीकरण गर्ने	३२	२२७.५	२१७.५	१९९
सार्वजनिक सेवा प्रवाहलाई पारदर्शी, जवाफदेही, नागरिकमैत्री र प्रभावकारी बनाउने	२७	२४७.२५	२१६	१३७.७५
जम्मा	२१३	४७१९	५२४६	५७७०

उपरोक्त तालिका अनुसार स्थानीय अर्थतन्त्रलाई गतिशील बनाउदै गरिवी न्यूनीकरण तर्फ ६६ वटा कार्यक्रम निर्धारण भएको र सोका लागि आर्थिक वर्ष २०८०/८१ मा रु. ९ करोड २९ लाख आर्थिक वर्ष २०८१/८२ का लागि रु. ८ करोड ९९ लाख र आर्थिक वर्ष २०८२/८३ का लागि रु ८ करोड ६३ लाख बजेट बाँडफाँड गरिएको छ । त्यसैगरी समतामूलक समाज निर्माण गर्नेतर्फ ६२ वटा आयोजना तथा कार्यक्रम निर्धारण गरिएको र आर्थिक वर्ष २०८०/८१ देखि २०८२/८३ सम्म तीन वर्षका लागि क्रमशः रु. ९८७.५ लाख, रु.९६७.५ लाख र रु.९०२.५ लाख बजेट बाँडफाँड भएको छ भने पूर्वाधारहरूको नियमित मर्मत सम्भार एवं स्तरोन्नतिका लागि क्रमशः रु.२३२७.५, रु.२९४५ र रु.३६६७.५ लाख बजेट बाँडफाँड भएको छ । प्राकृतिक श्रोतको दिगो उपयोग तथा वातावरण संरक्षण एवं विपद जोखिम न्यूनीकरणका लागि क्रमशः रु.२२७.५ लाख, रु.२१७.५ लाख र रु.१९९ लाख बजेट बाँडफाँड र सार्वजनिक सेवा प्रवाहलाई प्रभावकारी बनाउनका लागि क्रमशः रु.२४७.२५ लाख, २१६ लाख र १३७.७५ लाख बजेट बाँडफाँड भएको छ ।

ख) प्राथमिकताक्रमको आधारमा

कार्यक्रम तथा आयोजनाको प्राथमिकताक्रम बमोजिम तीन आर्थिक वर्षको बजेट अनुमान तथा प्रक्षेपण तालिका यसप्रकार रहेको छ । मध्यमकालीन खर्च तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७८ का आधारमा आयोजना तथा कार्यक्रमहरूको प्राथमिकता निर्धारण गरिएको छ । कूल अड्कभारमा ७५ वा सो भन्दा बढी अड्क प्राप्त भएको आयोजना तथा कार्यक्रमलाई पहिलो प्राथमिकता र सो भन्दा कम अड्क प्राप्त भएका आयोजना तथा कार्यक्रमलाई दोश्रो प्राथमिकतामा राखिएको छ ।

तालिका नम्बर : ६ मध्यमकालीन बजेट खाका : प्राथमिकताक्रमको आधारमा बजेट बाँडफाँड (रकम रु.लाखमा)				
प्राथमिकताक्रम	आयोजना संख्या	मध्यमकालीन खर्च संरचना		
		२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३

तालिका नम्बर : ६				
मध्यमकालीन वजेट खाका : प्राथमिकताक्रमको आधारमा वजेट बाँडफाँड (रकम रु.लाखमा)				
प्राथमिकताक्रम	आयोजना संख्या	मध्यमकालीन खर्च संरचना		
		२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३
पहिलो प्राथमिकता	६८	२४६३	२५०९	३०१९
दोश्रो प्राथमिकता	१४५	२२५६	२७३७	२७५१
जम्मा	२१३	४७१९	५२४६	५७७०

उपरोक्त तालिका बमोजिम पहिलो प्राथमिकतामा ६८ वटा र दोश्रो प्राथमिकतामा १४५ वटा आयोजना तथा कार्यक्रमहरू परेका छन् । पहिलो प्राथमिकता अन्तर्गत आर्थिक वर्ष २०८०/८१ का लागि रु.२४६३ लाख, आर्थिक वर्ष २०८१/८२ का लागि रु.२६०९ लाख र आर्थिक वर्ष २०८२/८३ का लागि रु.३०१९ लाख वजेट बाँडफाँड भएको छ भने दोश्रो प्राथमिकतामा क्रमशः रु.२२५६ लाख, रु.२७३७ लाख र रु.२७५१ लाख वजेट बाँडफाँड भएको छ ।

ग) दिगो विकास लक्ष्य

दिगो विकास लक्ष्यका आधारमा विनियोजन गरिएको वजेट बाँडफाँड यसप्रकार रहेको छ ।

तालिका नम्बर : ७					
मध्यमकालीन वजेट खाका : दिगो विकास लक्ष्यका आधारमा वजेट बाँडफाँड (रकम रु.लाखमा)					
संकेत नम्बर	दिगो विकास लक्ष्य	आयोजना संख्या	मध्यमकालीन खर्च संरचना		
			२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३
१.	गरिवीको अन्त्य	१८	११२	९२	८०
२.	शुन्य भोकमरी	३६	६७५	६५१	६३२
३.	स्वास्थ्य जीवन	९	९१	६९	५९
४.	गुणस्तरीय शिक्षा	२७	१३९	१४२	१२९
५.	लैङ्गिक समानता	११	८५	८५	८५
६.	स्वच्छ खानेपानी र सरसफाइ	५	९०	९०	७८
७.	स्वच्छ ऊर्जामा पहुँच	११	६०८	६०३	५६८
८.	आर्थिक वृद्धि तथा मर्यादित काम	१५	१२७	१२४	१२४
९.	उद्योग, नवीनतम खोज र पूर्वाधार	१५	२१३८	२७६३	३५०३
१०.	असमानता न्यूनीकरण	०	०	०	०
११.	दिगो शहर तथा समुदाय	८	१९०	१८८	१६५
१२.	दिगो उपयोग तथा उत्पादन	७	६०	५८	५०
१३.	जलवायु परिवर्तन अनुकूलन	९	४८	४०	२९
१४.	सामुन्द्रित श्रोतको उपयोग	०	०	०	०
१५.	भू सतह श्रोतको उपयोग	१६	१२०	१२०	१२०
१६.	शान्ति, न्याय र सवल संस्था	२२	२३०	२२०	१४६
१७.	दिगो विकासका लागि साभेदारी	४	९	५	५
	जम्मा	२१३	४७१९	५२४६	५७७०

उपरोक्त तालिका अनुसार सवैभन्दा बढी बजेट विनियोजन लक्ष्य सूचक ९ (उद्योग, नवीनतम खोज तथा पूर्वाधार) मा भएको छ । यस क्षेत्रमा आर्थिक वर्ष २०८०।८१, २०८१।८२ र २०८२।८३ मा कूल विनियोजनको क्रमशः ४५.३०, ५२.६६ र ६०.७१ प्रतिशत विनियोजन भएको छ । त्यसैगरी लक्ष्य सूचक २ (शुन्य भोकमरी) मा भएको छ । तीन आर्थिक वर्षमा यस क्षेत्रमा कूल विनियोजनको क्रमशः १४.३०, १२.४० र १०.९५ प्रतिशत विनियोजन भएको छ । त्यसैगरी सवैभन्दा बढी बजेट विनियोजन भएको लक्ष्य सूचक ७ (स्वच्छ ऊर्जामा पहुँच), र लक्ष्य सूचक १६ (शान्ति, न्याय र सवल संस्था) रहेका छन् । लक्ष्य सूचक १० (असमानता न्यूनीकरण) र लक्ष्य सूचक १४ (सामुन्द्रित श्रोतको उपयोग) मा बजेट विनियोजन हुन सकेको छैन भने सवैभन्दा कम बजेट विनियोजन भएको लक्ष्यहरुमा १७ (दिगो विकासका लागि साभेदारी) नम्बरको लक्ष्य सूचक पर्दछ ।

घ) लैङ्गिक संकेतको आधारमा

लैङ्गिक संकेतको आधारमा भएको बजेट बाँडफाँड यसप्रकार रहेको छ । यसरी बजेट बाँडफाँड तथा प्रक्षेपण गर्दा स्थानीय तहको मध्यमकालीन खर्च संरचना दिग्दर्शन, २०७८ (परिमार्जित) लाई आधार मानिएको छ ।

तालिका नम्बर : ८ मध्यमकालीन बजेट खाका : लैङ्गिक संकेतको आधारमा बजेट बाँडफाँड (रकम रु.लाखमा)				
लैङ्गिक संकेत	आयोजना संख्या	मध्यमकालीन खर्च संरचना		
		२०८०।८१	२०८१।८२	२०८२।८३
निर्दिष्ट	३७	२७७	२७५	२७६
सहयोगी	११८	१३४३	१२७२	११५९
तटस्थ	५८	३०९९	३६९९	४३३६
जम्मा	२१३	४७१९	५२४६	५७७०

उपरोक्त तालिका अनुसार लैङ्गिक समानता, महिला सशक्तीकरण, बालबालिका लगायतसंग सम्बन्धित कार्यक्रम आयोजनाहरु निर्दिष्टमा ३७, सहयोगमा ११८ र तटस्थमा ५८ वटा रहेका छन् । यस अनुसार आर्थिक वर्ष २०८०।८१ मा कूल विनियोजनको करीव ५.८६ प्रतिशत निर्दिष्टमा, करीव २८.४५ प्रतिशत सहयोगीमा र ६५.६९ प्रतिशत बजेट तटस्थमा विनियोजन भएको छ । त्यसैगरी आर्थिक वर्ष २०८१।८२ मा निर्दिष्टमा करीव ५.२४ प्रतिशत, सहयोगीमा २४.२४ प्रतिशत र तटस्थमा करीव ७०.५१ प्रतिशत बजेट विनियोजन भएको छ भने आर्थिक वर्ष २०८२।८३ मा करीव ४.७८ प्रतिशत निर्दिष्टमा, २०.०८ प्रतिशत सहयोगी र ७५.१४ प्रतिशत तटस्थमा बजेट विनियोजन भएको छ ।

ङ) जलवायु संकेतको आधारमा

जलवायु परिवर्तन संकेतको आधारमा बजेट बाँडफाँड देहाय बमोजिम गरिएको छ । यसरी बजेट बाँडफाँड तथा प्रक्षेपण गर्दा स्थानीय तहको मध्यमकालीन खर्च संरचना दिग्दर्शन, २०७८ (परिमार्जित) लाई आधार मानिएको छ ।

तालिका नम्बर : ९ मध्यमकालीन बजेट खाका : जलवायु संकेतका आधारमा बजेट बाँडफाँड (रकम रु.लाखमा)				
जलवायु संकेत	आयोजना संख्या	मध्यमकालीन खर्च संरचना		
		२०८०।८१	२०८१।८२	२०८२।८३
अत्यान्त सान्दर्भिक	४६	७४४	७३१.५	६८४
सान्दर्भिक	५४	८१७.५	७७०.५	९३५.५
तटस्थ	११३	३१५७.२५	३७४३.५	४१५०.२५

तालिका नम्बर : ९				
मध्यमकालीन वजेट खाका : जलवायु संकेतका आधारमा वजेट बाँडफाँड (रकम रु.लाखमा)				
जलवायु संकेत	आयोजना संख्या	मध्यमकालीन खर्च संरचना		
		२०८०।८१	२०८१।८२	२०८२।८३
जम्मा	२१३	४७१९	५२४६	५७७०

उपरोक्त तालिका वमोजिम जलवायु संकेत अन्तर्गत अन्यान्त सान्दर्भिकमा ४६ वटा, सान्दर्भिकमा ५४ र तटस्थमा ११३ वटा आयोजना तथा कार्यक्रमहरु निर्धारण भएका छन् । यस अनुसार आर्थिक वर्ष २०८०/८१ मा कूल विनियोजनको अन्यान्त सान्दर्भिकमा करीव १५.७६ प्रतिशत, सान्दर्भिकमा करीव ३.४६ प्रतिशत र तटस्थमा करीव ६६.९० प्रतिशत वजेट बाँडफाँड भएको छ । त्यसैगरी आर्थिक वर्ष २०८१।८२ मा १३.९४ प्रतिशत अन्यान्त सान्दर्भिकमा, १४.६८ प्रतिशत सान्दर्भिकमा र ७१.३५ प्रतिशत तटस्थमा वजेट बाँडफाँड भएको छ भने आर्थिक वर्ष २०८२।८३ मा अन्यान्त सान्दर्भिकमा करीव ११.८५ प्रतिशत, सान्दर्भिकमा करीव १६.२१ प्रतिशत र तटस्थमा करीव ७१.९२ प्रतिशत वजेट बाँडफाँड भएको छ ।

च) गाउँ गौरव आयोजना

नौवहिनी गाउँपालिकाको गाउँ गौरव आयोजनामा यसप्रकार लागत अनुमान गरिएको छ ।

तालिकानम्बर : १०		
गाउँ गौरव आयोजना सूची		
क्रसं	आयोजना	अनुमानित लागत (रु करोडमा)
१.	वाग्दुला-वहाने-खवाड - स्यालीवाड-ढोरपाटन	२०
२.	यातायात सञ्जाल विकास (पालिका क्षेत्रभित्र)	१५
३.	गरिवी न्यूनीकरण(पहिचान, आयवृद्धि, वेरोजगार, साक्षरता वृद्धि)	१०
४.	पर्यटन प्रवर्द्धन	५
५.	सिंचाइ विस्तार	१०
६.	स्वच्छ खानेपानीमा पहुँच वृद्धि	५
७.	जल विद्युत उत्पादन	निजी क्षेत्रको लगानी
	जम्मा	६५

परिच्छेदतीन : आर्थिक विकास

पृष्ठभूमि

आर्थिक विकासका लागि प्रमुख सम्भाव्य क्षेत्रको रूपमा रहेका कृषि, पशुपंक्षी, उद्योग व्यवसाय, पर्यटन जस्ता क्षेत्रहरूको विद्यमान अवस्था, समस्या तथा चुनौतिहरूको विश्लेषण गरी आगामी ५ वर्षका लागि उद्देश्य निर्धारण, लक्ष्य परिमाण र सोको प्राप्तिका लागि अवलम्बन गर्नुपर्ने रणनीति तथा कार्यनीति निर्धारण र प्रमुख कार्यक्रम समेत तर्जुमा भएको छ।

३.१ कृषि विकास तथा पशुपंक्षी

क) पृष्ठभूमि

नेपालको संविधानले खाद्य सम्बन्धी अधिकारलाई मौलिक हकका रूपमा प्रत्याभूति गरेको छ। देशलाई खाद्य सम्प्रभुत्व तुल्याउन र स्वाधीन अर्थतन्त्रको विकास गर्न कृषि क्षेत्रलाई विशेष जोड दिइएको छ। यसै क्रममा देशले कृषि विकास रणनीति (२०१५-२०३५) तर्जुमा समेत भएको छ। यसरी तर्जुमा भएको कृषि रणनीतिले खासगरी कृषि तथा पशुपंक्षीजन्य उत्पादनहरूको बजारीकरण, यान्त्रिकीकरण र विविधीकरण गरी प्रतिस्पर्धी बनाउने कुरालाई विशेष जोड दिइएको छ। त्यसैगरी दिगो विकास लक्ष्यलाई एक मार्गदर्शनको रूपमा ग्रहण गर्दै विशेषतः कृषि क्षेत्रलाई औद्योगिकीकरणका माध्यमबाट रोजगारी सिर्जना गरी आयआर्जन वृद्धि, गरिबी निवारण, भोकमरीको अन्त्य, खाद्य सुरक्षा तथा पोषणको सुनिश्चितता, दिगो रूपमा कृषिको प्रवर्द्धन गर्दै आयात व्यवस्थापन गर्ने पक्षमा केन्द्रीत भएको छ।

ख) वस्तुस्थिति विश्लेषण

मुख्य समस्याहरू

- ◆ कृषि उपजहरूको बजार व्यवस्था तथा प्रवर्द्धनमा कमि
- ◆ कृषि उपजहरूको भण्डारण, रष्टिक स्टोर, शीतभण्डार, स्टोरेज, प्रशोधन केन्द्र, जस्ता कृषि पूर्वाधारको व्यवस्था नहुनु
- ◆ वीउविजन, मल, किटनाशक औषधी समयमै उपलब्ध नहुनु र प्राङ्गारिक कृषि प्रवर्द्धन नभएको
- ◆ रैथानेवालीहरूको अनुसन्धानमा कमि र कृषि उपजहरूको प्रशोधन घरेलु विधिमा सुधार नहुनु
- ◆ कृषि अनुदान, कृषि वीमा, सहूलियत दरका ऋणमा असहजता
- ◆ कृषि समर्थन मूल्य, खाद्यान्न बैंक, सामुदायिक कृषि प्रसार सेवा केन्द्रको व्यवस्था नहुनु
- ◆ नियमित सिंचाइका लागि सिंचाइ पूर्वाधारहरूको -कुलो, लिफ्ट) अपर्याप्तता र कृषि भूमि बाँझो हुँदै
- ◆ माटो परीक्षण, सोही अनुसारको वाली लगाउने अभ्यासको कमि
- ◆ दुध प्रशोधन तथा विविधीकरणको व्यवस्था अभाव
- ◆ पशुपंक्षी पालनका पूर्वाधारहरू : संकलन केन्द्र, दुध चिस्यान केन्द्र, पशुपंक्षीवधशाला, पशुहाटबजारको अभाव
- ◆ सीमित पशुपंक्षी उपचार केन्द्र तथा प्राविधिक सेवा कमि
- ◆ भकारो एवं गोठ सुधार र पशुमुत्रको उपयोग हुन नसक्नु
- ◆ उन्नत जातका घाँस तथा आहाराको कमि
- ◆ पशुपंक्षीको बजार विस्तार तथा प्रवर्द्धन गर्नु

मुख्य चुनौतिहरू

- ◆ परम्परागत, जीविकोपार्जन तथा निर्वाहमूखी कृषि प्रणालीलाई आधुनिक एवं व्यवसायिक प्रणालीमा रूपान्तरण गर्नु
- ◆ युवाहरू कृषि पेशा प्रति आकर्षण बढाउनु
- ◆ कृषि सामुहिक, चक्लावन्दी तथा करारखेती कार्यान्वयन गर्नु
- ◆ वन्यजन्तुवाट हुँदै आएको वालीनाली क्षति कम गर्नु

- ◆ कृषि उपजहरु जलवायु अनुकुलन बनाउनु, जलवायु परिवर्तन वाट भएको क्षति न्यून गर्नु
- ◆ कृषि उपजहरुको प्राकृतिक हानी नोक्सानीको मूल्यांकन गरी राहतको व्यवस्था गर्नु
- ◆ जीविकोपार्जन, परम्परागत, निर्वाहमुखी पशुपालनलाई व्यवसायिकरण एवं आधुनिकीकरण गर्नु
- ◆ पशुपंक्षीजन्य रोग नियन्त्रण गर्नु
- ◆ उन्नत जातका पशुपंक्षी विकास तथा विस्तार गर्नु
- ◆ पशुपंक्षीहरुको व्यवसायिक पालनमा सहूलियत दरमा कर्जा सुविधा प्रदान गर्नु
- ◆ युवाहरुलाई पशुपंक्षीपालन प्रति आकर्षण वढाउनु

मुख्य सम्भावना तथा अवसरहरु

- ◆ भौगोलिक अवस्थिति, हावापानी एवं अनुकुल मौसमका कारण कृषिखेतीका लागि उपयुक्त
- ◆ व्यवसायिक खेती र कृषिका उन्नत प्रविधि, उपकरणहरुको प्रयोगमा कृषकहरुको आकर्षण वढ्दो
- ◆ कृषि सहकारी, व्यवसायिक फर्म, समुहर्तु दर्ता भई अगुवा कृषकहरु क्रियाशील
- ◆ नगदेवाली, फलफुलहरुको व्यवसायिक खेतीमा प्रोत्साहन र सहयोग उपलब्ध हुँदै आएको
- ◆ कृषिको अर्गानिक खेतीमा सहयोग र प्रोत्साहन उपलब्ध
- ◆ कृषि उपकरण तथा यान्त्रिकीकरणको प्रयोग वढ्दो
- ◆ व्यवसायिक वेमौसमी तरकारी खेती अभ्यास
- ◆ कृषक प्रोत्साहन कार्यक्रम सञ्चालनमा
- ◆ व्यवसायिक नर्सरी सञ्चालनमा
- ◆ कृषकहरुको क्षमता अभिवृद्धि तालिमहरु सञ्चालन
- ◆ कृषि सङ्कलन केन्द्र स्थापना भएको
- ◆ कृषि प्राविधिक सेवाहरु उपलब्ध हुँदै आएको
- ◆ पर्याप्त चरन क्षेत्र
- ◆ पशु आहारका लागि डाले तथा भुईँ घाँस उत्पादन गर्न सकिने
- ◆ घरघरमा पशुपंक्षीहरु गाई, भैसी, वाखा, बङ्गुर, कुखुराहरु पालन हुँदै आएको र आय आर्जनका स्रोतमा स्थापित
- ◆ मासु र कुखुराको अण्डा वार्षिक उत्पादन वढ्दो
- ◆ स्थानीय बजार क्षेत्रमा पशु आहार तथा दाना आदिको उपलब्धता
- ◆ नश्ल सुधार, कृत्रिम प्रजनन, प्राथमिक उपचार केन्द्रहरु क्रियाशील
- ◆ पशु, वाखा, भैसीपालन, कुखुरापालन जस्ता व्यवसायिक फर्महरु क्रियाशील रहेको
- ◆ पशुजन्य औषधी, उपचार, तथा खोपको व्यवस्था भएको
- ◆ पशु प्राविधिक तथा भेटेरीनरी सेवा उपलब्ध गराएको
- ◆ पशुपालन कृषकहरुलाई तालिम, परामर्श तथा प्राविधिक ज्ञानसीप प्रदान हुँदै आएको

ग) सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, एवं कार्यक्रम तथा आयोजना

गाउँपालिकाले अंगिकार गरेको सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति एवं प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजनाहरु यसप्रकार रहेको छ ।

सोच : दिगो कृषिको आधार : व्यवसायिकता, प्रतिस्पर्धी र आत्मनिर्भरता

लक्ष्य : स्थानीय उत्पादन, रोजगारी र आयमा वृद्धि गर्दै दिगो आर्थिक उत्थानशीलता भएको हुने

उद्देश्य :

- ◆ कृषिलाई आधुनिकीकरण, यान्त्रिकीकरण, व्यवसायीकरण गर्नु

- ◆ कृषि तथा कृषिजन्य उद्योग व्यवसायहरूको प्रवर्द्धन एवं वजारीकरण गर्नु
- ◆ कृषि उपजको उत्पादन र उत्पादकत्व अभिवृद्धि गर्दै खाद्यमा आत्मनिर्भर हुनु

रणनीतिहरू

१. कृषिको उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धि गर्ने
२. कृषक, कृषि व्यवसायी, प्राविधिक लगायत कृषि सेवामा आवद्ध पक्ष तथा संस्थाहरूको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने
३. कृषि उपजहरूको व्यवसायीकरण तथा बजार विस्तार एवं कृषिजन्य उद्योग व्यवसायहरूको प्रवर्द्धन गर्ने
४. कृषि पूर्वाधारहरू निर्माण गर्न निजी क्षेत्र तथा सहकारी संस्थासंग सहकार्य गर्ने
५. समावेशी कृषि विकासमा महिला, दलित, अति विपन्न वर्गको आवद्धतामा वृद्धि ल्याउने
६. कृषि नीति तर्जुमा तथा योजना निर्माण, कार्यान्वयन अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने
७. कृषिमा लगानी वृद्धि गर्न निजी क्षेत्र तथा सहकारी संस्थाहरूसंग समन्वय गर्ने
८. कृषि विकाससंग सम्बन्धित अनुसन्धान केन्द्र, शैक्षिक संस्था एवं सरोकारवालाहरूसंग समन्वय गर्ने

घ) नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य

तालिकानम्बर : ११						
कृषि विकास : नतिजा खाका तथा मध्यमकालीन लक्ष्य परिमाण						
नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष २०७९/ ८० सम्म	लक्ष्य परिमाण		
				२०८०/ ८१	२०८१/ ८२	२०८२/ ८३
प्रभाव	आफ्नो उत्पादन तथा आयले वर्षभरी खान पुग्ने परिवार	प्रतिशत	१०	१५	२०	२५
असर	वार्षिक खाद्यान्न उत्पादन	मे.टन	५०	५५	५७	६०
प्रतिफल हरु	वार्षिक वचत खाद्यान्न विक्री	मे.टन	०	०.५	१	२
	प्रतिव्यक्ति वार्षिक खाद्यान्न उत्पादन	केजी	१६	१७	१८	१९
	उच्च स्तरको नगदे र वेमौसमी वालीको वार्षिक उत्पादन	मे.टन	१०	१५	२०	२२
	व्यवसायिक कृषि नर्सरी	संख्या	०	१	२	३
	तरकारी वार्षिक उत्पादन	मे.टन	२०	२५	३०	३४
	फलफूल वार्षिक उत्पादन	मे.टन	८	१०	१२	१४
	आलुको वार्षिक उत्पादन	मे.टन	२०	२५	२७	३०
	मसलाजन्य उत्पादन (अदुवा, लसुन वेसार)	मे.टन	१२	१४	१५	१६
	उन्नत विउ, जैविक मल र विषादी प्रयोग गर्ने, आधुनिक कृषि प्रविधि प्रयोग गर्ने कृषक	प्रतिशत	५	१०	१२	१४
	आधुनिक कृषि औजारहरू प्रयोग गर्ने कृषक	संख्या	८७	१००	१२०	१५०
	व्यवसायिक एवं आधुनिक तरिकाको खेतीले ओगटेको भूभाग	हेक्टर	२०	३०	४०	५०
	गैरकृषि पेशा (उद्यम, व्यापार र जागिर) मा निर्भर जनसंख्या	प्रतिशत	३	४	५	६
	कृषि व्यवसायमा सहूलियत ऋण, कृषि सामानमा अुदान तथा यान्त्रिकीकरणमा पूँजीगत अनुदानवाट लाभान्वित कृषक	संख्या	५००	७००	९००	१००
	सुचारु सामुदायिक खेती तथा करार खेतीले ओगटेको भूमि	हेक्टर	०	५	६	८
विभिन्न क्षेत्रमा तालिम प्राप्त कृषक	संख्या	२६६	२७०	३००	३२०	

तालिकानम्बर : ११						
कृषि विकास : नतिजा खाका तथा मध्यमकालीन लक्ष्य परिमाण						
नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष २०७९/ ८० सम्म	लक्ष्य परिमाण		
				२०८०/ ८१	२०८१/ ८२	२०८२/ ८३
	स्थानीय व्यवसायिक कृषि फार्म	संख्या	२६२	३००	३२०	३४०
	व्यवसायिक कृषिवाट प्रदान भएको प्रत्यक्ष रोजगारीता	संख्या	३९१	२००	२१०	२३०
	प्रधानमन्त्री तथा कृषि आधुनिकीकरण परियोजना वाट लाभान्वित किसान	संख्या	१५९	२००	२५०	३००
	सञ्चालनमा रहेको कृषि बजार, हाटबजार तथा कृषि थोकबजार	संख्या	०	१	२	३
	सञ्चालनमा रहेको कृषि पकेट, ब्लक, जोन तथा सुपरजोन	संख्या	६	८	११	१४
	कृषि उपजहरु विक्रीका लागि नजिकको बजार क्षेत्रमा पुग्न लाग्ने समयावधि	घण्टा	१.५	१.५		
	तरकारी, फलफुल, आलु एवं मसलाजन्यको वार्षिक विक्री	रु.लाख	४	५	५.५	६
	वेमौसमी तरकारी तथा उच्च नगदेवालीको विक्री	रु.करोड	१	१.५	२	२.५
	कोण्ड स्टोरेज तथा रष्टिक स्टोर क्षमता	मे.टन	०	०	०	१
	कृषि उपज सडकलन केन्द्र, बजार प्रवर्द्धन केन्द्र, सामुदायिक कृषि प्रसार सेवा केन्द्र	संख्या	१	०	०	०
	किसान क्रेडिट कार्डवाट लाभान्वित कृषक	संख्या	०	२०	२५	३०
	कृषि बीमा सेवावाट लाभान्वित कृषक	संख्या	०	२०	२५	३०
	कृषि पेशामा संलग्न जनसंख्या	प्रतिशत	७०	७०.१	७२	७३
	व्यवसायिक कृषि उत्पादनमा संलग्न कृषक	संख्या	१८६२	२०००	२२००	२३००
	अगुवा वा व्यवसायिक कृषक	संख्या	१०	१५	२०	२५
	सक्रिय व्यवसायिक कृषक समूह	संख्या	८०	१००	१२०	१३०
	कृषि सहकारी संस्था	संख्या	६	६	७	७
	कृषि सहकारीमा आवद्ध कृषक	संख्या	१९५०	१९५०	२३००	२३००
	क्रियाशील ग्रामीण कृषि कार्यकर्ता	संख्या	२	५	७	८

ड) त्रिवर्षीय श्रोत अनुमान

तालिका नम्बर : १२						
कृषि विकास : त्रिवर्षीय श्रोत अनुमान (रकम रु. लाखमा)						
	बजेट अनुमान			बजेट श्रोत		
	कुल	चालु	पूँजीगत	आन्तरिक श्रोत	प्रदेश	संघ
२०८०/८१	३०५.०	२११.०	९४.०	४५.७५	७६.२५	१८३
२०८१/८२	२८०.५	२०३.५	७७.०	४२.०८	७०.१३	१६८.३
२०८२/८३	२७४.०	२०१.८	७२.२	४१.१	६८.५	१६४.४

च) मुख्य आयोजना तथा कार्यक्रमका लागि बजेट अनुमान

तालिका नम्बर : १३									
कृषि विकास : मुख्य आयोजना तथा कार्यक्रमका लागि बजेट अनुमान									
(रकम रु. लाखमा)									
आयोजनाहरूको विवरण	२०८०/८१			२०८१/८२			२०८२/८३		
	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च
वेमौसमी तरकारी खेती	७.५	७.९	०.४	७.५	७.९	०.४	७.५	७.९	०.४
नगदेवाली प्रवर्द्धन	१०.०	९.५	०.५	१०.०	९.५	०.५	१०.०	९.५	०.५
हाटबजार सञ्चालन	५.०	४.८	०.३	५.०	४.८	०.३	५.०	४.८	०.३
कृषि उपज भण्डारण	१२.५	११.९	०.६	१२.५	११.९	०.६	१२.५	११.९	०.६
शितभण्डार स्थापना	२५.०	१.३	२३.८	२५.०	१.३	२३.८	२५.०	१.३	२३.८
पकेट विकास कार्यक्रम	७.५	७.९	०.४	७.५	७.९	०.४	७.५	७.९	०.४
अदुवा खेती विकास	५.०	४.८	०.३	५.०	४.८	०.३	५.०	४.८	०.३
अलैची खेती विस्तार	७.५	७.९	०.४	७.५	७.९	०.४	७.५	७.९	०.४
उन्नत प्रविधि, औजार, सिप, र व्यवसायिकरण	५.०	४.८	०.३	५.०	४.८	०.३	३.५	३.३	०.२
जैविक विषादी उत्पादन	१५.०	१४.३	०.८	१५.०	१४.३	०.८	१५.०	१४.३	०.८
आलु, मकै, टिमुर प्रवर्द्धन	७.५	७.९	०.४	२.५	२.४	०.१	२.५	२.४	०.१
रैथाने वाली प्रवर्द्धन	३.५	३.३	०.२	३.५	३.३	०.२	३.५	३.३	०.२
कृषि मेला प्रदर्शनी	२.५	२.४	०.१	२.५	२.४	०.१	२.५	२.४	०.१
प्लास्टिक पोखरी निर्माण	७.५	०.४	७.९	७.५	०.४	७.९	७.५	०.४	७.९
फलफुल नर्सरी स्थापना	३.५	३.३	०.२	२.५	२.४	०.१	२.५	२.४	०.१
मौरी प्रवर्द्धन	१.५	१.४	०.१	०.५	०.५	०.०	०.५	०.५	०.०
सिताके च्याउ खेती	२.५	२.४	०.१	२.५	२.४	०.१	२.५	२.४	०.१
युवा उद्यमशीलता विकास	५.०	४.८	०.३	५.०	४.८	०.३	५.०	४.८	०.३
कृषक तथा प्राविधिकको क्षमता विकास तालिम	५.०	४.८	०.३	५.०	४.८	०.३	५.०	४.८	०.३
कृषि प्राविधिक शिक्षालय स्थापना	२५.०	१.३	२३.८	१२.५	०.६	११.९	१२.५	०.६	११.९
बाँदर नियन्त्रण	५.०	४.८	०.३	५.०	४.८	०.३	५.०	४.८	०.३
पशुपंक्षीपालन									
दुध चिस्यान तथा प्रशोधन केन्द्र	३०.०	१.५	२८.५	२५.०	१.३	२३.८	२०.०	१.०	१९.०
पशु प्रजनन तथा नश्ल सुधार	५.०	४.८	०.३	५.०	४.८	०.३	५.०	४.८	०.३
पशुमा प्राकृतिक तथा कृत्रिम गर्भाधान	४.०	३.८	०.२	४.०	३.८	०.२	४.०	३.८	०.२

तालिका नम्बर : १३									
कृषि विकास : मुख्य आयोजना तथा कार्यक्रमका लागि बजेट अनुमान									
(रकम रु. लाखमा)									
आयोजनाहरूको विवरण	२०८०/८१			२०८१/८२			२०८२/८३		
	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च
पशु आहार	५.०	४.८	०.३	५.०	४.८	०.३	५.०	४.८	०.३
पशुपंक्षी रोग नियन्त्रण	१०.०	९.५	०.५	१०.०	९.५	०.५	१०.०	९.५	०.५
पशुपंक्षी बीमा	२५.०	२३.८	१.३	२५.०	२३.८	१.३	२५.०	२३.८	१.३
व्यवसायिक बाखा, वंगूरपालन	७.५	७.१	०.४	७.५	७.१	०.४	७.५	७.१	०.४
व्यवसायिक गाईभैसी फर्म सहयोग कार्यक्रम	५०.०	४७.५	२.५	५०.०	४७.५	२.५	५०.०	४७.५	२.५
जम्मा	३०५.०	२९९.०	९४.०	२८०.५	२०३.५	७७.०	२७४.०	२०९.८	७२.२

छ) अनुमान तथा जोखिमपक्ष

संघीय सरकार र प्रदेश सरकारको नीति, नियम एवं प्रचलित कानूनहरूले कृषिको व्यवसायीकरण र स्थानीय तहलाई निकासी हुने अनुदानहरू अपेक्षित रूपमा प्राप्त हुन नसक्ने पक्षहरू र सोवाट प्रस्तावित कार्यक्रमहरू कार्यान्वयन हुन नसक्ने पक्षहरू यसका जोखिम पक्षहरू हुन् ।

३.२ सिंचाइ

क) पृष्ठभूमि :

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ अनुसार सा-साना सतह तथा भूमिगत सिंचाइ प्रणालीको सञ्चालन, मर्मत सम्भार, रेखदेख, स्तरोन्नति एवं अनगमन तथा नियमन गर्न सक्ने अधिकार स्थानीय तहलाई दिएको छ । कृषियोग्य भूमिमा नियमित वाह्रै महिना सिंचाइ सुविधा उपलब्ध गराई कृषिको उत्पादन तथा उत्पादकत्व वढाउन सिंचाइको दिगो व्यवस्थापन गर्नुपर्ने, परम्परागत सिंचाइ प्रणालीको मर्मत सम्भार एवं नयाँ प्रविधिमा आधारित सिंचाइ प्रणालीको माध्यमबाट सिंचित क्षेत्र विस्तार गर्नुपर्ने आवश्यकता महसुस भई सिंचाइ पूर्वाधारहरू निर्माण गरी सिंचाइ प्रणालीलाई सुदृढीकरण गर्नुपर्ने भएको छ ।

ख) वस्तुस्थिति विश्लेषण

मुख्य समस्याहरू तथा चुनौतिहरू

- ◆ कृषियोग्य सवै भूमिमा वाह्रै महिना सिंचाइको व्यवस्था गर्नु
- ◆ खेतीयोग्य भूमिमा सिंचाइ विस्तार गरी कृषि उपजहरूको व्यवसायिक उत्पादन वढाउनु
- ◆ वैकल्पिक सिंचाइ विधि प्रयोगमा कमि -आकाशेपानी सङ्कलन, पानीपोखरी तथा पानीट्याङ्की)
- ◆ कुलो मर्मत सम्भार हुन नसक्नु
- ◆ उपलब्ध पानीका स्रोतहरूको पूर्ण रूपमा सदुपयोग गर्न नसक्नु

सम्भावना तथा अवसरहरू

- ◆ जलाधार : दुर्वाङ, खाकावेशी, भिमरुक, छिर्तिङ, साउने, लिम्चि खोलाहरू
- ◆ वैकल्पिक सिंचाइ प्रविधिहरू प्रयोगमा ल्याउन सकिने
- ◆ सिंचाइ आयोजनाहरूमा ठूलो संख्यामा सञ्चालनमा आएको
- ◆ सिंचाइ कुलोहरू -करीव ५ किमि लम्बाइको) निर्माण भएको

◆ खेतयोग्य भूमिका करीव ४.५ प्रतिशत भूमिमा नियमित सिंचाइ हुँदै आएको

ग) सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति एवं कार्यक्रम तथा आयोजना

गाउँपालिकाले अंगिकार गरेको सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति एवं प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजनाहरु यसप्रकार रहेको छ ।

लक्ष्य : दिगो सिंचाइ, कृषि उत्पादन र उत्पादकत्वमा अभिवृद्धि

लक्ष्य : सिंचाई सेवाको विस्तारवाट उत्पादकत्वमा अभिवृद्धि

उद्देश्य

- ◆ जलाधार क्षेत्र, सीमसार, ताल तलैया, नदी खोला खोल्सी, तथा मुहानहरुको दिगो संरक्षण एवं उपयोग गर्दै नियमित रुपमा सिंचाइ सेवा उपलब्ध गराउनु
- ◆ सिंचाइका आधुनिक तथा वैकल्पिक प्रविधिहरुको अवलम्बनवाट सिंचाइ सेवा सुनिश्चित गर्नु ।

रणनीति

१. सिंचाइ आयोजनाहरुको मर्मत सम्भार र स्तरोन्नति गर्ने
२. सिंचाइ सेवा सुविधा विकास र विस्तार गर्ने
३. वैकल्पिक सिंचाइ प्रविधिको व्यवस्द्ड गर्ने
४. सिंचाइ सम्बन्धी नीति तर्जुमा तथा योजना कार्यान्वयन गर्ने

घ) नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य परिमाण

तालिका नम्बर : १४						
सिंचाइ : नतिजा खाका तथा मध्यमकालीन लक्ष्य परिमाण						
नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार बर्ष २०७९/ ८० सम्म	लक्ष्य परिमाण		
				२०८० /८१	२०८१ /८२	२०८२ /८३
प्रभाव	खेतीयोग्य जमिन मध्ये सिंचित क्षेत्र	प्रतिशत	३	६	९	१२
असर	आकाशेपानीमा निर्भर सिंचाइ भूमि	प्रतिशत	९७	९४	९१	८८
प्रतिफल हरु	खोला तथा महानवाट सिंचित भूमि	प्रतिशत	३	५	७	९
	वर्षभरी नियमित सिंचित क्षेत्र	प्रतिशत	३	६	९	१२
	सिंचाइका लागि निर्मित नहरको कूल लम्बाइ	किमि	४६.७	४९.२	५१.९	५४.९
	नहर सिंचाइवाट लाभान्वित भूमि	हेक्टर	६७	६७.५	६८	६९
	स्तरोन्नति तथा मर्मत संभार भएका पानी कलो	संख्या	४५	४८	५१	५४
	लिफ्ट प्रणालीवाट लाभान्वित भूमि	हेक्टर	०	१	१.५	२
	प्रयोगमा आएका प्रयोगमा आएको आकासे पानी सडकलन तथा प्लाष्टिक पोखरी)	संख्या	२६	३०	३४	३८
प्रयोगमा आएका सिंचाइ प्रविधि (सतह पोखरी,	संख्या	३	७	११	१५	

तालिका नम्बर : १४						
सिंचाइ : नतिजा खाका तथा मध्यमकालीन लक्ष्य परिमाण						
नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार बर्ष २०७९/ ८० सम्म	लक्ष्य परिमाण		
				२०८० /८१	२०८१ /८२	२०८२ /८३
	ड्रिप, स्पिडक्लर)					

ड) त्रिवर्षीय श्रोत अनुमान

तालिका नम्बर : १५						
त्रिवर्षीय श्रोत अनुमान						
(रकम रु. लाखमा)						
	वजेट अनुमान			वजेट श्रोत		
	कुल	चालु	पूँजीगत	आन्तरिक श्रोत	प्रदेश	संघ
२०८०/८१	३७०.०	२७.५	३४२.५	५५.५	९२.५	२२२
२०८१/८२	३७०.०	२७.५	३४२.५	५५.५	९२.५	२२२
२०८२/८३	३५७.५	२६.९	३३०.६	५३.६२५	८९.३७५	२१४.५

च) मुख्य आयोजना तथा कार्यक्रमका लागि वजेट अनुमान

तालिका नम्बर : १६									
सिंचाइ : मुख्य आयोजना तथा कार्यक्रमका लागि वजेट अनुमान									
(रकम रु. लाखमा)									
आयोजनाहरुको विवरण	२०८०/८१			२०८१/८२			२०८२/८३		
	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च
थोपा सिंचाइ	५०.०	२.५	४७.५	५०.०	२.५	४७.५	५०.०	२.५	४७.५
लिफ्ट सिंचाइ	२००.०	१०.०	१९०.०	२००.०	१०.०	१९०.०	२००.०	१०.०	१९०.०
प्लाष्टिक पोखरी	५०.०	२.५	४७.५	५०.०	२.५	४७.५	५०.०	२.५	४७.५
कुलो मर्मत सम्भार	२५.०	१.३	२३.८	२५.०	१.३	२३.८	२५.०	१.३	२३.८
नयाँ कुला निर्माण तथा विस्तार	२५.०	१.३	२३.८	२५.०	१.३	२३.८	१२.५	०.६	११.९
सिंचाइका लागि पाइप	१०.०	०.५	९.५	१०.०	०.५	९.५	१०.०	०.५	९.५
सिंचाइ मुहान संरक्षण	१०.०	९.५	०.५	१०.०	९.५	०.५	१०.०	९.५	०.५
जम्मा	३७०.०	२७.५	३४२.५	३७०.०	२७.५	३४२.५	३५७.५	२६.९	३३०.६

छ) अनुमान तथा जोखिमपक्ष

सघीय सरकार र प्रदेश सरकारको नीति, नियम एवं प्रचलित कानूनहरुले कृषिको व्यवसायीकरण र स्थानीय तहलाई निकास हुने अनुदानहरु अपेक्षित रुपमा प्राप्त हुन नसक्ने पक्षहरु र सोवाट प्रस्तावित कार्यक्रमहरु कार्यान्वयन हुन नसक्ने पक्षहरु यसका जोखिम पक्षहरु हुन् ।

३.३ पर्यटन विकास

क) पृष्ठभूमि

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ अनुसार पर्यटन क्षेत्रको विकास, विस्तार र प्रवर्द्धन एवं नवीन पर्यटकीय सेवा तथा कार्यहरू सम्वन्धी आयोजनाहरूको पहिचान, कार्यान्वयन, व्यवस्थापन, अनुगमन तथा नियमन गर्ने अधिकार स्थानीय तहलाई दिएको छ। पर्यटनलाई राष्ट्रिय अर्थतन्त्रको प्रमुख आधारको रूपमा ग्रहण गर्दै वैदेशिक मुद्रा आर्जन गर्ने एक प्रमुख श्रोतको रूपमा लिएको छ। रोजगारीका अवसरहरू सिर्जना हुने, स्थानीय उपजहरूको विक्री वितरण भई आयआर्जनमा सहयोग पुग्ने, स्थानीय सम्पदा एवं संस्कृतिहरूको संरक्षण, प्रवर्द्धन हुने जस्ता विविध पक्षमा महत्वपूर्ण सहयोग पुगी अन्ततः, स्थानीय अर्थतन्त्र समेत चलायमान हुने हुँदा सम्भावना बोकेको यस क्षेत्रको प्रवर्द्धन गर्नु उपयुक्त हुने हुन्छ।

ख) वस्तुस्थिति विश्लेषण

समस्या तथा चुनौति

- ◆ पर्यटन प्रवर्द्धनका लागि प्रचार प्रसार गर्नु
- ◆ पर्यटकीय पूर्वाधार तथा संरचनाहरूको निर्माण गर्नु
- ◆ स्थानीय भाषा, संस्कृति, चाँडपर्वहरू क्रमिक रूपमा लोपोन्मुख र त्यसको संरक्षण गर्नु
- ◆ लगानी गर्न निजी क्षेत्रलाई आकर्षित गर्नु
- ◆ नजिकको धार्मिक, संस्कृति, ऐतिहासिक र पुरातात्विक सम्पदाहरूसंग सहकार्यबाट लाभ आर्जन गर्नु
- ◆ दीर्घकालीन पर्यटन विकास गुरुयोजना तर्जुमा नभएको
- ◆ सम्भाव्य पर्यटकीय क्षेत्र र सेवाहरूको पहिचान नहुनु
- ◆ साहसिक पर्यटन क्षेत्रको विकास हुन नसक्नु
- ◆ धार्मिक एवं ऐतिहासिक क्षेत्रहरूको प्रचार प्रसार एवं प्रवर्द्धन नहुनु

सम्भावना तथा अवसरहरू

- ◆ धार्मिक सम्पदाहरू भएको
- ◆ प्राकृतिक सम्पदा भएको
- ◆ साहसिक पर्यटनको सम्भावना रहेका
- ◆ सांस्कृतिक सम्पदामा मगर जाति
- ◆ पर्यटकीय क्षेत्रहरूको संरक्षण र प्रवर्द्धन हुँदै आएको
- ◆ होटेल, होस्टेहरू सञ्चालनमा
- ◆ पर्यटन विकासका पूर्वाधारहरू क्रमशः निर्माण हुँदै
- ◆ पर्यटनलाई आयआर्जनसंग जोड्न प्रयास
- ◆ पर्यटन उद्योगसंग सम्वन्धित जनशक्तिको क्षमता विकास तथा तालिम प्रदान भएको
- ◆ वहाने देखि ढोरपाटन सम्म पदमार्ग निर्माणको सम्भावना भएको

ग) सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति एवं कार्यक्रम तथा आयोजना

गाउँपालिकाले अंगिकार गरेको सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति एवं प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजनाहरू यसप्रकार रहेको छ।

सोच : स्थानीय समृद्धिको आधार, पर्यटनको दिगो विकास

लक्ष्य : धार्मिक, सांस्कृतिक र ऐतिहासिक पर्यटकीय गन्तव्य

उद्देश्य

- ◆ पर्यटकीय गन्तव्यहरू एवं सांस्कृतिक सम्पदाहरूको संरक्षण, प्रवर्द्धन एवं पूर्वाधारहरूको स्तरोन्नति गर्नु

- ◆ पर्यटक व्यवसायलाई विविधीकरण गर्दै रोजगारीका अवसरहरु सिर्जना गर्नु

रणनीतिहरु

१. गुणस्तरीय पर्यटन पूर्वाधार सुविधाको विकास र विस्तार गर्ने
२. ऐतिहासिक, पुरातात्विक, धार्मिक एवं सांस्कृतिक महत्वका सम्पदाहरुको पहिचान, संरक्षण, सम्बर्द्धन एवं प्रवर्द्धन गर्ने
३. महिला, दलित तथा अति विपन्न वर्गको आवद्धता बढाउने
४. पर्यटन विकास सम्बन्धी नीति तर्जुमा तथा योजना कार्यान्वयन गर्ने

घ) नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य परिमाण

तालिका नम्बर : १७						
पर्यटन विकास : नतिजा खाका तथा मध्यमकालीन लक्ष्य परिमाण						
नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष २०७९/ ८० सम्म	लक्ष्य परिमाण		
				२०८०/ ८१	२०८१/ ८२	२०८२/ ८३
प्रभाव	स्थानीयको आयमा भएको वृद्धि	प्रतिशत		५	५.५	६
असर	पर्यटन व्यवसायबाट कूल रोजगारीता प्रदान	संख्या (सयमा)	१५०	२००	२२५	२५०
प्रतिफल हरु	धार्मिक पर्यटन सञ्चालन स्थान	संख्या	१०	१०	१०	१०
	सुविधा सम्पन्न पर्यटकीय गन्तव्य स्थल यातायात, सुरक्षा, होटेल आदि)	संख्या	३	३	५	७
	स्तरोन्नति गरिएका पर्यटकीय सम्पदाहरु	संस्था	३	३	५	७
	व्यवस्थित,सुविधायुक्त, आकर्षक, सुरक्षित, मनोरम पर्यटकीयगन्तव्य	संख्या	१०	१०	१०	१०
	उपलब्ध पर्यटकीय सेवा र सुविधाको प्रकार	संख्या	०	१	३	३
	सञ्चालित तथा व्यवस्थित पदमार्गको लम्बाइ (कूल)	कि.मि.	०	०	३	६
	कृषि पर्यटन सञ्चालन स्थान	संख्या				
	व्यवस्थित होमस्टे र पर्यटकीय गाउँ	संख्या	०	३	३	३
	व्यवस्थित वनभोज, पार्क	संख्या	३	३	४	५
	तालिम प्राप्त टुर गाइड	संख्या				
	तालिम प्राप्त कुक, बेटर	संख्या	१०	२०	२०	३०
	सालभरी भ्रमण गर्ने आन्तरिक पर्यटकको	संख्या हजारमा	४८०	५००	१०००	१५००
	भ्रमण गर्ने पर्यटकहरु को औषत बसाई	दिन				२
पर्यटकको औषतमा दैनिक खर्च प्रति व्यक्ति	रु.हजार	५००	५००	५००	१०००	
धार्मिक पर्यटन सञ्चालन स्थान	संख्या	१०	१०	१०	१०	

ड) त्रिवर्षीय श्रोत अनुमान

तालिका नम्बर : १८						
पर्यटन विकास : त्रिवर्षीय श्रोत अनुमान (रकम रु.लाखमा)						
	बजेट अनुमान			बजेट श्रोत		
	कुल	चालु	पूँजीगत	आन्तरिक श्रोत	प्रदेश	संघ
२०८०/८१	३९.०	१०.१	२९.०	५.८५	९.७५	२३.४
२०८१/८२	३६.५	९.९	२६.६	५.४७५	९.१२५	२१.९
२०८२/८३	३६.५	९.९	२६.६	५.४७५	९.१२५	२१.९

च) मुख्य आयोजना तथा कार्यक्रमका लागि बजेट अनुमान

तालिका नम्बर : १९									
पर्यटन विकास : मुख्य आयोजना तथा कार्यक्रमका लागि बजेट अनुमान									
(रकम रु. लाखमा)									
आयोजनाहरुको विवरण	२०८०/८१			२०८१/८२			२०८२/८३		
	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च
होमस्टे संचालन	१.५	१.४	०.१	१.५	१.४	०.१	१.५	१.४	०.१
धार्मिक पर्यटन विकास, प्रवर्द्धन, मन्दिर निर्माण	५.०	०.३	४.८	५.०	०.३	४.८	५.०	०.३	४.८
पर्यटकीय पैदल मार्ग निर्माण (माके वाहुन पोले कटवराह,	७.५	०.४	७.१	५.०	०.३	४.८	५.०	०.३	४.८
स्थानीय सम्पदाको मर्मत, जीर्णोद्धार, स्तरोन्नति (भुलेनी नौवहिनी)	१२.५	०.६	११.९	१२.५	०.६	११.९	१२.५	०.६	११.९
पर्यटकीय क्षेत्र तथा सम्पदाको प्रचार प्रसार	२.५	२.४	०.१	२.५	२.४	०.१	२.५	२.४	०.१
पार्क तथा पिकनिक स्पट निर्माण	५.०	०.३	४.८	५.०	०.३	४.८	५.०	०.३	४.८
अतिथि सत्कार तथा व्यवस्थापन तालिम	२.५	२.४	०.१	२.५	२.४	०.१	२.५	२.४	०.१
स्थानीय पर्यटन महोत्सव	२.५	२.४	०.१	२.५	२.४	०.१	२.५	२.४	०.१
जम्मा	३९.०	१०.१	२९.०	३६.५	९.९	२६.६	३६.५	९.९	२६.६

छ) अनुमान तथा जोखिमपक्ष

संघीय सरकार र प्रदेश सरकारको नीति, नियम एवं प्रचलित कानूनहरुले कृषिको व्यवसायीकरण र स्थानीय तहलाई निकासी हुने अनुदानहरु अपेक्षित रूपमा प्राप्त हुन नसक्ने पक्षहरु र सोबाट प्रस्तावित कार्यक्रमहरु कार्यान्वयन हुन नसक्ने पक्षहरु यसका जोखिम पक्षहरु हुन् ।

३.४ उद्योग, व्यापार तथा व्यवसाय

क) पृष्ठभूमि

उद्योग, व्यापार, व्यवसाय आर्थिक विकासका प्रमुख मेरुदण्डहरु हुन ।यसको विकास, विस्तार एवं प्रवर्द्धनबाट रोजगारीका अवसरहरु सिर्जना हुने, आयश्रोत अभिवृद्धि हुने, स्थानीय स्तरमा उपलब्ध कच्चा पदार्थ, श्रम, सीप एवं

प्रविधिहरूको सदुपयोग हुने र अन्ततः, आर्थिक तथा सामाजिक रुपान्तरण ठूलो सहयोग पुग्ने गर्दछ । नेपालको संविधानले अर्थ, उद्योग र वाणिज्य सम्बन्धी नीतिमा तुलनात्मक लाभका क्षेत्रको पहिचान गरी उद्योगको विकास र विस्तार र उपलब्ध साधन र श्रोतको अधिकतम परिचालन गरी आर्थिक समृद्धि हासिल गर्ने पक्षलाई समावेश गरेको छ ।

ख) वस्तुस्थिति विश्लेषण

मुख्य समस्याहरू

- ◆ निजी क्षेत्रसंग सहकार्य हुन नसक्नु
- ◆ स्थानीय हाटवजार र वाट्य बजारसंग सम्बन्ध स्थापित हुन नसकेको र बजार प्रवर्द्धन हुन नसकेको
- ◆ उद्योगहरूमा आधारभूत पूर्वाधारहरू उपलब्ध हुन नसक्नु
- ◆ स्थानीय लघु, घरेलु तथा साना उद्योगहरूको विकास विस्तार तथा प्रवर्द्धनका लागि प्याकेज कार्यक्रम नहुनु

मुख्य चुनौतिहरू

- ◆ आयातित वस्तुमा परनिर्भरता घटाउदै कृषि उपजहरूमा आत्मनिर्भरताका लागि स्व उत्पादन वढाउनु
- ◆ वैदेशिक रोजगारीवाट फर्की आएका युवाहरूलाई व्यवसायतर्फ आकर्षण गर्नु
- ◆ स्थानीय कच्चा पदार्थ, साधन श्रोतमा आधारित लघु, घरेलु तथा साना उद्योगहरूको बजार विकास तथा प्रवर्द्धन गर्नु
- ◆ व्यवसायिक सीपयुक्त जनशक्तिको विकास गर्नु र बजारको माग अनुसार जनशक्ति तयार पार्नु
- ◆ औद्योगिक क्षेत्र विस्तारका लागि निजी क्षेत्रलाई आकर्षित गर्दै लगानी भित्र्याउनु

मुख्य सम्भावना तथा अवसरहरू

- ◆ कृषि तथा पशुपालन -दुध, मासु अण्डा), माछापालन, फलफुल एवं वेमौसमी तरकारी, अलैची अदुवा बेसार आदिमा आधारित उद्योगहरू व्यवसायिक सम्भावना
- ◆ गैरवन पैदावर तथा जडीवुटीमा आधारित उद्योग व्यवसायहरूको सम्भाव्यता अधिक
- ◆ आन्तरिक पर्यटनमा आधारित हस्तकलाका उद्योग, कोशेलीघर, आदिको सम्भाव्यता रहेको
- ◆ उद्यमशीलता विकासका लागि व्यवसायिक सीप तालिम प्रदान भएको
- ◆ ढाका वुनाई, अल्लो जस्ता उद्योगहरूको प्रवर्द्धन हुँदै आएको,
- ◆ स्थानीय कच्चा पदार्थमा आधारित लघु, घरेलु तथा साना उद्योग र महिलाद्वारा सञ्चालित उद्योग व्यवसायहरू प्रवर्द्धन हुँदै आएको

ग) सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति एवं कार्यक्रम तथा आयोजना

गाउँपालिकाले अंगिकार गरेको सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति एवं प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजनाहरू यसप्रकार रहेको छ ।

सोच : घरेलु तथा साना उद्योगको विकास र विस्तार : स्थानीय अर्थतन्त्रको दिगो आधार

लक्ष्य : उद्योग व्यवसायहरूको प्रवर्द्धनवाट स्थानीय अर्थतन्त्रमा सुधार ल्याउने

उद्देश्य

- ◆ स्थानीय साधन, श्रोत तथा कच्चा पदार्थमा आधारित उद्योगहरूको संरक्षण, प्रवर्द्धन एवं विकासलाई प्रोत्साहित गर्नु
- ◆ घरेलु तथा साना उद्योग व्यवसायमा स्थानीय समुदायको आवद्धता वढाउदै आय वृद्धि र रोजगारीता सिर्जना गर्नु

रणनीतिहरू

१. स्थानीय कच्चा पदार्थ, साधन श्रोत र सीपको सदुपयोगमा वृद्धि गर्ने

२. स्थानीय उत्पादनहरूको बजार प्रवर्द्धन गर्ने
३. उद्योग व्यवसायमा युवा, महिला, दलित तथा अति विपन्न वर्गको आवद्धता बढाउने
४. उद्योग, व्यवसाय तथा सेवा सम्बन्धी नीति तर्जुमा तथा योजना कार्यान्वयन गर्ने

घ) नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य परिमाण

तालिका नम्बर : २०						
उद्योग, व्यापार तथा व्यवसाय : नतिजा खाका तथा मध्यमकालीन लक्ष्य परिमाण						
नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार बर्ष २०७९/ ८० सम्म	लक्ष्य परिमाण		
				२०८०/ ८१	२०८१/ ८२	२०८२/ ८३
प्रभाव	रोजगारीमा गैरकृषि क्षेत्रको योगदान	प्रतिशत	३५	३५	३८	४०
असर	पालिकाको वार्षिक आयात निर्यातको अनुपात (आयात : निर्यात)	अनुपात	५:१	५:१.५	५:२	५:२.५
प्रतिफल हरु	चालु लघु, घरेलु तथा साना उद्योग	संख्या	१४०	१५०	१६०	१७०
	कानून अनुसार सम्बन्धित निकायमा कर चुक्ता गर्ने उद्योग	संख्या	१२०	१३०	१४०	१६०
	सुचारु व्यापार व्यवसाय	संख्या	१६९	१९०	२००	२०५
	स्थानीय सीप शैली, प्रविधि मा आधारित उद्योग व्यवसाय	संख्या	१४०	१५०	१६०	१७०
	बाँस, अल्लो, केरा जस्ता वनस्पतिजन्य रेशामा आधारित व्यवसाय	संख्या	०	१	२	३
	स्थानीय हस्तकलामा आधारित व्यवसाय	संख्या	०	१	२	३
	जडिवुटीमा आधारित उद्योग व्यवसाय	संख्या	१	२	२	३
	उद्यम सिर्जना व्यवसायिक विकास सम्बन्धी तालिम प्राप्त उद्यमीहरू	संख्या	२४७	३२७	४०७	४८७
	सीपमूलक व्यवसायिक तालिम आर्जन गर्नेहरू	संख्या	४४७	५००	६००	७००
	महिलाद्वारा सञ्चालित उद्योग व्यवसाय	संख्या	७०	८०	८५	९०
	सुचारु औद्योगिक ग्राम	संख्या	०	१	१	१
	वौद्धिक सम्पत्ति संरक्षणका लागि ब्राण्डिङ भएका जडीवुटी, हस्तकला उत्पादनहरू	संख्या				
	तरकारी, फलफुल, खाद्यान्न लगायत अत्यावश्यक उत्पादनको नियमित आपूर्ति तथा विक्रीका लागि सञ्चालनमा रहेका केन्द्रहरू	संख्या	१	१	१	१
	सहकारी संस्था मार्फत सञ्चालित सुपथ मूल्यका पसलहरू	संख्या	०	१	१	१
	मूल्य सूची सहित व्यवस्थित रूपमा सञ्चालित पसल व्यवसायहरू	संख्या	२०	२५	३०	४०
नियमित बजार अनुगमन तथा नियमन	संख्या	६	८	१०	१२	

ड) त्रिवर्षीय श्रोत अनुमान

तालिका नम्बर : २१ त्रिवर्षीय श्रोत अनुमान (रकम रु. लाखमा)

	वजेट अनुमान			वजेट श्रोत		
	कुल	चालु	पूँजीगत	आन्तरिक श्रोत	प्रदेश	संघ
२०८०/८१	९७.५	५८.९	३८.६	१४.६३	२४.३८	५८.५
२०८१/८२	९७.५	५८.९	३८.६	१४.६३	२४.३८	५८.५
२०८२/८३	८७.५	५३.९	३३.६	१३.१३	२१.८८	५२.५

च) मुख्य आयोजना तथा कार्यक्रमका लागि वजेट अनुमान

तालिका नम्बर : २२									
उद्योग व्यापार व्यवसाय : मुख्य आयोजन तथा कार्यक्रमका लागि वजेट अनुमान									
(रकम रु. लाखमा)									
आयोजनाहरूको विवरण	२०८०/८१			२०८१/८२			२०८२/८३		
	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च
स्थानीय सीपमा आधारित उद्योगको प्रवर्द्धन (डोको, नाम्लो, ठेकी ...)	५.०	४.८	०.३	५.०	४.८	०.३	५.०	४.८	०.३
स्थानीय मदिराको ब्राण्डिङ गर्ने	५.०	४.८	०.३	५.०	४.८	०.३	०.०	०.०	०.०
जडिबुटी संकलन प्रशोधन	१२.५	०.६	११.९	१२.५	०.६	११.९	७.५	०.४	७.१
सीप तथा उद्यमशीलता विकास तालिम	१०.०	९.५	०.५	१०.०	९.५	०.५	१०.०	९.५	०.५
दुधजन्य उद्योग प्रवर्द्धन	७.५	७.१	०.४	७.५	७.१	०.४	७.५	७.१	०.४
कृषि वनमा आधारित उद्योगको विकास विस्तार	१०.०	९.५	०.५	१०.०	९.५	०.५	१०.०	९.५	०.५
औद्योगिक ग्राम स्थापना	२५.०	१.३	२३.८	२५.०	१.३	२३.८	२५.०	१.३	२३.८
उद्यमशीलता प्रोत्साहन तथा अनुदान	१२.५	११.९	०.६	१२.५	११.९	०.६	१२.५	११.९	०.६
गरिवी निवारणका लागि लघु, घरेलु तथा साना उद्योग प्रवर्द्धन	१०.०	९.५	०.५	१०.०	९.५	०.५	१०.०	९.५	०.५
जम्मा	९७.५	५८.९	३८.६	९७.५	५८.९	३८.६	८७.५	५३.९	३३.६

छ) अनुमान तथा जोखिमपक्ष

संघीय सरकार र प्रदेश सरकारको नीति, नियम एवं प्रचलित कानूनहरूले कृषिको व्यवसायीकरण र स्थानीय तहलाई निकास हुने अनुदानहरू अपेक्षित रूपमा प्राप्त हुन नसक्ने पक्षहरू र सोवाट प्रस्तावित कार्यक्रमहरू कार्यान्वयन हुन नसक्ने पक्षहरू यसका जोखिम पक्षहरू हुन् ।

३.५ बैंक, वित्तीय संस्था तथा सहकारी बिकास

क) पृष्ठभूमि

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले सहकारी संस्था सम्बन्धी स्थानीय नीति, कानून, मापदण्डको निर्माण, कार्यान्वयन र नियमन, दर्ता, अनुमति, खारेजी, विघटन गर्ने समेत अधिकार स्थानीय तहलाई दिएको छ । सहकारी क्षेत्रको प्रवर्द्धन, परिचालन र विकास, तिनीहरूको क्षमता अभिवृद्धि जस्ता कार्यहरू पनि स्थानीय तहकै अधिकार

क्षेत्रभित्र रहेको छ । देशको आर्थिक विकास तथा व्यापार व्यवसाय प्रवर्द्धन, एवं पूँजी परिचालनमा बैकिङ क्षेत्रको उल्लेखनीय भूमिका खेल्दै आएको छ ।

ख) वस्तुस्थिति विश्लेषण

मुख्य समस्याहरू

- ◆ वित्तीय नीति, नियम तथा मापदण्डहरू निर्माण तथा कार्यान्वयन नहुनु
- ◆ महिला सहकारी संस्थाहरूको विस्तार गर्न नसक्नु
- ◆ सहकारी सदस्यहरूमा क्षमता अभिवृद्धिको कमि तथा व्यवसायिकताको विकास गर्न नसक्नु

मुख्य चुनौतिहरू

- ◆ विपन्न वर्गलाई बैकिङ सेवा पहुँच वृद्धि गर्नु
- ◆ कृषि, पर्यटन, लघु, घरेलु तथा साना उद्योगहरूमा कर्जा प्रवाहमा अभिवृद्धि ल्याउनु
- ◆ परियोजना तथा सामुहिक जमानीमा ऋण सुविधा उपलब्ध गर्नु
- ◆ व्याँजदरलाई नियन्त्रण गर्नु
- ◆ धितो मूल्याङ्कन तथा ग्रामीण धितोको जटिलता हटाउनु

मुख्य सम्भावना तथा अवसरहरू

- ◆ कर्जा तथा ऋण सेवा सुविधा उपलब्ध
- ◆ वाणिज्य बैंक, लघु वित्त एवं सहकारी संस्थाहरू क्रियाशील
- ◆ वचत, लगानी, रेमिट सेवा सुविधाहरू उपलब्ध
- ◆ निक्षेप सङ्कलन बैंकहरूबाट रु.८३ करोड ७३ लाख
- ◆ सहकारीहरूको सञ्चालनबाट वचत सङ्कलन रु.२५ करोड ६८ लाख
- ◆ आम नागरिकहरूको वचत सङ्कलन, कर्जा प्रवाह एवं रेमिट सेवाहरू सञ्चालनमा
- ◆ वित्तीय एवं सहकारी संस्थाहरू पालिका क्षेत्र भित्र क्रियाशील रहेको
- ◆ सहकारी संस्थाहरूको क्षमता विकासमा सहयोग

ग) सोच, लक्ष्य, रणनीति तथा कार्यक्रम आयोजना

गाउँपालिकाले अंगिकार गरेको सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति एवं प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजनाहरू यसप्रकार रहेको छ ।

सोच : वित्तीय पहुँचमा सहजता : उद्यमशीलता र रोजगारीता

लक्ष्य : वित्तीय स्रोतहरूको प्रभावकारी परिचालनबाट उद्योग व्यवसायको प्रवर्द्धन

उद्देश्य

- ◆ सहकारी संस्थाहरूलाई सवल, प्रतिस्पर्धी र व्यवसायिक बनाउदै वित्तीय सेवाको पहुँच वृद्धि गर्नु
- ◆ प्रतिस्पर्धात्मक एवं तुलनात्मक लाभ भएका व्यवसायिक क्षेत्रहरूमा वित्त परिचालनका लागि प्रोत्साहित गर्नु

रणनीतिहरू

१. सहकारीता विकास गर्ने
२. सङ्कलित पूँजीलाई छिटो प्रतिफल प्राप्त हुने क्षेत्रमा परिचालन गर्ने
३. विप्रेषण (रेमिटेन्स) लाई उद्यम र व्यवसायमा परिचालन गर्ने
४. वित्तीय परिचालन तथा सहकारी विकास सम्बन्धी नीति तर्जुमा तथा योजना कार्यान्वयन गर्ने

घ) नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य परिमाण

तालिका नम्बर : २३						
वैंक, वित्तीय संस्था तथा सहकारी विकास : नतिजा खाका तथा मध्यमकालीन लक्ष्य परिमाण						
नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष २०७९/८० सम्म	लक्ष्य परिमाण		
				२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३
प्रभाव	वित्तीय संस्थाको कर्जा वाट व्यवसायिहरुको आय वृद्धिमा परेको सकारात्मक परिणाम	प्रतिशत		५	७	१०
असर	वैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुवाट भएको कूल कर्जा प्रवाह -कूल निक्षेप संकलन रकमको)	प्रतिशत	५५	५८	६०	६३
प्रतिफल हरु	सुचारु वैंक तथा वित्तीय संस्था	संख्या	३	३	४	४
	वचत तथा ऋण समेत को कूल सहकारी संस्था	संख्या	३२	३५	३८	४०
	महिलाहरुद्वारा सञ्चालित सहकारी संख्या	संख्या	५	७	९	११
	सहकारी संस्थामा आवद्ध सदस्यहरु	संख्या	११२०	११५०	११७५	१२००
	सहकारी संस्थावाट भएको कूल कर्जा लगानी - कूल निक्षेपको)	प्रतिशत	६०	६८	७०	७३

ड) त्रिवर्षीय श्रोत अनुमान

तालिका नम्बर : २४						
त्रिवर्षीय श्रोत अनुमान						
(रकम रु. लाखमा)						
	वजेट अनुमान			वजेट श्रोत		
	कुल	चालु	पूँजीगत	आन्तरिक श्रोत	प्रदेश	संघ
२०८०/८१	३०.०	२८.५	१.५	४.५	७.५	१८
२०८१/८२	२७.५	२६.१	१.४	४.१२५	६.८७५	१६.५
२०८२/८३	२०.०	१९.०	१.०	३	५	१२

च) मुख्य आयोजना तथा कार्यक्रमका लागि वजेट अनुमान

तालिका नम्बर : २५									
वैंक वित्तीय संस्था तथा सहकारी: मुख्य आयोजना तथा कार्यक्रमका लागि वजेट अनुमान									
(रकम रु. लाखमा)									
आयोजनाहरुको विवरण	२०८०/८१			२०८१/८२			२०८२/८३		
	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च
सहकारीको संस्था क्षमता विकास	५.०	४.८	०.३	५.०	४.८	०.३	२.५	२.४	०.१
सहकारी व्यवसाय विकास तथा विस्तार कार्यक्रम	५.०	४.८	०.३	५.०	४.८	०.३	२.५	२.४	०.१
सहकारी मार्फत व्यवसाय प्रवर्द्धन	१०.०	९.५	०.५	७.५	७.१	०.४	५.०	४.८	०.३
वित्तीय सेवा प्रवर्द्धन, साक्षरता	२.५	२.४	०.१	२.५	२.४	०.१	२.५	२.४	०.१
महिला कृषि सहकारी प्रवर्द्धन	५.०	४.८	०.३	५.०	४.८	०.३	५.०	४.८	०.३
सहकारी संस्था नियमन अनुगमन	२.५	२.४	०.१	२.५	२.४	०.१	२.५	२.४	०.१
जम्मा	३०.०	२८.५	१.५	२७.५	२६.१	१.४	२०.०	१९.०	१.०

छ) अनुमान तथा जोखिमपक्ष

संघीय सरकार र प्रदेश सरकारको नीति, नियम एवं प्रचलित कानूनहरूले कृषिको व्यवसायीकरण र स्थानीय तहलाई निकासी हुने अनुदानहरू अपेक्षित रूपमा प्राप्त हुन नसक्ने पक्षहरू र सोबाट प्रस्तावित कार्यक्रमहरू कार्यान्वयन हुन नसक्ने पक्षहरू यसका जोखिम पक्षहरू हुन् ।

३.६ श्रम, रोजगार तथा सुरक्षित आप्रवासन

क) पृष्ठभूमि

नेपालको संविधानले श्रम तथा रोजगारीको हकलाई मौलिक हकको रूपमा स्थापित गरेको छ । वि.सं. २०८० देखि वैदेशिक रोजगारीका लागि वाध्यात्मक रूपमा विदेशिनु पर्ने स्थिति सवै नेपालीका लागि अन्त्य हुने घोषणा समेत देशबाट भएको छ । साथसाथै देशको बढ्दो बेरोजगारीलाई सम्बोधन गर्ने उद्देश्यले वैदेशिक रोजगारीलाई पनि मर्यादित एवं सुरक्षित बनाउने उद्देश्यले सहयोगी राष्ट्रको सहयोगमा सामी कार्यक्रमलाई कार्यान्वयनमा ल्याएको छ र गन्तव्य राष्ट्रमा जानु अघि सोका वारेमा विस्तृत जानकारी लिन, सम्बन्धित कामवारे सीपमूलक तालिम लिन सक्ने व्यवस्था समेत भएको छ ।

ख) वस्तुस्थिति विश्लेषण

मुख्य समस्याहरू

- ◆ वित्त साक्षरता कार्यक्रम सञ्चालन नहुनु
- ◆ वैदेशिक रोजगारीबाट फर्केका युवाहरूलाई उद्योग व्यवसाय तथा कृषि खेतीमा प्रति आकर्षण गर्न नसक्नु
- ◆ वैदेशिक रोजगारी सम्बन्धी सूचना केन्द्र सञ्चालन नहुनु

मुख्य चुनौतिहरू

- ◆ युवाहरूलाई रोजगार प्रदान गर्नु
- ◆ सुरक्षित वैदेशिक रोजगारी क्षेत्रहरूको पहिचान र वैदेशिक रोजगारी सम्बन्धी कानुनी सहायता उपलब्ध गराउनु
- ◆ विप्रेषणलाई आयमूलक क्षेत्रमा परिचालन गर्नु

मुख्य सम्भावना तथा अवसरहरू

- ◆ युवा समूह उपस्थिति अधिक
- ◆ विप्रेषण ठूलो रकममा भित्रिएको र आवद्ध घरधुरीको आर्थिक सामाजिक अवस्थामा सुधार
- ◆ वैदेशिक रोजगारीबाट फर्केका युवाहरूमा सीप र पूँजी उपलब्ध
- ◆ प्रधानमन्त्री रोजगार कार्यक्रम सञ्चालनमा
- ◆ वैदेशिक रोजगारी सम्बन्धी अभिमुखीकरण कार्यक्रम सञ्चालन
- ◆ सीपमा आधारित तालिम कार्यक्रमहरू सञ्चालन
- ◆ वैदेशिक रोजगारीबाट फर्केका युवाहरूको उपस्थिति

ग) सोच, लक्ष्य, रणनीति तथा कार्यक्रम आयोजना

गाउँपालिकाले अंगिकार गरेको सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति एवं प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजनाहरू यसप्रकार रहेको छ ।

सोच : सीपयुक्त दक्ष जनशक्तिको विकास : गरिवी न्यूनीकरणको आधार

लक्ष्य : सीपयुक्त, व्यवसायिक जनशक्तिको विकासबाट रोजगारीताको सिर्जना

उद्देश्य

- ◆ श्रमशक्तिको क्षमता, दक्षता तथा व्यवसायिक सीप अभिवृद्धि गर्नु
- ◆ स्व/रोजगारीताका अवसरहरु सिर्जना गर्नु
- ◆ वैदेशिक रोजगारीलाई मर्यादित, सुरक्षित एवं व्यवस्थित बनाउनु

रणनीतिहरु

१. सीप विकास तथा क्षमता अभिवृद्धि गर्ने
२. गन्तव्य स्थानवारे अभिमुखीकरण गर्ने
३. न्यायमा सहज पहुँच वृद्धि गर्ने
४. विप्रेषणलाई सुरक्षित क्षेत्रमा लगानी गर्ने

घ) नतिजा खाका तथा मध्यमकालीन लक्ष्य परिमाण

तालिका नम्बर : २६						
श्रम, रोजगार तथा सुरक्षित आप्रवासन : नतिजा खाका तथा मध्यमकालीन लक्ष्य परिमाण						
नतिजा को तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष २०७९/ ८० सम्म	लक्ष्य परिमाण		
				२०८०/ ८१	२०८१/ ८२	२०८२/ ८३
प्रभाव	रोजगार युवाहरुको आय भएको वृद्धि	प्रतिशत		५	५.५	६
असर	उत्पादनमूलक क्षेत्रमा विप्रेषण आय लगानी	प्रतिशत	५	७	१०	१३
प्रतिफल हरु	रोजगार सूचना प्रणालीवाट लाभान्वितहरु	संख्या	३००	३५०	४५०	५७५
	उत्पादन (कृषि एवं उद्योग) एवं पूर्वाधार निर्माण क्षेत्रमा रोजगारीता श्रृजना	संख्या	०	४०	१००	१५०
	सिटिइभिटी वाट प्राविधिक, सीपमूलक, व्यवसायिक तालिम लिएका दक्षजनशक्ति	संख्या	५००	६००	७००	८००
	रोजगारीताका आधारमा पालिकाले प्रदान गर्ने सेवा सुविधावाट लाभान्वित उद्योग व्यवसायको	संख्या	३	५	८	१२
	बालश्रम एवं न्यून ज्यालादर जस्ता श्रम शोषणवाट प्रभावितहरु	संख्या	१०००	८००	६००	४००
	वैदेशिक रोजगारीमा जाने	संख्या हजार	१०	९५	८.८	८
	सम्बन्धित क्षेत्रको सीपमूलक तालिम लिई वैदेशिक रोजगारीमा जाने	संख्या	५०	७५	१००	१४०
	वैदेशिक रोजगारीका लागि तालिम प्रदान गर्ने संस्था	संख्या	०	०	०	०
	विप्रेषणलाई आयमूलक क्षेत्रमा परिचालन गर्ने घरपरिवार संख्या (कूल वैदेशिक रोजगारी भएका घरधुरीको)	प्रतिशत	०.२५	१	१.५	२
	वैदेशिक रोजगारीतावाट फर्की उद्योग,व्यवसायगर्ने	संख्या	४०	५०	६५	८५
	वैदेशिक रोजगारीतावाट आर्जन पूँजी, सीप, प्रविधि तथा अनुभवलाई उत्पादनमूलक क्षेत्रमा सदुपयोग गर्नेको	संख्या	१०	१७	२५	३५
	विप्रेषण वित्तीय साक्षरता कार्यक्रमवाट लाभान्वित जनसंख्या (वैदेशिक रोजगारीमा जानेको)	प्रतिशत	७५	८५	९५	१००
विप्रेषणवाट वार्षिक रुपमा प्राप्त रकम	रु.करोड	३००	२८५	२६५	२४१	

ड) त्रिवर्षीय श्रोत अनुमान

तालिका नम्बर : २७						
श्रम, रोजगार तथा सुरक्षित आप्रवासन : त्रिवर्षीय श्रोत अनुमान (रकम रु. लाखमा)						
	वजेट अनुमान			वजेट श्रोत		
	कुल	चालु	पूँजीगत	आन्तरिक श्रोत	प्रदेश	संघ
२०८०/८१	८७.५	८३.१	४.४	१३.१३	२१.८८	५२.५
२०८१/८२	८७.५	८३.१	४.४	१३.१३	२१.८८	५२.५
२०८२/८३	८७.५	८३.१	४.४	१३.१३	२१.८८	५२.५

च) मुख्य आयोजना तथा कार्यक्रमका लागि वजेट अनुमान

तालिका नम्बर : २८									
श्रम, रोजगार, सुरक्षित आप्रवासन : मुख्य आयोजना तथा कार्यक्रमका लागि वजेट अनुमान (रकम रु. लाखमा)									
आयोजनाहरुको विवरण	२०८०/८१			२०८१/८२			२०८२/८३		
	कुल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	कुल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	कुल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च
प्रधानमन्त्री रोजगार कार्यक्रम थप प्रभावकारी बनाउने	१५.०	१४.३	०.८	१५.०	१४.३	०.८	१५.०	१४.३	०.८
व्यवसायिक सीप वृद्धि कार्यक्रम	१०.०	९.५	०.५	१०.०	९.५	०.५	१०.०	९.५	०.५
विदेशबाट फर्किएका युवा लक्षित विशेष कार्यक्रम	१२.५	११.९	०.६	१२.५	११.९	०.६	१२.५	११.९	०.६
प्लम्बर, सिकर्मी, डकर्मी, हाउस वयरिङ्ग लगायत सीप विकास तालिम	१२.५	११.९	०.६	१२.५	११.९	०.६	१२.५	११.९	०.६
सहूलियत कर्जा व्यवस्था	२०.०	१९.०	१.०	२०.०	१९.०	१.०	२०.०	१९.०	१.०
वैदेशिक रोजगारीका लागि गन्तव्य स्थान वारे अभिमुखीकरण	५.०	४.८	०.३	५.०	४.८	०.३	५.०	४.८	०.३
वैदेशिक रोजगारी जानेका लागि सीप विकास तालिम	१२.५	११.९	०.६	१२.५	११.९	०.६	१२.५	११.९	०.६
जम्मा	८७.५	८३.१	४.४	८७.५	८३.१	४.४	८७.५	८३.१	४.४

छ) अनुमान तथा जोखिमपक्ष

संघीय सरकार र प्रदेश सरकारको नीति, नियम एवं प्रचलित कानूनहरुले कृषिको व्यवसायीकरण र स्थानीय तहलाई निकासी हुने अनुदानहरु अपेक्षित रूपमा प्राप्त हुन नसक्ने पक्षहरु र सोबाट प्रस्तावित कार्यक्रमहरु कार्यान्वयन हुन नसक्ने पक्षहरु यसका जोखिम पक्षहरु हुन् ।

परिच्छेद-चार : सामाजिक बिकास

पृष्ठभूमि

सामाजिक बिकासका लागि प्रमुख क्षेत्रको रूपमा रहेका शिक्षा, आधारभूत स्वास्थ्य तथा पोषण, खानेपानी तथा सरसफाइ, लक्षित वर्ग तथा सामाजिक समावेशीकरण, युवा तथा खेलकुद र कला, भाषा, साहित्य तथा संस्कृतिका जस्ता क्षेत्रको विद्यमान अवस्था, समस्या तथा चुनौतिहरूको विश्लेषण गरी आगामी ५ वर्षका लागि उद्देश्य निर्धारण, लक्ष्य परिमाण र सोको प्राप्तीका लागि अवलम्बन गरिने रणनीति तथा कार्यनीति निर्धारण र प्रमुख कार्यक्रमहरू समेत तर्जुमा भएको छ ।

४.१ शिक्षा

क) पृष्ठभूमि

नेपालको संविधानले हरेक नागरिकलाई आधारभूत शिक्षा अनिवार्य तथा निःशुल्क पाउने प्रत्याभूति गरेको छ र माध्यामिक तह सम्मको शिक्षालाई निःशुल्क गर्ने नीति पनि नेपाल सरकारले अंगिकार गरेको छ । शिक्षालाई वैज्ञानिक, प्राविधिक, व्यवसायिक, सीपमूलक बनाउदै दक्ष जनशक्ति उत्पादन गर्ने नीति समेत राष्ट्रवाट ग्रहण भएको छ । गुणस्तरीय शिक्षामा सबैको पहुँच स्थापित गर्ने दिशामा नेपालले लिएको दिगो बिकास लक्ष्यलाई समेत आत्मसाथ गर्दै गाउँपालिकाले आगामी वर्षहरूका लागि योजना तर्जुमा गरेको छ ।

ख) वस्तुस्थिति विश्लेषण

मुख्य समस्याहरू

- ◆ विद्यालयहरूको नियमित अनुगमन र सुपरीवेक्षण कमि
- ◆ विद्यालयमा अतिरिक्त क्रियाकलाप लगायत आधारभूत भौतिक पूर्वाधारहरूको कमि र बालबालिका, अपाङ्गतामैत्री पूर्वाधारहरू, शैक्षिक सामग्री, पुस्तकालय र प्रयोगशालाको कमि
- ◆ विद्यालय, विद्यार्थी र अभिभावकहरू बीच सम्वादको अभाव
- ◆ आपतकालीन अवस्थामा वैकल्पिक माध्यमबाट सिकाइलाई निरन्तरता दिन नसक्नु
- ◆ सिकाइ उपलब्धि दर न्यून

मुख्य चुनौतिहरू

- ◆ उमेर समूहका बालबालिकाहरूलाई विद्यालयको पहुँचमा ल्याउनु र टिकाइ राख्नु
- ◆ शिक्षालाई गुणस्तरीय, व्यवहारिक, प्राविधिकमैत्री बनाउनु र माग अनुसारका सीपयुक्त जनशक्ति बिकास गर्नु
- ◆ माध्यामिक तह (११-१२) लाई निःशुल्क शिक्षा प्रदान गर्नु

मुख्य सम्भावना तथा अवसरहरू

- ◆ साक्षरता दर बढ्दो क्रममा
- ◆ उमेर समूहका प्रायः सबै बालबालिकाहरूको विद्यालयमा पहुँच
- ◆ शिक्षामा लगानी गर्न निजी क्षेत्र आकर्षित
- ◆ बालबालिकालाई गुणस्तरीय, व्यवहारिक शिक्षा दिनुपर्नेमा अभिभावकहरू सचेत एवं आवश्यक रकम खर्चिन तयार
- ◆ विद्यालयहरूमा आईसिटि, सिस्क्यारा, डिजिटल उपकरण, विज्ञान प्रयोगशाला, पुस्तकालयको ब्यवस्था हुँदै
- ◆ विद्यालयहरूमा दिवाखाजा, सेनिटरी प्याड, नर्ससेवाको ब्यवस्था
- ◆ तालिम प्राप्त, विषयगत शिक्षकको ब्यवस्था, दरबन्दी मिलान
- ◆ स्थानीय पाठ्याक्रम निर्माण भई कार्यान्वयनमा
- ◆ विद्यार्थी भर्नादर बढ्दै

ग) सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति तथा कार्यक्रम आयोजना

गाउँपालिकाले अंगिकार गरेको सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति एवं प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजनाहरू यसप्रकार रहेको छ ।

सोच : सीपमुलक, व्यवसायिक र व्यवहारिक शिक्षामा गुणस्तर : आर्थिक, सामाजिक विकासमा रुपान्तरण

लक्ष्य : गुणस्तरीय शिक्षामा सबैको पहुँच अभिवृद्धि

उद्देश्य

- ◆ शिक्षामा गतिगरिव, विपन्न तथा सीमान्तकृत वर्ग लगायत सबैको सहज पहुँच अभिवृद्धि र समावेशीता सुनिश्चित गर्नु
- ◆ विद्यालयहरूमा आधारभूत भौतिक एवं शैक्षिक सुविधाको सुनिश्चिततावाट गुणस्तरीय, प्रयोगात्मक, व्यवहारिक, व्यवसायिक एवं प्राविधिक शिक्षा प्रदान गर्नु

रणनीतिहरू

१. साक्षरता वृद्धि तथा उमेर समूहका बालबालिकाहरूलाई विद्यालयको पहुँचमा ल्याउने
२. शिक्षालाई सर्वसुलभ बनाउने
४. शिक्षाको गुणस्तरमा अभिवृद्धि गर्ने
५. शैक्षिक पूर्वाधारको व्यवस्वद्धि गर्ने
६. प्राविधिक जनशक्ति विकास गर्ने
७. आधारभूत शिक्षा सम्बन्धी नीति तर्जुमा तथा योजना कार्यान्वयन गर्ने

घ) नतिजा खाका तथा मध्यमकालीन लक्ष्य परिमाण

तालिका नम्बर : २९						
शिक्षा : नतिजा खाका तथा मध्यमकालीन लक्ष्य परिमाण						
नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष २०७९/ ८० सम्म	लक्ष्य परिमाण		
				२०८० /८१	२०८१ /८२	२०८२ /८३
प्रभाव	साक्षरता दर	प्रतिशत	८१.७४	८२	८५	९०
असर	आधारभूत तहमा खूद भर्नादर (औषतमा)	प्रतिशत	९२	९३	९४	९५
प्रतिफल हरु	१५ मिनेटको दुरीमा आधारभूत तहको विद्यालय मा पहुँच हुने घरधुरी	प्रतिशत	२०	२२	२४	२८
	विद्यालय बाहिरका ५-१५वर्ष उमेर समूहका बालबालिका	प्रतिशत	१५	१२	१०	४
	छात्रवृत्ती पाउने विद्यार्थी	संख्या	३२६६	३४४५	३५४५	३६४५
	दिवा खाजा खुवाउने विद्यालय	संख्या	३९			
	आधारभूत तह (कक्षा ८) सम्मको उत्तिर्ण दर	प्रतिशत	८२	८३	८५	८७
	माध्यमिक तह (९-१२) को खूद भर्नादर	प्रतिशत	६५	६७	७०	७३
	कक्षा ८ को निरन्तरता दर	प्रतिशत	७५	७७	८०	८५
	कक्षा १२ को निरन्तरता दर	प्रतिशत	५५	५७	६०	६२
	सिकाइ उपलब्धी दर (आधारभूत तह)	प्रतिशत	४७.६७	४८	५०	५२
	सिकाइ उपलब्धी दर (माध्यमिक तह)	प्रतिशत	४८	४९	५२	५३

तालिका नम्बर : २९						
शिक्षा : नतिजा खाका तथा मध्यमकालीन लक्ष्य परिमाण						
नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष २०७९/ ८० सम्म	लक्ष्य परिमाण		
				२०८० /८१	२०८१ /८२	२०८२ /८३
	विद्यालय छाडने दर (आधारभूत तह)	प्रतिशत	३५	३२	३०	२७
	विद्यालय छाडने दर(माध्यामिक तह)	प्रतिशत	४५	४२	३८	३५
	बालमैत्री सिकाइ विधि अवलम्बन गर्ने विद्यालय	प्रतिशत	३९	३९	३९	३९
	विषयगत तालिम प्राप्त शिक्षक	प्रतिशत	९०	९१	९४	९७
	प्राविधिक शिक्षामा अध्ययनरत विद्यार्थी	संख्या	०	०	०	०
	सिटिइभिटिवाट सम्बर्द्धनमा सञ्चालित प्राविधिक शिक्षालय	संख्या	१	१	१	१
	सामुदायिक विद्यालयमा प्राविधिक धार अध्यायपन गराउने विद्यालय	संख्या	०	०	०	१
	बालमैत्री आधारभूत पूर्वाधार र सुविधा भवन, चर्पी, खानेपानी, खेलकुद मैदान, घेरावार, फर्निचर) उपलब्ध विद्यालय	संख्या	१२	१४	१६	१८
	बालवालिकामैत्री, अपाङ्गतामैत्री र भूकम्प प्रतिरोधात्मक संरचना भएको विद्यालय	संख्या	०	१	१	१
	आईसिटि सेवा उपलब्ध विद्यालय	संख्या	१०	१	१	१
	कम्प्युटर प्रयोगशाला भएका विद्यालय	संख्या	१०	११	१२	१३
	व्यवस्थित विज्ञान प्रयोगशाला भएका विद्यालय	संख्या	६	७	८	९
	सेनीटरी प्याड सहित नर्स सेवा उपलब्ध विद्यालय	संख्या	१	२	२	३
	बालक्लव क्रियाशील भएका विद्यालय	संख्या	३९	३९	३९	३९
	विपद, महामारी लगायत विविध कारणबाट भौतिक दूरी कायम राख्दै सूचना प्रविधिका माध्यमबाट अध्यापन गर्न सक्ने विद्यालय	संख्या	२	२	२	२
	आधारभूत तहमा स्थानीय मातृभाषामा पठनपाठन गर्ने विद्यालय	संख्या	०	-	-	१
	राष्ट्रपति शैक्षिक सुधार कार्यक्रमबाट लाभान्वित विद्यालय	संख्या	१५	१	१	१
	पालिका स्तरीय विज्ञान मेला, प्रदर्शनी एवं श्रृजनात्मक प्रतियोगिता	संख्या	०	१	१	१
	युवा वैज्ञानिकहरुसंग साक्षात्कार कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने विद्यालय	संख्या	०	०	०	०
	विद्यालय स्तरमा विज्ञान र प्रविधि सम्बन्धित विविध क्रियाकलापहरु सञ्चालन गरी पालिकाबाट पुरष्कृत उत्कृष्ट विद्यालय	संख्या	०	०	०	१

ड) त्रिवर्षीय श्रोत अनुमान

तालिका नम्बर : ३० शिक्षा : त्रिवर्षीय श्रोत अनुमान (रकम रु. लाखमा)						
	वजेट अनुमान			वजेट श्रोत		
	कुल	चालु	पूँजीगत	आन्तरिक श्रोत	प्रदेश	संघ
२०८०/८१	३३९.०	३२२.१	१७.०	५०.८५	८४.७५	२०३.४
२०८१/८२	३३९.०	३२२.१	१७.०	५०.८५	८४.७५	२०३.४
२०८२/८३	३३९.०	३२२.१	१७.०	५०.८५	८४.७५	२०३.४

च) मुख्य आयोजना तथा कार्यक्रमका लागि वजेट अनुमान

तालिका नम्बर : ३१ शिक्षा: मुख्य आयोजना तथा कार्यक्रम वजेट अनुमान (रकम रु. लाखमा)									
आयोजनाहरूको विवरण	२०८०/८१			२०८१/८२			२०८२/८३		
	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च
शैक्षिक सामग्री व्यवस्थापन	१०.०	९.५	०.५	१०.०	९.५	०.५	१०.०	९.५	०.५
विज्ञान प्रयोगशाला	१०.०	९.५	०.५	१०.०	९.५	०.५	१०.०	९.५	०.५
शिक्षक तालिम	२.५	२.४	०.१	२.५	२.४	०.१	२.५	२.४	०.१
विद्यालय सुधार योजना	३.०	२.९	०.२	३.०	२.९	०.२	३.०	२.९	०.२
सहभागितामूलक सिकाइ	२.५	२.४	०.१	२.५	२.४	०.१	२.५	२.४	०.१
विद्यार्थी पोशाक, भोला	५.०	४.८	०.३	५.०	४.८	०.३	५.०	४.८	०.३
दिवाखाजा व्यवस्था	२५.०	२३.८	१.३	२५.०	२३.८	१.३	२५.०	२३.८	१.३
शारीरिक तथा मानसिक गतिविधि संचालन	१.५	१.४	०.१	१.५	१.४	०.१	१.५	१.४	०.१
भर्ना अभियान	०.५	०.५	०.०	०.५	०.५	०.०	०.५	०.५	०.०
प्राथमिक उपचार तथा सेनटरी प्याड र नर्स	१२.५	११.९	०.६	१२.५	११.९	०.६	१२.५	११.९	०.६
स्थानिय भाषा शिक्षण	०.५	०.५	०.०	०.५	०.५	०.०	०.५	०.५	०.०
प्रौढ शिक्षा वैकल्पिक	१.०	१.०	०.१	१.०	१.०	०.१	१.०	१.०	०.१
पुस्तकालय	५.०	४.८	०.३	५.०	४.८	०.३	५.०	४.८	०.३
आईसिटी तालिम	२.५	२.४	०.१	२.५	२.४	०.१	२.५	२.४	०.१
विद्यालय भौतिक पूर्वाधार स्तरोन्नति	२५०.०	२३७.५	१२.५	२५०.०	२३७.५	१२.५	२५०.०	२३७.५	१२.५
स्काउट तालिमको निर्माण तथा प्रवर्द्धन	७.५	७.१	०.४	७.५	७.१	०.४	७.५	७.१	०.४
जम्मा	३३९.०	३२२.१	१७.०	३३९.०	३२२.१	१७.०	३३९.०	३२२.१	१७.०

छ) अनुमान तथा जोखिमपक्ष

संघीय सरकार र प्रदेश सरकारको नीति, नियम एवं प्रचलित कानूनहरूले कृषिको व्यवसायीकरण र स्थानीय तहलाई निकासी हुने अनुदानहरू अपेक्षित रूपमा प्राप्त हुन नसक्ने पक्षहरू र सोवाट प्रस्तावित कार्यक्रमहरू कार्यान्वयन हुन नसक्ने पक्षहरू यसका जोखिम पक्षहरू हुन् ।

४.२ आधारभूत स्वास्थ्य

क) पृष्ठभूमि

स्वास्थ्य सेवा र उपयुक्त पोषण मानव जीवनको आधारभूत तत्व हो । स्वास्थ्य मानिसले नै समृद्ध मुलुकको निर्माणमा महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्न सक्दछ । गुणस्तरीय तथा सर्वसुलभ स्वास्थ्य सेवामा समतामूलक पहुँच सुनिश्चित गर्नु राज्यको दायित्व हो । देश विकासमा स्वस्थ र उत्पादनशील नागरिकको महत्वलाई दृष्टिगत गरी नेपालको संविधानले प्रत्येक नागरिकलाई राज्यबाट आधारभूत स्वास्थ्य सेवा निःशुल्क प्राप्त गर्ने मौलिक हकको व्यवस्था गरेको छ । यसैक्रममा लोककल्याणकारी राज्यको अवधारणा अनुरूप स्वास्थ्य क्षेत्रलाई नाफामूलकबाट कमशः सेवामूलक क्षेत्रमा रूपान्तरण गर्दै लैजानुपर्ने पक्षलाई सबै क्षेत्रबाट जोड दिन थालिएको छ । देशबाट व्यक्त भएका अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिवद्धता, दिगो विकास लक्ष्य हासिल गर्ने सन्दर्भमा बनेको राष्ट्रिय कार्यसूची, नागरिकलाई स्वास्थ्य बनाउन आधुनिक चिकित्सा, आयुर्वेदिक, प्राकृतिक, होमियोपेथिक चिकित्सा, स्वास्थ्य सुशासन जस्ता पक्षहरूलाई समेतलाई आवधिक योजना तर्जुमामा सम्बोधन गरिएको छ ।

ख) वस्तुस्थिति विश्लेषण

मुख्य समस्याहरू

- ◆ स्वास्थ्य संस्थाहरूको स्तरोन्नति -जनशक्ति, मेशिनउपकरण) पूर्वाधार (शुद्ध खानेपानी, इण्टरनेट..) कमि र संस्था अपर्याप्त
- ◆ दक्ष, अनुभवी एवं विशेषज्ञ जनशक्तिको अभाव
- ◆ सरकारले सूचीकृत गरेको निःशुल्क औषधीहरूको अभाव
- ◆ एम्बुलेन्स सेवा सबै वडाहरूमा सर्वसुलभ हुन नसकेको
- ◆ आयुर्वेद, वैकल्पिक चिकित्सालय, योगा सञ्चालनमा नआउनु
- ◆ पौष्टिक आहार सम्बन्धी -जङ्ग फुडको नकरात्मक असर) सचेतना कार्यक्रम प्रभावकारी हुन नसक्नु

मुख्य चुनौतिहरू

- ◆ आपतकालीन स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्नु
- ◆ जटिल प्रकृतिका स्वास्थ्य उपचार उपलब्ध गराउनु
- ◆ भौतिक एवं प्राविधिक रूपमा महामारीहरूको सामना गर्ने संयन्त्र, उपकरण, पूर्वाधार र जनशक्तिको व्यवस्था गर्नु
- ◆ भाडापखला, दम, निमोनिया, प्राणघातक जस्ता रोगहरूको नियन्त्रण तथा निवारण गर्नु

मुख्य सम्भावना तथा अवसरहरू

- ◆ निजी क्षेत्रबाट औषधी पसल, सामान्य स्तरको स्वास्थ्य जाँच क्लिनिकहरू सञ्चालनमा
- ◆ जिल्लास्तरीय अस्पताल नजिकै सन्धिखर्कमा अवस्थित
- ◆ शिशु, नवजात शिशु मृत्यु, बालमृत्युदर र मातृमृत्यु दर न्यून
- ◆ आयुर्वेद औषधोपचारका लागि बहुमूल्यका जडीवुटीहरूको सहज उपलब्धता
- ◆ स्वास्थ्य संस्थाहरू क्रियाशील
- ◆ खोप केन्द्र, तथा गाउँघर क्लिनिक सञ्चालनमा
- ◆ सामुदायिक विद्यालय स्वास्थ्य तथा नर्स सेवा प्रदान
- ◆ प्रसूती सेवा, स्वास्थ्य संस्थामा प्रसूती गराउने अभ्यास वृद्धि
- ◆ पोषण सम्बन्धी बहिरङ्ग उपचार केन्द्र सञ्चालनमा
- ◆ एम्बुलेन्स सेवा सञ्चालनमा

◆ ज्येष्ठ नागरिक र सुत्केरी स्वास्थ्य जाँच परीक्षण सञ्चालनमा

ग) सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति तथा कार्यक्रम आयोजना

गाउँपालिकाले अंगिकार गरेको सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति एवं प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजनाहरू यसप्रकार रहेको छ ।

सोच : समृद्ध र स्वस्थ जीवन : गुणस्तरीय स्वास्थ्य र पोषण

लक्ष्य : स्वास्थ्य सेवामा सहज पहुँच अभिवृद्धि हुँदै सेवामा गुणस्तरीयता कायम

उद्देश्य

- ◆ प्राकृतिक एवं वैकल्पिक चिकित्सा पद्धतिको प्रवर्द्धन एवं स्वास्थ्य संस्थाहरूको क्षमता अभिवृद्धि गर्नु
- ◆ आधारभूत एवं गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवामा सहज पहुँच वृद्धिवाट नागरिकको स्वास्थ्य अवस्थामा सुधार ल्याउनु

रणनीतिहरू

१. स्वास्थ्य सम्बन्धी चेतना अभिवृद्धि तथा रोग न्यूनीकरण गर्ने
२. स्वास्थ्य सेवा विस्तार गर्ने
३. स्वास्थ्य सेवामा गुणस्तरता वृद्धि गर्ने
४. स्वास्थ्य सेवामा पहुँच सुनिश्चित
५. आपतकालीन तथा आकस्मिक स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गर्ने
६. स्वास्थ्य सेवा सम्बन्धी नीति तर्जुमा तथा योजनाको कार्यान्वयन गर्ने

घ) नतिजा खाका तथा मध्यमकालीन लक्ष्य परिमाण

तालिका नम्बर : ३२						
आधारभूत स्वास्थ्य : नतिजा खाका तथा मध्यमकालीन लक्ष्य परिमाण						
नतिजा को तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष २०७९/८ ० सम्म	लक्ष्य परिमाण		
				२०८०/ ८१	२०८१/ ८२	२०८२/ ८३
प्रभाव	औषत आयु (जन्म हुँदाको)	वर्ष	७०	७०	७०	७१
असर	३० मिनेटको दुरीमा नजिकको स्वास्थ्य सेवामा पहुँच भएका घरधुरी	प्रतिशत	५०	५५	६०	७०
प्रतिफल हरु	विरामी पर्दा सर्वप्रथम स्वास्थ्य चौकी/ प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र/ अस्पताल जाने जनसंख्या	प्रतिशत	४०	४५	५०	६०
	नजिकको स्वास्थ्य संस्थामा (स्वास्थ्य चौकी/प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र/ अस्पताल) पुग्न लाग्ने औषत समय	मिनेट	४५:००	४५	४०	३५
	गाउँघर क्लिनिकको संख्या	संख्या	२२	२२	२२	२२
	घुम्ती लगायत स्वास्थ्य शिविर पटक	संख्या	१६	१६	१६	२४
	सबै प्रकारका खोप लिएका बालबालिका	प्रतिशत	८७	८८	९०	९२
	आधारभूत स्वास्थ्य सेवा उपलब्ध भएका वडाहरू	संख्या	८	८	८	८
	२५०० ग्रामभन्दा कम जन्मतौलका शिशु	संख्या	२०	१९	१८	१७

तालिका नम्बर : ३२						
आधारभूत स्वास्थ्य : नतिजा खाका तथा मध्यमकालीन लक्ष्य परिमाण						
नतिजा को तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष २०७९/८० सम्म	लक्ष्य परिमाण		
				२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३
	कुपोषणका कारण ५ वर्ष मुनीका बाल बालिकाको पुडकोपन र उचाई अनुसारको कम तौल भएकाहरु	प्रतिशत	२	-	-	-
	स्वास्थ्य संस्थामा प्रसुति गराउने महिला	संख्या	३९०	४००	४२५	४७५
	प्रसुति सेवा उपलब्ध भएका स्वास्थ्यसंस्थाहरु	संख्या	८	८	८	८
	भाडापखालाको सङ्कमण दर(प्रति हजारमा)	संख्या	४३४	४००	३९०	३९०
	स्वाप्रशवासको सङ्कमण दर प्रति हजारमा	संख्या	७९६	७९०	७५०	७००
	स्वास्थ्य संस्थामा कार्यरत स्वास्थ्यकर्मी	संख्या	४२	४२	४५	४८
	भिटामिन ए प्राप्त गर्ने बालबालिका	प्रतिशत	९०	९०	९२	९५
	नवजात शिशु मृत्युदर (प्रतिहजार जीवित जन्ममा)	संख्या	५			
	शिशु मृत्युदर (प्रतिहजार जीवित जन्ममा)	संख्या	६			
	५ वर्ष मुनीको बाल मृत्युदर (प्रतिहजार जीवित जन्ममा)	संख्या	९			
	परिवार नियोजनका साधनको प्रयोग दर	प्रतिशत	३१	३२	३५	३५
	स्वास्थ्य वीमामा आवद्ध जनसंख्या	प्रतिशत	२.४६			
	स्वास्थ्य सूचना, शिक्षा र सञ्चार सचेतना कार्यक्रममा सहभागि	संख्या सयमा	६९	७०	८५	१००
	क्यान्सर, उच्च रक्तचाप, मधुमेह, मुटु, क्षयरोग, एडस, कुष्ठरोगको निःशुल्क स्वास्थ्य परीक्षणवाट लाभान्वित	संख्या	२७६	३००	४००	५००
	आधारभूत सुविधा (खानेपानी, शौचालय, बर्थिङ्ग वार्ड र परामर्श केन्द्र आदि) उपलब्ध स्वास्थ्य संस्था	संख्या	७	८	९	९
	क्रियाशील महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका	संख्या	५४	५४	५४	५४
	योग, ध्यान, वैकल्पिक प्राकृतिक चिकित्सा (आयुर्वेदिक, होमियोप्याथिक, युनानी, अक्कुपञ्चर, आम्ची) उपचार पद्धति सञ्चालन गर्ने संस्था	संख्या	२	२	२	२

ड) त्रिवर्षीय श्रोत अनुमान

तालिका नम्बर : ३३						
आधारभूत स्वास्थ्य : त्रिवर्षीय श्रोत अनुमान (रकम रु. लाखमा)						
	वजेट अनुमान			वजेट श्रोत		
	कुल	चालु	पूँजीगत	आन्तरिक श्रोत	प्रदेश	संघ
२०८०/८१	३४६.०	७०.५	२४०.६	५१.९	८६.५	२०७.६
२०८१/८२	३२३.५	७०.५	२४०.६	४८.५३	८०.८८	१९४.१
२०८२/८३	३१३.५	७०.५	२४०.६	४७.०३	७८.३८	१८८.१

च) मुख्य आयोजना तथा कार्यक्रमका लागि बजेट अनुमान

तालिका नम्बर : ३४									
आधारभूत स्वास्थ्य : मुख्य आयोजना तथा कार्यक्रमका लागि बजेट अनुमान									
(रकम रु. लाखमा)									
आयोजनाहरूको विवरण	२०८०/८१			२०८१/८२			२०८२/८३		
	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च
स्वास्थ्य संस्था भवन निर्माण, मर्मतसम्भार तथा पूर्वाधार निर्माण	२५०.०	१२.५	२३७.५	२५०.०	१२.५	२३७.५	२५०.०	१२.५	२३७.५
स्वास्थ्य संस्थाहरूको क्षमता विकास तथा स्तरोन्नति	२२.५	२१.४	१.१	२२.५	२१.४	१.१	२२.५	२१.४	१.१
महिला स्वस्थ स्वयं सेविका लगायत स्वास्थ्य जनशक्तिहरूको क्षमता अभिवृद्धि	३.५	३.३	०.२	३.५	३.३	०.२	३.५	३.३	०.२
खाद्यपोषण प्रवर्द्धन कार्यक्रम	५.०	४.८	०.३	५.०	४.८	०.३	५.०	४.८	०.३
प्राकृतिक उपचार विधि, योग प्रवर्द्धन	२.५	२.४	०.१	२.५	२.४	०.१	२.५	२.४	०.१
आयुर्वेद उपचार विस्तार	५.०	४.८	०.३	५.०	४.८	०.३	५.०	४.८	०.३
स्वास्थ्य शिविर कार्यक्रम	७.५	७.१	०.४	७.५	७.१	०.४	७.५	७.१	०.४
दीर्घकालीन तथा नसर्ने रोग नियन्त्रण	२.५	२.४	०.१	२.५	२.४	०.१	२.५	२.४	०.१
एम्बुलेन्स खरिद	१०.०	०.०	०.०	१०.०	०.०	०.०	१०.०	०.०	०.०
वर्धिङ सेन्टर विस्तार तथा स्तरोन्नति	१२.५	११.९	०.६	१२.५	११.९	०.६	१२.५	११.९	०.६
अत्यावश्यक औषधी व्यवस्था	२५.०	०.०	०.०	२५.०	०.०	०.०	२५.०	०.०	०.०
जम्मा	३४६.०	७०.५	२४०.६	३२३.५	७०.५	२४०.६	३१३.५	७०.५	२४०.६

छ) जोखिम तथा अनुमान

प्रस्तावित कार्यक्रमको लागि संस्थागत सुदृढीकरण, पर्याप्त स्रोत विनियोजन, स्वास्थ्य सामाग्रीको उपलब्धता, जनशक्ति व्यवस्थापन, अन्तर सरकार र सरोकारवाला बीच समन्वय हुन नसकेकामा अपेक्षित नतिजा हासिल नहुन सक्छ । स्वास्थ्य पूर्वाधार, प्रयोगशाला, औषधि र खोप व्यवस्थापनमा अन्तर निकाय तथा सरोकारवालाको सक्रिय सहभागिता, सहकार्य र साभेदारी हुन नसकेमा नागरिकको सामाजिक तथा आर्थिक स्थिति क्षय गर्न सक्ने जोखिम रहेको छ ।

४.३ खानेपानी तथा सरसफाइ

क) पृष्ठभूमि

खानेपानी तथा सरसफाइ सेवालाई नेपालको संविधानले मौलिक हकको रूपमा ग्रहण गरेको छ । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ मा पनि खानेपानी तथा सरसफाइलाई स्थानीय सरकारको अधिकार क्षेत्रका रूपमा उल्लेख गरिएको छ । त्यसैगरी दिगो विकास लक्ष्यमा पनि खानेपानी तथा सरसफाइलाई एक महत्वपूर्ण लक्ष्यको रूपमा मानिएको छ ।

ख) वस्तुस्थिति विश्लेषण

मुख्य समस्याहरू

◆ सुरक्षित र उपचार गरिएको खानेपानी सवै घरधुरी तथा एकघर एकधारा उपलब्ध हुन नसक्नु

- ◆ खानेपानीका पाइपहरु जीर्ण हुनु र मर्मत सम्भार नहुनु
- ◆ भौतिक संरचनाहरु निर्माणमा समन्वयको अभाव, पाइपलाइन फुट्नु तथा पानी मुहान पुरिनु
- ◆ नसड्ने नगल्ने, प्लाष्टिकजन्य सिसि आदिको सड्कलन, तथा सुरक्षित विसर्जनको अभाव

मुख्य चुनौतिहरु

- ◆ खानेपानी मुहानहरुको दिगो उपयोग तथा संरक्षण गर्नु
- ◆ सबै नागरिक एवं सार्वजनिक संस्थाहरुलाई सुरक्षित र शुद्ध खानेपानीमा पहुँच अभिवृद्धि र चुना रहित बनाउनु
- ◆ फोहोरमैलाको सुरक्षित र दिगो विसर्जन गर्नु

मुख्य सम्भावना तथा अवसरहरु

- ◆ जलाशय क्षेत्रनदी तथा खोलाहरु
- ◆ खानेपानीका श्रोतहरुको उपलब्धता
- ◆ खानेपानी उपभोक्ता समितिहरु क्रियाशील रहेको
- ◆ घरधुरीमा पाइपलाइनबाट वितरित खानेपानी आपूर्ति
- ◆ खानेपानी आयोजना, पानी मुहान संरक्षण कार्यक्रम सञ्चालनमा
- ◆ खानेपानीका लागि लिफ्ट प्रणाली प्रयोगको सम्भावना
- ◆ सरसफाइ अभियान सञ्चालन हुँदै आएको, घरघरबाट फोहोर सड्कलन गर्ने अभ्यास हुँदै (सीमित क्षेत्रमा)
- ◆ प्रायः सबै घरमा शौचालयको व्यवस्था भएको

ग) सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति तथा कार्यक्रम आयोजना

गाउँपालिकाले अंगिकार गरेको सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति एवं प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजनाहरु यसप्रकार रहेको छ ।

सोच : स्वच्छ, सुरक्षित खानेपानी र सरसफाइ

लक्ष्य : नियमित खानेपानीको उपलब्धता र सरसफाइमा पूर्णता

उद्देश्य

- ◆ सुरक्षित खानेपानीमा नागरिक सबैको सहज पहुँच अभिवृद्धि गर्दै नियमित रुपमा उपलब्ध गर्नु
- ◆ स्थानीयहरुको सहभागितामा फोहोरमैला तथा सरसफाई को व्यवस्थापनबाट स्वच्छ र सफा वातावरण कायम राख्नु

रणनीतिहरु

१. स्वच्छ र सुरक्षित खानेपानीमा सबैको पहुँच वृद्धि गर्ने
२. व्यवस्थित सरसफाइ र फोहोरमैलाको सुरक्षित विसर्जन
३. खानेपानी तथा सरसफाइ सम्बन्धी नीति तर्जुमा तथा योजना कार्यान्वयन गर्ने

घ) नतिजा खाका तथा मध्यमकालीन लक्ष्य परिमाण

तालिका नम्बर : ३५						
खानेपानी तथा सरसफाइ : नतिजा खाका तथा मध्यमकालीन लक्ष्य परिमाण						
नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष २०७९/८०सम्म	लक्ष्य परिमाण		
				२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३

तालिका नम्बर : ३५						
खानेपानी तथा सरसफाइ : नतिजा खाका तथा मध्यमकालीन लक्ष्य परिमाण						
नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष २०७९/८०सम्म	लक्ष्य परिमाण		
				२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३
प्रभाव	औषत आयु (जन्म हुँदाको)	वर्ष	७०	७०	७०	७१
असर	सुरक्षित खानेपानीमा पहुँच भएको जनसंख्या	प्रतिशत	८९.८६	९०	९३	९५
प्रतिफल हरु	सुरक्षित खानेपानीमा पहुँच भएको जनसंख्या	प्रतिशत	७८.७५	८०	८३	८५
	पाइपलाइनको निजी धारा उपलब्ध भएका घरघुरी	प्रतिशत	३३.२१	३५	४०	४५
	उपचार गरिएको वा सुरक्षित खानेपानी सुविधा प्राप्त घरघुरी	प्रतिशत	९.३७५	१०	१२	१५
	कुवा, मुल, ढुङ्गेधारा को पानी उपभोग गर्ने घरघुरी	प्रतिशत	८	७	५	४
	नदी, खोला, कुलोको पानी उपभोग गर्ने घरघुरी	प्रतिशत	४.५	४	३	२
	खानेपानीका लागि नजिकको धारा, कुवा वा पानीको श्रोतमा पुग्न लाग्ने औषत समयावधि	घण्टा	०.२६	०.२०	०.१५	०.१०
	सक्रिय खानेपानी र सरसफाइ उपभोक्ता समिति	संख्या	७०	७५	८०	८०
	सरसफाइ सेवा उपलब्ध घरघुरी (निजी क्षेत्र तथा पालिकाबाट सेवा सञ्चालन)	प्रतिशत	३.१२	४	५	८
	खुल्ला दिसामुक्त घोषणा गरिएका वडा	संख्या	८	८	८	८
	शौचालय नभएका तथा खुल्ला क्षेत्रमा शौच गर्ने घरघुरी	प्रतिशत	३.२५	३	२	१
	स्वच्छ (प्यान भएको) शौचालय भएका घरघुरी	प्रतिशत	९६.३७	९७	९८	१००
	खाल्डे शौचालय भएको घरघुरी	प्रतिशत	१	०.०८	०.०५	०
	सार्वजनिक शौचालयहरु	संख्या	-	८	१०	१२
	जोखिमयुक्त अवस्था मा साबुन पानीले हातधुने जनसंख्या	प्रतिशत	७१.८७	७५	८०	८५
	फोहोरको वर्गीकरण गरी विसर्जन गर्ने परिवार	प्रतिशत	२२.३७	२३	२५	२८
घर,आँगन, शौचालय वाट निष्कृत फोहोरलाई व्यवस्थित गर्ने घरपरिवार	प्रतिशत	२८.३७	३०	३५	४०	

ड) त्रिवर्षीय श्रोत अनुमान

तालिका नम्बर : ३६						
खानेपानी तथा सरसफाइ : त्रिवर्षीय श्रोत अनुमान (रकम रु. लाखमा)						
	बजेट अनुमान			बजेट श्रोत		
	कुल	चालु	पूँजीगत	आन्तरिक श्रोत	प्रदेश	संघ
२०८०/८१	१२५.०	६०.३	६४.८	१८.७५	३१.२५	७५
२०८१/८२	१२५.०	६०.३	६४.८	१८.७५	३१.२५	७५

२०८२/८३	८७.५	५८.४	२९.९	९३.९३	२९.८८	५२.५
---------	------	------	------	-------	-------	------

च) मुख्य आयोजना तथा कार्यक्रमका लागि बजेट अनुमान

तालिका नम्बर : ३७									
खानेपानी तथा सरसफाइ: मुख्य आयोजना तथा कार्यक्रमका लागि बजेट अनुमान									
(रकम रु. लाखमा)									
आयोजनाहरूको विवरण	२०८०/८१			२०८१/८२			२०८२/८३		
	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च
एकघर एकधारा	५०.०	४७.५	२.५	५०.०	४७.५	२.५	५०.०	४७.५	२.५
खानेपानी मुहान संरक्षण	१०.०	९.५	०.५	१०.०	९.५	०.५	१०.०	९.५	०.५
पानी ट्यांकी निर्माण	२५.०	१.३	२३.८	२५.०	१.३	२३.८	०.०	०.०	०.०
खानेपानी शुद्धिकरण तथा प्रशोधन	१२.५	०.६	११.९	१२.५	०.६	११.९	०.०	०.०	०.०
खानेपानी पाइप मर्मत सम्भार	१०.०	०.५	९.५	१०.०	०.५	९.५	१०.०	०.५	९.५
एक घर एक शौचालय निर्माण	५.०	०.३	४.८	५.०	०.३	४.८	५.०	०.३	४.८
विद्यालयमा बालमैत्री धारा	१२.५	०.६	११.९	१२.५	०.६	११.९	१२.५	०.६	११.९
जम्मा	१२५.०	६०.३	६४.८	१२५.०	६०.३	६४.८	८७.५	५८.४	२९.९

छ) जोखिम तथा अनुमान

मध्यमकालीन खर्च संरचनामा प्रस्ताव गरे अनुसार बजेट सुनिश्चितता भई आयोजना संचालन तथा मर्मतसंभार र स्तरोन्नति भएमा अपेक्षित उपलब्धि हासिल हुने देखिन्छ । जलवायु परिवर्तबाट खानेपानीको स्रोत पने नकारात्मक प्रभाव, आयोजनाको ढिला निर्माण र उचित व्यवस्थापन व्यवस्थित बसोबास, तरल तथा फोहारमैलाको उचित व्यवस्थापन, प्रदूषण आदिलाई खानेपानी तथा सरसफाई सम्बन्धी अपेक्षित उपलब्धि हासिल गर्ने जोखिम पक्षको रुपमा आँकलन गरिएको छ ।

४.४ लक्षित वर्ग तथा सामाजिक समावेशीकरण

क) पृष्ठभूमि

समानता एवं सामाजिक समावेशीकरण विकासोन्मुख राष्ट्रहरूका लागि एक प्रमुख सवालको रुपमा दर्ज हुँदै आएको छ । देशको समग्र विकासमा यो एक महत्वपूर्ण कडीको रुपमा लिने गरिएको छ । नेपालको सन्दर्भमा पनि यो पक्ष जोडबलका साथ प्राथमिकता पाउदै पनि आएको छ र संविधानको प्रस्तावनामै यो पक्ष उल्लेख भएवाट विशेष महत्व दिएको उजगार गर्दछ । प्रस्तावनामा समानुपातिक समावेशी र सहभागिताको सिद्धान्तमा समतामूलक समाज निर्माण गर्ने भनी उल्लेख भएको छ । नेपाली समाजमा अभै पनि कुरीति, जातिय, लैङ्गिक, भाषिक, धार्मिक दृष्टिवाट विभेदपूर्ण व्यवहार हुँदै आएको पाइन्छ र सीमान्तकृत, अल्पसंख्यक, जनजाति, बालबालिका, अपाङ्गता भएकाहरूको पहुँच राज्यशक्तिका विभिन्न क्षेत्रमा न्यून हुँदै आएको सन्दर्भमा यस्ता पक्षहरूलाई सशक्तीकरण, मूलप्रवाहीकरण एवं समावेशीकरण गर्नुपर्ने आवश्यकता अपरिहार्य भएको छ ।

ख) वस्तुस्थिति विश्लेषण

मुख्य समस्याहरू

- ◆ सार्वजनिक भवन एवं पूर्वाधारहरू बालमैत्री, अपाङ्गतामैत्री एवं महिलामैत्री हुन नसक्नु
- ◆ ज्येष्ठ नागरिक हेरचाह केन्द्र सञ्चालन नहुनु
- ◆ विपन्न वर्ग, दलितहरूको आर्थिक सामाजिक स्तरोन्नतिका लागि स्व/रोजगारीमूलक कार्यक्रमहरू कार्यान्वयन नहुनु
- ◆ महिलाहरूमा उच्चशिक्षण विकासका लागि क्षमता अभिवृद्धि, अनुदान, सहूलियत दरमा ऋण व्यवस्था नहुनु

- ◆ अपाङ्गता भएकाहरूको लागि शारिरीक एवं मानसिक विकास सम्बन्धी कार्यक्रम तथा पठनपाठनका लागि अलग्गै व्यवस्था नहुनु

मुख्य चुनौतिहरू

- ◆ बालविवाह एवं बहुविवाह नियन्त्रण गर्नु
- ◆ लैङ्गिक हिंसा, भेदभाव, छुवाछुत जस्ता सामाजिक कुरीतिहरूको नियन्त्रण गर्नु
- ◆ अपाङ्गता भएकाहरूलाई स्वरोजगार बनाउनु
- ◆ महिलाहरूमा गुणात्मक क्षमता विकास गर्दै निर्णय तहमा उनीहरूको अर्थपूर्ण सहभागिता वृद्धि गर्नु
- ◆ वसाइ सराइ नियन्त्रण गर्नु

मुख्य सम्भावना तथा अवसरहरू

- ◆ महिला सशक्तीकरण हुँदै, निर्णायक तह नगरसभामा महिलाको वाक्लो उपस्थिति
- ◆ गाउँसभामा आदिवासी जनजातिहरूको प्रतिनिधित्व रहेको
- ◆ महिला समूह, आमा समूह, महिला सहकारी जस्ता संस्थाहरू क्रियाशील रहेको
- ◆ बाल क्लव, अपाङ्गताको क्लव, वृद्धक्लवहरू गठन भएको
- ◆ सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रमबाट लाभान्वित जनसंख्या अधिक
- ◆ उच्चमशीलता तथा व्यवसायिक सीप विकास तालिमहरू सञ्चालन र लाभान्वितहरूको संख्या अधिक
- ◆ रोजगारीता, पेशा एवं व्यवसायहरूमा महिला उपस्थिति
- ◆ अपाङ्गता क्लव, अपाङ्गताहरूको सशक्तीकरणका लागि क्षमता विकास कार्यक्रमहरू सञ्चालन
- ◆ लक्षित वर्गको उत्थानका लागि वर्षिनै बजेट विनियोजन भएको
- ◆ ज्येष्ठ नागरिक स्वास्थ्य परीक्षण, सम्मान कार्यक्रम सञ्चालन हुँदै आएको
- ◆ अपाङ्गता भएका, ज्येष्ठ नागरिक सम्मान कार्यक्रम सञ्चालन

ग) सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति तथा कार्यक्रम आयोजना

गाउँपालिकाले अंगिकार गरेको सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति एवं प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजनाहरू यसप्रकार रहेको छ ।

सोच : विभेदरहित, समतामूलक सभ्य समाजको निर्माण

लक्ष्य : सबै लक्षित वर्गलाई सशक्तीकरण, मूलप्रवाहीकरण, समावेशीकरण गर्दै समतामूलकको सुनिश्चितता

उद्देश्य

- ◆ महिला, बालबालिका, ज्येष्ठ नागरिक, दलित, अपाङ्गता भएका, सीमान्तकृत एवं अति विपन्न वर्ग, समुदायको क्षमता विकास, सशक्तीकरण र लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणको सुनिश्चितता गर्नु
- ◆ वर्गीय तथा जातीय विभेदको अन्त्य गर्दै निर्णय तथा नेतृत्व तहमा पहुँच अभिवृद्धिबाट सामाजिक न्याय सहितको समतामूलक समाज निर्माणमा सहयोग गर्नु

रणनीतिहरू

१. महिला सशक्तीकरण र समावेशीकरणमा जोड दिने
२. बालबालिकाको संरक्षण र सार्वजनिक तहलाई बालमैत्री बनाउने
३. ज्येष्ठ नागरिकहरूको सम्मान र संरक्षण गर्ने
४. अपाङ्गता भएका नागरिकहरूको संरक्षण र सशक्तीकरण गर्ने
५. दलित समुदायको सशक्तीकरण गर्ने
६. जनजाति समुदाय सशक्तीकरण गर्ने

७. लक्षित वर्ग तथा सामाजिक समावेशीकरण सम्बन्धी नीति तर्जुमा तथा योजना कार्यान्वयन गर्ने

घ) नतिजा खाका तथा मध्यमकालीन लक्ष्य परिमाण

तालिका नम्बर : ३८								
लक्षित वर्ग तथा सामाजिक समावेशीकरण : नतिजा खाका तथा मध्यमकालीन लक्ष्य परिमाण								
नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष २०७९/ ८० सम्म	लक्ष्य परिमाण				
				२०८०/ ८१	२०८१/ ८२	२०८२/ ८३	२०८३/ ८४	२०८४/ ८५
प्रभाव	लक्षित वर्गको आय आर्जनमा आत्मनिर्भरता	प्रतिशत		१५	१८	२०	२२	२५
असर	पालिका सभामा लक्षित वर्गको प्रतिनिधित्व	प्रतिशत		३३	३३	३३	३३	३३
प्रतिफल हरु	लक्षित वर्गमा बजेट विनियोजन	प्रतिशत	०.४६	५	७	१०	१३	१५
	व्यवसायिक सीपमूलक तालिम प्राप्त महिला	संख्या	२८०	१९५	२१०	२२५	२४०	२५५
	व्यवसायिक सीप तथा क्षमता विकास भएका अपाङ्गता	संख्या	०	१०	१५	२०	३०	५०
	असहाय, अशक्त, वेवारिसे ज्येष्ठ नागरिकको संख्या	संख्या		१०	१५	२०	२५	३०
	लैङ्गिक हिंसा निवारण कोषमा जम्मा भएको रकम	रु.लाख	३०	५०	६५	७५	८५	१००
	एकल महिला सुरक्षा कोषमा जम्मा भएको रकम	रु. लाख	०	५०	६५	७५	८५	१००
	असहाय, वेसहारा तथा आश्रयहीन बालबालिका (आमा बुवा गुमाएका)	संख्या	०	१०	२०	३०	४०	५०
	अन्तरपाटी महिला सञ्जाल	संख्या	०	०	०	१	१	१

ङ) त्रिवर्षीय श्रोत अनुमान

तालिका नम्बर : ३९						
लक्षित वर्ग तथा सामाजिक समावेशीकरण : त्रिवर्षीय श्रोत अनुमान (रकम रु. लाखमा)						
	बजेट अनुमान			बजेट श्रोत		
	कुल	चालु	पूँजीगत	आन्तरिक श्रोत	प्रदेश	संघ
२०८०/८१	९७.५	७९.१	१८.४	१४.६३	२४.३८	५८.५
२०८१/८२	९७.५	७९.१	१८.४	१४.६३	२४.३८	५८.५
२०८२/८३	९७.५	७९.१	१८.४	१४.६३	२४.३८	५८.५

च) मुख्य आयोजना तथा कार्यक्रमका लागि बजेट अनुमान

तालिका नम्बर : ४०									
लक्षित वर्ग : मुख्य आयोजना तथा कार्यक्रमका लागि बजेट अनुमान (रकम रु. लाखमा)									
आयोजनाहरुको विवरण	२०८०/८१			२०८१/८२			२०८२/८३		
	कुल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	कुल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	कुल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च

तालिका नम्बर : ४०									
लक्षित वर्ग : मुख्य आयोजना तथा कार्यक्रमका लागि बजेट अनुमान									
(रकम रु. लाखमा)									
आयोजनाहरूको विवरण	२०८०/८१			२०८१/८२			२०८२/८३		
	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च
असहाय बालबालिका सहयोग कार्यक्रम	२.५	२.४	०.१	२.५	२.४	०.१	२.५	२.४	०.१
किशोर किशोरी आधारभूत सीप विकास कार्यक्रम	५.०	४.८	०.३	५.०	४.८	०.३	५.०	४.८	०.३
ज्येष्ठ नागरिक सम्मान तथा भ्रमण	२.५	२.४	०.१	२.५	२.४	०.१	२.५	२.४	०.१
अति विपन्न, गरिव नागरिकको आर्थिक समृद्धि कार्यक्रम	१५.०	१४.३	०.८	१५.०	१४.३	०.८	१५.०	१४.३	०.८
लक्षित वर्गको सामाजिक, आर्थिक, राजनीति क्षेत्रका विविध विषयमा क्षमता विकास कार्यक्रम	२.५	२.४	०.१	२.५	२.४	०.१	२.५	२.४	०.१
सामाजिक भेदभाव, कुरीति जस्ता विविध पक्षमा जनचेतना	५.०	४.८	०.३	५.०	४.८	०.३	५.०	४.८	०.३
लक्षित वर्ग कानुनी परामर्श तथा सहायता केन्द्र स्थापना	७.५	७.१	०.४	७.५	७.१	०.४	७.५	७.१	०.४
सीप विकास तथा उद्यमशीलता तालिम, बजार व्यवस्थापन र अनुदान व्यवस्था	१०.०	९.५	०.५	१०.०	९.५	०.५	१०.०	९.५	०.५
हिंसा पिडित महिला सहयोग कार्यक्रम	५.०	४.८	०.३	५.०	४.८	०.३	५.०	४.८	०.३
महिला सहकारी सञ्चालनका लागि तालिम र वीउ पूँजी कोषको व्यवस्था	१२.५	११.९	०.६	१२.५	११.९	०.६	१२.५	११.९	०.६
बालमैत्री, अपाङ्गतामैत्री शौचालय, मनोरन्जन केन्द्र, उद्यान, खेलकुद मैदान, अध्ययन केन्द्र निर्माण	१५.०	०.८	१४.३	१५.०	०.८	१४.३	१५.०	०.८	१४.३
लक्षित वर्गको स्वास्थ्य सुधार, पोषण, स्वास्थ्य वीमा एवं सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रम	१५.०	१४.३	०.८	१५.०	१४.३	०.८	१५.०	१४.३	०.८
जम्मा	९७.५	७९.१	१८.४	९७.५	७९.१	१८.४	९७.५	७९.१	१८.४

छ) जोखिम तथा अनुमान

यससँग सम्बन्धित कार्यक्रममा प्राथमिकताका साथ बजेट विनियोजन, व्यवहारिक कार्यक्रम तथा नीतिगत परिवर्तन, यस क्षेत्रसँग सम्बन्धित निकाय तथा संरचनाको क्षमता विकास तथा क्रियाशिलता नभएमा अपेक्षित नतिजा प्राप्त नहुने जोखिम रहन सक्दछ।

४.५ कला भाषा, साहित्य र संस्कृति

क) पृष्ठभूमि

कला, भाषा, संस्कृति समुदायको एक पहिचान हो। यसैका आधारमा समाजको रूपरेखा चित्रण गर्ने गरिन्छ। नेपालको संविधानले पनि सबै समुदायको कला, भाषा, साहित्य एवं संस्कृतिलाई उच्च महत्व दिएको छ। नेपालमा वोलिने सबै मातृभाषाहरूलाई राष्ट्र भाषा हुने भनी व्यवस्था गरिएको छ, र संविधानमा एक मौलिक हकको रूपमा व्यवस्था गरिएको छ। नेपालमा बसोबास गर्ने प्रत्येक नेपाली समुदायलाई आफ्नो भाषा, कला, साँस्कृतिक सम्पदाहरूको संरक्षण, सम्वर्द्धन गर्ने हक प्रदान गरेको छ।

ख) वस्तुस्थिति विश्लेषण

मुख्य समस्याहरु

- ◆ कला, भाषा, संस्कृतिको जर्गेना, संरक्षण, प्रवर्द्धन नहुनु
- ◆ साँस्कृतिक संरक्षण तथा प्रदर्शनी नहुनु
- ◆ स्थानीय संस्कृतिमा आधारित पर्यटन प्रवर्द्धन तथा आयमूलक कार्यक्रम सञ्चालन नहुनु
- ◆ सवै लोपोन्मुख जातजातीको साँस्कृतिक केन्द्र स्थापना नहुनु

मुख्य चुनौतिहरु

- ◆ वैदेशिक एवं आयातित संस्कृति, भेषभुषा प्रति युवाहरुको बढ्दो आकर्षणलाई निरुत्साहित गर्नु
- ◆ स्थानीय भाषा, संस्कृति, चाडपर्वहरु लोपोन्मुख र पुस्ता हस्तान्तरण गर्नु

मुख्य सम्भावना तथा अवसरहरु

- ◆ जातिय विविधता, जातजातिहरुको सौहार्दपूर्ण वसोवास
- ◆ विविध धर्मालम्बीहरुको मिश्रित स्थल
- ◆ धर्म अनुसारको परम्परा, चाडपर्व, संस्कृतिमा अभ्यस्त
- ◆ स्थानीय कला, भाषा, साहित्य, संस्कृतिमा आधारित कार्यक्रम सञ्चालन
- ◆ मठ मन्दिरहरुको मर्मत सम्भार तथा स्तरोन्नति हुँदै आएको
- ◆ मगर संस्कृतिमा आधारित सङ्ग्रहालय सञ्चालन

ग) सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति तथा कार्यक्रम आयोजना

गाउँपालिकाले अंगिकार गरेको सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति एवं प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजनाहरु यसप्रकार रहेको छ ।

सोच : कला, भाषा, साहित्य संस्कृतिको संरक्षण र सम्बर्द्धन : जातजातिको पहिचान

लक्ष्य : स्थानीय कला, भाषा, साहित्य र संस्कृतिको संरक्षण र प्रवर्द्धन भएको हुने

उद्देश्य

परम्परागत, मौलिक एवं लोपोन्मुख कला, भाषा, साहित्य, संस्कृति तथा सम्पदाहरुको संरक्षण, सम्बर्द्धन तथा प्रवर्द्धनवाट स्थानीयहरुको पहिचान स्थापित गर्नु

रणनीतिहरु

१. मौलिक कला भाषा, संस्कृति र सम्पदाको संरक्षण र प्रवर्द्धन गर्ने
२. कला, भाषा, साहित्य र सम्पादन सम्बन्धी नीति र योजना कार्यान्वयन गर्ने

घ) नतिजा खाका तथा मध्यमकालीन लक्ष्य परिमाण

तालिका नम्बर : ४१						
कला भाषा साहित्य र संस्कृति : नतिजा खाका तथा मध्यमकालीन लक्ष्य परिमाण						
नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार बर्ष २०७९/८० सम्म	लक्ष्य परिमाण		
				२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३
प्रभाव	स्थापित पहिचान भएका जातिहरु	संख्या		३	३	४
असर	संरक्षित लोपोन्मुख भाषा	संख्या	२	२	२	२

तालिका नम्बर : ४१						
कला भाषा साहित्य र संस्कृति : नतिजा खाका तथा मध्यमकालीन लक्ष्य परिमाण						
नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष २०७९/८० सम्म	लक्ष्य परिमाण		
				२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३
प्रतिफलहरु	विद्यालयमा अध्ययन हुँदै आएको स्थानीय भाषाको संख्या	संख्या	०	०	१	१
	संरक्षण गर्नुपर्ने स्थानीय संस्कृति तथा चाँडपर्व	संख्या	१०	१०	१०	१०
	वोलीचालीका स्थानीय भाषाहरु	संख्या	४	४	४	४
	स्थानीय भाषामा प्रकाशित भएको साहित्य प्रकाशन	संख्या	०	०	१	१
	स्थानीय कला, भाषा, संस्कृति भल्किने सङ्ग्रहालय	संख्या	१	१	१	२

ड) त्रिवर्षीय श्रोत अनुमान

तालिका नम्बर : ४२						
कला भाषा साहित्य संस्कृति : त्रिवर्षीय श्रोत अनुमान (रकम रु. लाखमा)						
	वजेट अनुमान			वजेट श्रोत		
	कुल	चालु	पूँजीगत	आन्तरिक श्रोत	प्रदेश	संघ
२०८०/८१	३१.५	२०.९	१०.६	४.७२५	७.८७५	१८.९
२०८१/८२	३४.०	२१.१	१३.०	५.१	८.५	२०.४
२०८२/८३	२१.५	२०.४	१.१	३.२२५	५.३७५	१२.९

च) मुख्य आयोजना तथा कार्यक्रमका लागि वजेट अनुमान

तालिका नम्बर : ४३									
कला भाषा साहित्य संस्कृति : मुख्य आयोजना तथा कार्यक्रमका लागि वजेट अनुमान (रकम रु.लाखमा)									
आयोजनाहरुको विवरण	२०८०/८१			२०८१/८२			२०८२/८३		
	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च
पञ्चे वाजा प्रवर्द्धन	२.५	२.४	०.१	२.५	२.४	०.१	२.५	२.४	०.१
साँस्कृतिक सङ्ग्रहालय निर्माण	१०.०	०.५	९.५	१२.५	०.६	११.९	०.०	०.०	०.०
साँस्कृतिक मेला तथा प्रदर्शनी	४.०	३.८	०.२	४.०	३.८	०.२	४.०	३.८	०.२
स्थानीय लोपोन्मुख भाषा संरक्षण तथा प्रवर्द्धन	२.५	२.४	०.१	२.५	२.४	०.१	२.५	२.४	०.१
मौलिक जात्रा, पर्व महोत्सव	२.५	२.४	०.१	२.५	२.४	०.१	२.५	२.४	०.१
भाषा, साहित्य गोष्ठी	२.५	२.४	०.१	२.५	२.४	०.१	२.५	२.४	०.१
पालिका स्तरीय कला साहित्य प्रतिष्ठान गठन सञ्चालन	५.०	४.८	०.३	५.०	४.८	०.३	५.०	४.८	०.३
ऐतिहासिक सम्पदा संरक्षण तथा प्रवर्द्धन	२.५	२.४	०.१	२.५	२.४	०.१	२.५	२.४	०.१

तालिका नम्बर : ४३									
कला भाषा साहित्य संस्कृति : मुख्य आयोजना तथा कार्यक्रमका लागि बजेट अनुमान (रकम रु.लाखमा)									
आयोजनाहरूको विवरण	२०८०/८१			२०८१/८२			२०८२/८३		
	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च
जम्मा	३१.५	२०.९	१०.६	३४.०	२१.१	१३.०	२१.५	२०.४	१.१

छ) जोखिम तथा अनुमान

यससँग सम्बन्धित कार्यक्रममा प्राथमिकताका साथ बजेट विनियोजन, व्यावहारिक कार्यक्रम तथा नीतिगत परिवर्तन, यस क्षेत्रसँग सम्बन्धित निकाय तथा संरचनाको क्षमता विकास तथा क्रियाशीलता नभएमा अपेक्षित नतिजा प्राप्त नहुने जोखिम रहन सक्दछ ।

४.६ युवा तथा खेलकुद

क) पृष्ठभूमि

युवाशक्ति राष्ट्र विकासको एक सम्वाहक हुन । यिनीहरूको विकास, सही परिचालन, सही मार्ग निर्देश तथा सदुपयोगवाट राष्ट्रले अपेक्षित लाभ हासिल गर्न सक्छ र गर्दैपनि आएको पाइन्छ । राजनीतिक, सामाजिक, साँस्कृतिक एवं आर्थिक लगायत सबै क्षेत्रमा युवा वर्गको सक्रिय सहभागितामा अभिवृद्धि ल्याउन सकेको अवस्थामा राष्ट्रले सर्वाङ्गण विकास गर्न सकेको उदाहरणहरू प्रसस्तै छन । यिनी पक्षलाई मध्यनजर राख्दै नेपालको संविधानमा युवाहरूको सहभागिता अभिवृद्धि गर्न, सशक्तीकरण गर्न र युवा उच्चमशीलताका लागि शिक्षा, स्वास्थ्य, रोजगारी, खेलकुद लगायतका क्षेत्रहरूमा विशेष अवसरहरू प्रदान गर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

ख) वस्तुस्थिति विश्लेषण

मुख्य समस्याहरू

- ◆ वेरोजगार युवाहरूलाई अनुदान तथा सस्तो दरमा ऋण सुविधा उपलब्ध गराई रोजगारीमूलक कार्यक्रम सञ्चालन हुन नसक्नु
- ◆ वैदेशिक रोजगारीवाट फर्केका युवाहरू स्वरोजगारीमा आवद्ध हुन नसक्नु
- ◆ सुविधायुक्त खेलमैदान (कभरहल) नहुनु
- ◆ खेलाडीहरूको उचित सम्मान र सहयोग उपलब्ध हुन नसक्नु

मुख्य चुनौतिहरू

- ◆ युवाहरूको आर्थिक, सामाजिक एवं राजनीतिक क्षेत्रमा अर्थपूर्ण उपस्थितिमा अभिवृद्धि ल्याउनु
- ◆ युवाहरूको विदेश तथा शहरीतर्फको पलायनलाई रोक्नु
- ◆ रैथाने स्थानीय खेलहरू डन्डिवियो, कबड्डी, गट्टा खेलहरू प्रवर्द्धन गर्नु

मुख्य सम्भावना तथा अवसरहरू

- ◆ शिक्षित, ऊर्जावान युवाहरूको उपस्थिति अधिक
- ◆ खेलकुद तर्फ युवाहरूको आकर्षण बढ्दो
- ◆ युवाक्लवहरू क्रियाशील
- ◆ स्थानीय संरचनामा युवाहरूको आवद्धता बढ्दो
- ◆ स्व/रोजगारीमूलक व्यवसायिक सीप तालिम, क्षमता विकास कार्यक्रमहरू सञ्चालन हुँदै आएको
- ◆ पालिकाको विभिन्न स्थानमा खेलकुद मैदानको व्यवस्था
- ◆ पालिका स्तरीय खेलकुद प्रतियोगिता सञ्चालन

◆ प्रधानमन्त्री तथा युवा स्वरोजगार कार्यक्रमबाट ठूलो संख्यामा लाभान्वित

ग) सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति तथा कार्यक्रम आयोजना

गाउँपालिकाले अंगिकार गरेको सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति एवं प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजनाहरू यसप्रकार रहेको छ ।

सोच : सवल, सक्षम र व्यवसायिक युवा जनशक्ति

लक्ष्य : व्यवसायिक युवाहरूको विकासबाट व्यवसायिक खेलकुदको विकास भएको हुने

उद्देश्य

युवाहरूमा क्षमता विकास, उद्यमशीलता एवं व्यवसायिकता विकासबाट रोजगारीका अवसरहरू सिर्जना भई सबै प्रकारका खेलकुदहरूको भौतिक पूर्वाधार तथा संरचनाको निर्माण गरी प्रतिस्पर्धी, प्रतिभाशाली युवा खेलाडीहरूको विकास गर्नु ।

रणनीतिहरू

१. युवाहरूको क्षमता अभिवृद्धि तथा उद्यमशीलता विकास गर्ने
२. विकास निर्माणमा युवाहरूको सहभागिता अभिवृद्धि गर्ने
३. खेलकुद विकासका लागि पूर्वाधार निर्माण र संस्थागत विकास गर्ने

घ) नतिजा खाका तथा मध्यमकालीन लक्ष्य परिमाण

तालिका नम्बर : ४४						
युवा तथा खेलकुद : नतिजा खाका तथा मध्यमकालीन लक्ष्य परिमाण						
नतिजा को तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष २०७९/८० सम्म	लक्ष्य परिमाण		
				२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३
प्रभाव	आफ्नो कार्य क्षेत्रमा आत्मनिर्भर युवा वर्ग	प्रतिशत		१५	१८	२०
असर	उद्योग, व्यापार व्यवसाय तथा खेल क्षेत्रमा युवाहरूको आवद्धता	प्रतिशत	३०	३२	३५	३८
प्रतिफल हरु	व्यवसायिक सीप विकास तालिम तथा प्राविधिक शिक्षा हासिल गरेको युवा	संख्या	१०५	१२५	१५०	१७५
	प्रधानमन्त्री रोजगार कार्यक्रमबाट लाभान्वित युवा	संख्या	६५	७०	७५	८०
	युवा क्लवहरूको संख्या	संख्या	९	९	९	९
	व्यवसायिक युवा खेलाडी	संख्या	०	०	५	१०
	खेलकुद अभ्यास प्रशिक्षण केन्द्र	संख्या	०	०	०	१
	कवर्डहल	संख्या	०	०	०	१
	पालिका स्तरीय खेलकुद प्रतियोगिता	संख्या	१	१	१	१

ड) त्रिवर्षीय श्रोत अनुमान

तालिका नम्बर : ४५						
युवा तथा खेलकुद : त्रिवर्षीय श्रोत अनुमान (रकम रु. लाखमा)						
	बजेट अनुमान			बजेट श्रोत		
	कुल	चालु	पूँजीगत	आन्तरिक श्रोत	प्रदेश	संघ
२०८०/८१	४८.५	३२.६	१५.९	७.२७५	१२.१३	२९.१
२०८१/८२	४८.५	३२.६	१५.९	७.२७५	१२.१३	२९.१
२०८२/८३	४३.५	३२.३	११.२	६.५२५	१०.८८	२६.१

च) मुख्य आयोजना तथा कार्यक्रमका लागि बजेट अनुमान

तालिका नम्बर : ४६									
युवा तथा खेलकुद : मुख्य आयोजना तथा कार्यक्रमका लागि बजेट अनुमान (रकम रु.लाखमा)									
आयोजनाहरुको विवरण	२०८०/८१			२०८१/८२			२०८२/८३		
	कुल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	कुल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	कुल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च
युवा स्वरोजगार कार्यक्रम	१२.५	११.९	०.६	१२.५	११.९	०.६	१२.५	११.९	०.६
व्यवसायिक सीप तथा क्षमता विकास	५.०	४.८	०.३	५.०	४.८	०.३	५.०	४.८	०.३
युवा नेतृत्व विकास	२.५	२.४	०.१	२.५	२.४	०.१	२.५	२.४	०.१
पालिका स्तरीय खेल प्रतियोगिता	७.५	७.१	०.४	७.५	७.१	०.४	७.५	७.१	०.४
व्यवसायिक खेलाडी निर्माण	३.५	३.३	०.२	३.५	३.३	०.२	३.५	३.३	०.२
कभर्डहल निर्माण	५.०	०.३	४.८	५.०	०.३	४.८	०.०	०.०	०.०
लोपोन्मुख खेल संरक्षण	२.५	२.४	०.१	२.५	२.४	०.१	२.५	२.४	०.१
खेल मैदान निर्माण	१०.०	०.५	९.५	१०.०	०.५	९.५	१०.०	०.५	९.५
जम्मा	४८.५	३२.६	१५.९	४८.५	३२.६	१५.९	४३.५	३२.३	११.२

छ) जोखिम तथा अनुमान

युवा तथा खेलकुद सम्बन्धी कार्यक्रमका लागि बजेटको यथोचित व्यवस्था, यससंग सम्बन्धित निकायको संस्थागत विकास, जनशक्ति व्यवस्थापन र खेलाडीलाई प्रोत्साहन नभएमा अपेक्षित उपलब्धि हासिल नहुने जोखिम रहन सक्छ ।

परिच्छेद - पाँच : पूर्वाधार विकास

पृष्ठभूमि

पूर्वाधार विकासका लागि प्रमुख क्षेत्रको रूपमा रहेको सडक, यातायात, पुलपुलेसा, आवास, भवन तथा वस्ती विकास, सिंचाइ, विद्युत तथा वैकल्पिक ऊर्जा र सूचना, सञ्चार र प्रविधि जस्ता क्षेत्रको विद्यमान अवस्था, समस्या तथा चुनौतिहरूको विश्लेषण गरी आगामी ५ वर्षका लागि उद्देश्य निर्धारण, लक्ष्य परिमाण र सोको प्राप्तीका लागि अवलम्बन गरिने रणनीति तथा कार्यनीति निर्धारण र प्रमुख कार्यक्रमहरू तर्जुमा भएको छ ।

५.१ सडक तथा यातायात

क) पृष्ठभूमि

देशको आर्थिक तथा सामाजिक विकासमा भौतिक पूर्वाधार खासगरी सडक यातायातको उल्लेखनीय भूमिका रहदै आएको छ । सडक यातायात आफै विकासको साध्य भने होइन तर एक महत्वपूर्ण साधन भने अवश्य हो । यसको निर्माणको चरणसंगै बहुपक्षीय विकासलाई एक दिशामोड गरिदिन सक्ने र गतिशील बनाउन भने शक्ति रहेको हुन्छ । यसर्थ पनि राज्यले सडक यातायातको विकासलाई विशेष महत्व दिने गरेको पाइन्छ । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले स्थानीय सडक, ग्रामीण सडक तथा कृषि सडकहरू निर्माण, मर्मत सम्भार, स्तरोन्नति गर्ने, यातायातको सुरक्षाको व्यवस्था मिलाउनुका साथै आवश्यक मापदण्ड, नीति, कानून एवं योजना तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्ने, अनुगमन तथा नियमन गर्ने अधिकार समेत स्थानीय तहलाई दिइएको पाइन्छ ।

ख) वस्तुस्थिति विश्लेषण

मुख्य समस्याहरू

- ◆ सडकहरू स्तरोन्नति नहुनु,
- ◆ सडक संरक्षणका प्रविधिहरू दायौंवायाँ सडक नाली, वायो इन्जिनियरिङ नहुनु
- ◆ यातायात सडक गुरुयोजना निर्माण नहुनु
- ◆ सडक निर्माण गर्दा वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन तथा परीक्षण लगायत विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन जस्ता पक्षहरूमा ध्यान नदिई सडक निर्माण गर्नु
- ◆ सडक निर्माण गर्दा सरोकारवालाहरूसंग समन्वय अभाव
- ◆ साघुरा, अप्ठ्यारा, घुम्ति नमिलेका सडकहरू

मुख्य चुनौतिहरू

- ◆ गुणस्तरीय, दिगो र सर्वसुलभ सडक यातायात सेवावाट आम नागरिक लाभान्वित गर्नु
- ◆ भाडादर नियन्त्रण तथा भाडादरमा एकरूपता कायम राख्नु
- ◆ सडक गुणस्तर कायम, सुरक्षित यात्रा र दुर्घटनारहित बनाउनु
- ◆ स्थानीय सडकमा प्रत्यक्ष लाभान्वितहरूको अपनत्व श्रृंजना गर्नु
- ◆ पालिका क्षेत्रभित्रका सडक सञ्जालमा सार्वजनिक सवारी साधन नियमित रूपमा सञ्चालनमा ल्याउनु
- ◆ १२ है महिना नियमित रूपमा सडक सञ्चालनमा ल्याउनु

मुख्य सम्भावना तथा अवसरहरू

- ◆ सबै वस्तीहरू सडक सञ्जालवाट जोडिदै
- ◆ अन्तरपालिका सडक सञ्जाल विस्तार भएको
- ◆ कल्भर्ट तथा मोटर पुल एवं भोलुङ्गे पुल निर्माण भएको
- ◆ पालिका कार्यालय र वडा कार्यालयहरू बीच सडक सञ्जाल स्थापित भएको

- ◆ नमुना तथा अनुकरणीय सडकहरु निर्माण भएको
- ◆ सडकहरु मर्मत सम्भार, पहिरो अवरुद्ध हटाइ यातायात सञ्चालन नियमित हुँदै आएको

ग) सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति तथा कार्यक्रम आयोजना

गाउँपालिकाले अंगिकार गरेको सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति एवं प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजनाहरु यसप्रकार रहेको छ ।

सोच : गुणस्तरीय, सुरक्षित, वातावरणमैत्री सडक पूर्वाधार : अन्तरआवद्धताको विकास

लक्ष्य : सडक सञ्जालको विकासवाट सुलभ र भरपर्दो यातायात सेवा विस्तार भएको हुने

उद्देश्य

- ◆ सुरक्षित र वातावरणमैत्री सडक यातायात पूर्वाधारको विकास, विस्तार एवं स्तरोन्नतिवाट आवागमनलाई सहज र व्यवस्थित गर्नु
- ◆ सडक सञ्जालको विकासवाट अन्तर आवद्धता वढाउनु

रणनीतिहरु

१. यातायात पहुँचमा सुधार एवं सडक सञ्जाल विकास गर्ने
२. सार्वजनिक यातायातलाई व्यवस्थित गर्ने
३. स्थानीय यातायात सम्बन्धी नीति तर्जुमा तथा योजना कार्यान्वयन गर्ने

घ) नतिजा खाका तथा मध्यमकालीन लक्ष्य परिमाण

तालिका नम्बर : ४७								
सडक, यातायात तथा पुलपुलेसा : नतिजा खाका तथा मध्यमकालीन लक्ष्य परिमाण								
नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष २०७९/८० सम्म	लक्ष्य परिमाण				
				२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५
प्रभाव	दिगो, सुरक्षित र नियमित सडक यातायात सेवावाट लाभान्वित जनसंख्या	प्रतिशत	८०	८५	८८	९२	९५	९७
असर	३० मिनेट सम्मको दुरीमा यातायात पहुँच भएको घरधुरी	प्रतिशत	६७.१२५	७५	८०	८५	९०	९५
प्रति फलहरु	कालोपत्रे सडकको लम्बाइ	किमि	५००	१	१.५	२	३	४
	ग्राभेल सडकको लम्बाइ	किमि	६.८	८	९.५	११.५	१३	१५
	धुले सडक लम्बाइ	किमि	३७१	३७५	३८०	३८६	३९२	३९६
	सहायक नदीमा भोलुङ्गे पुल	संख्या	३८	४१	४५	४९	५४	६०
	स्थानीय स्तरमा सञ्चालित ४ पाङ्गे सार्वजनिक यातायात	संख्या	५६	६१	६८	७५	८२	९०
	पालिका केन्द्र वाट वडा कार्यालय सम्म जोडिएको सडक	संख्या	२३	२४	२५	२६	२७	२८
	सडक सञ्जालवाट नजोडिएका वस्तीहरु	संख्या	१६	१२	८	५	३	०
नजिकको पिच भएको पक्की सडकमा पुग्न लाग्ने औषत	घण्टा	१.३	१	०.५०	०.४०	०.४०	०.३०	

तालिका नम्बर : ४७								
सडक, यातायात तथा पुलपुलेसा : नतिजा खाका तथा मध्यमकालीन लक्ष्य परिमाण								
नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष २०७९/८० सम्म	लक्ष्य परिमाण				
				२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५
	समयावधि							
	वार्षिक सडक दुर्घटनाका संख्या	संख्या	१०	१०	८	८	७	७
	सडक नालीको सडक लम्बाइ	किमि	१.५	२	३	४.५	६.५	८
	नियमित मर्मत संभार भएको सडकको लम्बाइ	किमि	३६९	३७०	३७३	३७६	३८०	३८५
	वायो इन्जिनियरिड प्रविधि र सडक साइड वृक्षारोपण	किमि		१	२	३	४	५
	जिल्ला, प्रदेश तथा राष्ट्रिय स्तरको सडक सञ्जाल	संख्या	४	५	६	७	८	९
	अन्तरपालिका सडक सञ्जाल संख्या	संख्या	८	९	१०	११	१२	१३

ड) त्रिवर्षीय श्रोत अनुमान

तालिका नम्बर : ४८						
सडक यातायात : त्रिवर्षीय श्रोत अनुमान						
(रकम रु. लाखमा)						
	बजेट अनुमान			बजेट श्रोत		
	कुल	चालु	पूँजीगत	आन्तरिक श्रोत	प्रदेश	संघ
२०८०/८१	२०५०.०	१०१.३	१९४७.५	३०७.५	५१२.५	१२३०
२०८१/८२	२६७५.०	१३२.५	२५४१.३	४०१.३	६६८.८	१६०५
२०८२/८३	३४२५.०	१७०.०	३२५३.८	५१३.८	८५६.३	२०५५

च) मुख्य आयोजना तथा कार्यक्रमका लागि बजेट अनुमान

तालिका नम्बर : ४९									
सडक, पुल तथा यातायात : मुख्य आयोजना तथा कार्यक्रमका लागि बजेट अनुमान									
(रकम रु. लाखमा)									
आयोजनाहरुको विवरण	२०८०/८१			२०८१/८२			२०८२/८३		
	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च
सडक कालोपत्रे : खोली गाउँ देखि रोल्पा, वहाने गावैडाम, खवाड, सारिवाड अघेरीफोप्ली,	५००.०	२५.०	४७५.०	६००.०	३०.०	५७०.०	७५०.०	३७.५	७१२.५
मोटरवाटो स्तरोन्नति लाखाचौर, अघेरी गाटिना, पिपलटारी	४००.०	२०.०	३८०.०	४००.०	२०.०	३८०.०	६००.०	३०.०	५७०.०
पुराना सडकहरु मर्मत	२५.०	०.०	२३.८	२५.०	०.०	२३.८	२५.०	०.०	२३.८

तालिका नम्बर : ४९									
सडक, पुल तथा यातायात : मुख्य आयोजना तथा कार्यक्रमका लागि बजेट अनुमान (रकम रु.लाखमा)									
आयोजनाहरूको विवरण	२०८०/८१			२०८१/८२			२०८२/८३		
	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च
सम्भार									
सडक स्तरोन्नति ग्राभेल सिर्सेने फोप्ली, मुलघाट वराह मावि,	४००.०	२०.०	३८०.०	४००.०	२०.०	३८०.०	६००.०	३०.०	५७०.०
पुल निर्माण : गावै, हरेला, पाटने, विलौनी, रिठाघाट	२५०.०	१२.५	२३७.५	५००.०	२५.०	४७५.०	६००.०	३०.०	५७०.०
वहाने, खवाड, स्यालीवाड	२५०.०	१२.५	२३७.५	२५०.०	१२.५	२३७.५	२५०.०	१२.५	२३७.५
सडक निर्माण : पूर्णागाउँ - लुङ, खोरलुङ, जरिकाँडा -टुसारा, मुलघाट- धावाड,	२२५.०	११.३	२१३.८	५००.०	२५.०	४७५.०	६००.०	३०.०	५७०.०
जम्मा	२०५०.०	१०१.३	१९४८.५	२६७५.०	१३२.५	२५४९.३	३४२५.०	१७०.०	३२५३.८

छ) जोखिम तथा अनुमान

संघीय शासन प्रणाली अनुसार तीन तह बीच नीति, कार्यक्रम बीच सामाञ्जस्यता, समन्वय र सहकार्यमा आयोजना कार्यक्रम छनौट र कार्यान्वयन हुनेछ। भएका, क्रमागत, बहुवर्षीय, कार्यान्वयनका लागि तयार भएका आयोजना तथा कार्यक्रम प्रस्तावित भए अनुसार बजेट विनियोजन भई खरिद प्रक्रिया अनुसार आयोजना कार्यक्रम कार्यान्वयन हुनेछन्। संभाव्यता तथा वातावरणीय अध्ययन भएका आयोजना तथा कार्यक्रमलाई प्राथमिकता, उपभोक्ता तथा सरोकारवालाको सहभागितामा आयोजना व्यवस्थापन गर्न नसकिएमा अपेक्षित नतिजा हासिल हुने जोखिम रहन्छ।

५.२ आवास, वस्ती विकास तथा सार्वजनिक निर्माण

क) पृष्ठभूमि

दिगो विकास लक्ष्यले समावेशी र दिगो शहरीकरण गर्ने गरी आवासको व्यवस्था गर्ने, गरिवीलाई न्यून गर्ने, हरियाली र खुल्ला ठाउँहरू उपलब्ध गराउने लक्ष्य निर्धारण गरेको छ। त्यसैगरी स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ मा सुरक्षित वस्ती विकासका लागि नीति, योजना तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्ने, अनुगमन, नियमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने अधिकार पनि स्थानीय तहलाई दिइएको छ। वस्ती विकासका लागि पहिचान गर्ने र अध्ययन गर्न सक्ने अधिकार पनि स्थानीय तहमा निहित छ। सार्वजनिक निर्माण अन्तर्गत स्थानीय सरकारलाई सरकारी भवन, विद्यालय, सामुदायिक भवन, सभागृह लगायतका सार्वजनिक संरचना निर्माण, मर्मत सम्भार गर्ने, सञ्चालन एवं व्यवस्थापन गर्ने जिम्मेवारी पनि स्थानीय तहलाई दिइएको छ।

ख) वस्तुस्थिति विश्लेषण

मुख्य समस्याहरू

- ◆ वसपार्क, वस स्टेशन तथा प्रतिक्षालयहरूको निर्माण नहुनु
- ◆ सार्वजनिक संरचना तथा भवनहरू सुविधायुक्त, अपाङ्गता, बालबालिका तथा महिलामैत्री नहुनु
- ◆ वजार क्षेत्रहरूमा हाटवजार, विश्रायस्थल, सार्वजनिक शौचालय, ढल तथा नालीहरूको व्यवस्था नहुनु
- ◆ भू उपयोग नीति, ऐन निर्माण र कार्यान्वयनमा नआउनु
- ◆ सार्वजनिक निर्माण, भवनहरूको मर्मत सम्भार नियमित नहुनु

मुख्य चुनौतिहरु

- ◆ जोखिम क्षेत्रका वस्तीहरुको सुरक्षित संरक्षण गर्नु
- ◆ सार्वजनिक निर्माणमा सबैको सहज पहुँच अभिवृद्धि गर्नु
- ◆ सार्वजनिक निर्माणको दिगो उपयोग र अपनत्व श्रृंजना गर्नु

मुख्य सम्भावना तथा अवसरहरु

- ◆ सबै घरहरु खरको छानामुक्त हुँदै जस्तापाता लगाइदै आगालागी जस्ता प्रकोपबाट मुक्त
- ◆ भूकम्प प्रतिरोधी प्रविधि र मापदण्ड अनुसार सार्वजनिक भवन तथा संरचना निर्माणको क्रममा
- ◆ विद्यालय, स्वास्थ्य संस्था, अस्पताल भवनहरु निर्माणको क्रममा
- ◆ मनोरन्जन पार्क र बाल उद्यानहरु विस्तार हुँदै
- ◆ सामुदायिक भवनहरु सबै वडाहरुमा निर्माण भएको
- ◆ एकीकृत वस्ती विकास गर्न सकिने
- ◆ प्रायः सबै वस्तीहरुमा आधारभूत भौतिक पूर्वाधारहरु सेवाहरु उपलब्ध भएको

ग) सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति तथा कार्यक्रम आयोजना

गाउँपालिकाले अंगिकार गरेको सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति एवं प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजनाहरु यसप्रकार रहेको छ ।

सोच : सबैको पहुँच : सुरक्षित र व्यवस्थित आवास

लक्ष्य : व्यवस्थित आवास तथा वस्ती विकास भएको हुने

उद्देश्य

- ◆ सबै नागरिकलाई सुरक्षित तथा व्यवस्थित वसोवासको सुनिश्चित गर्नु
- ◆ बजार उन्मुख क्षेत्रहरुमा शहरी पूर्वाधारहरुको विकास एवं वातावरणमैत्री, भूकम्प तथा प्रकोप प्रतिरोधात्मक भवन तथा पूर्वाधारहरु निर्माण गरी सहजता ल्याउनु

रणनीतिहरु

१. आवास, वस्ती विकास तथा सार्वजनिक निर्माण सम्बन्धी नीति तर्जुमा तथा योजना कार्यान्वयन गर्ने
२. सुरक्षित र व्यवस्थित आवास तथा वस्ती विकास गर्ने
३. सुरक्षित तथा बहुउद्देश्यीय सार्वजनिक संरचना निर्माण गर्ने

घ) नतिजा खाका तथा मध्यमकालीन लक्ष्य परिमाण

तालिका नम्बर : ५०						
आवास, वस्ती विकास तथा सार्वजनिक निर्माण : नतिजा खाका तथा मध्यमकालीन लक्ष्य परिमाण						
नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष २०७९/ ८० सम्म	लक्ष्य परिमाण		
				२०८० /८१	२०८१ /८२	२०८२ /८३
प्रभाव	दिगो, विपद उत्थानशील, वातावरणमैत्री विकासित आवास तथा वस्ती	प्रतिशत	१५	२५	३०	३५
असर	सुरक्षित तथा एकीकृत विकास भएको आवास तथा वस्ती	संख्या	१	१	२	२
प्रतिफल हरु	सुविधा सम्पन्न उद्यान सहित को खुल्ला पार्क	संख्या	१	२	३	४

तालिका नम्बर : ५०						
आवास, वस्ती विकास तथा सार्वजनिक निर्माण : नतिजा खाका तथा मध्यमकालीन लक्ष्य परिमाण						
नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष २०७९/ ८० सम्म	लक्ष्य परिमाण		
				२०८० /८१	२०८१ /८२	२०८२ /८३
	क्षेत्र					
	व्यवस्थित बसपार्क तथा बस स्टेशन	संख्या	-	१	२	३
	बजार क्षेत्रमा बसोबास गर्ने जनसंख्या	प्रतिशत	८.२५	९	९.५	९.७
	सुविधा सम्पन्न (खानेपानी, शौचालय, विजुली, सञ्चार) सामुदायिक भवन, महिला तथा ज्येष्ठ नागरिक भवन तथा सभाहल	संख्या	५	७	१०	१४
	जोखिमयुक्त वस्तीहरु	संख्या	१८	१५	१०	८
	सुरक्षित, प्रवर्द्धन गरिएका आवास क्षेत्र तथा वस्ती	संख्या	१३	१५	१७	२०
	भूकम्प प्रतिरोधी प्रविधि र मापदण्ड अनुसार निर्माण भएका सार्वजनिक भवन तथा संरचना	संख्या	३९	४५	५०	५५
	भूकम्प प्रतिरोधी भवन निर्माण सम्बन्धी दक्ष जनशक्ति	संख्या	२१	३१	४०	५०
	भूकम्प प्रतिरोधी प्रविधि र मापदण्ड अनुसार निर्माण भएका निजी आवास तथा संरचनाहरु	प्रतिशत	०.६२५	१	३	५

ड) त्रिवर्षीय श्रोत अनुमान

तालिका नम्बर : ५१						
आवास तथा वस्ती विकास : त्रिवर्षीय श्रोत अनुमान (रकम रु.लाखमा)						
	वजेट अनुमान			वजेट श्रोत		
	कुल	चालु	पूँजीगत	आन्तरिक श्रोत	प्रदेश	संघ
२०८०/८१	२१५.०	१०.८	२०४.३	३२.२५	५३.७५	१२९
२०८१/८२	२०७.५	१०.४	१९७.१	३१.१३	५१.८८	१२४.५
२०८२/८३	१८०.०	९.०	१७१.०	२७	४५	१०८

च) मुख्य आयोजना तथा कार्यक्रमका लागि वजेट अनुमान

तालिका नम्बर : ५२									
आवास, वस्ती विकास, सार्वजनिक निर्माण : मुख्य आयोजनाका लागि वजेट अनुमान (रकम रु.लाखमा)									
आयोजनाहरुको विवरण	२०८०/८१			२०८१/८२			२०८२/८३		
	कुल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	कुल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	कुल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च
वडा कार्यालय भवन निर्माण (१, ४, ५, ६)	५०.०	२.५	४७.५	५०.०	२.५	४७.५	५०.०	२.५	४७.५
स्वास्थ्य चौकी, गाउँघर क्लिनिक, खोप केन्द्र भवन	५०.०	२.५	४७.५	५०.०	२.५	४७.५	५०.०	२.५	४७.५
बस पार्क निर्माण	२०.०	१.०	१९.०	१५.०	०.८	१४.३	५.०	०.३	४.८
नमूना वस्ती निर्माण	२५.०	१.३	२३.८	२५.०	१.३	२३.८	२५.०	१.३	२३.८

तालिका नम्बर : ५२									
आवास, वस्ती विकास, सार्वजनिक निर्माण : मुख्य आयोजनाका लागि बजेट अनुमान									
(रकम रु.लाखमा)									
आयोजनाहरूको विवरण	२०८०/८१			२०८१/८२			२०८२/८३		
	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च
पालिका सभा हल	१५.०	०.८	१४.३	१२.५	०.६	११.९	५.०	०.३	४.८
सामुदायिक भवन	१०.०	०.५	९.५	१०.०	०.५	९.५	५.०	०.३	४.८
अपाङ्गत, महिला बाल बालिका मैत्री पूर्वाधार	१०.०	०.५	९.५	१०.०	०.५	९.५	१०.०	०.५	९.५
वृद्धाश्रम, पुर्नस्थापना केन्द्र निर्माण	१०.०	०.५	९.५	१०.०	०.५	९.५	५.०	०.३	४.८
प्राविधिक शिक्षालय भवन	२५.०	१.३	२३.८	२५.०	१.३	२३.८	२५.०	१.३	२३.८
जम्मा	२१५.०	१०.८	२०४.३	२०७.५	१०.४	१९७.१	१८०.०	९.०	१७१.०

छ) जोखिम तथा अनुमान

सडक तथा भवनको मापदण्ड तयार हुनेछ । भूउपयोग, आवास, वस्ती विकास तथा भवन निर्माण सम्बन्धी मापदण्डको परिपालनामा अभिवृद्धि हुनेछ । भूस्वरूपमा परिवर्तन हुने, शहरीकरणका कारण फोहोरमैलाको विसर्जन र वातावरणीय ह्रासमा वृद्धि भई नगर क्षेत्रको सुन्तरता, हरियाली र स्वच्छतामा ह्रास आउने जोखिम रहेकोछ

५.३ विद्युत तथा वैकल्पिक ऊर्जा

क) पृष्ठभूमि

साना जलविद्युत आयोजनाहरू सञ्चालन गरी स्थानीय स्तरमा वितरण गर्न सक्ने अधिकार स्थानीय तहलाई दिइएको छ । एक मेगावाट सम्मको जलविद्युत आयोजनाका लागि नीति, कानून, मापदण्ड, योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन एवं नियमन गर्ने अधिकार स्थानीय तहमा निहित छ । त्यसैगरी वैकल्पिक ऊर्जा सम्बन्धी प्रविधिको विकास, हस्तान्तरण, क्षमता विकास र ऊर्जा प्रवर्द्धन गर्ने र यिनीहरूका लागि नीति तर्जुमा, कानून बनाउने, मापदण्ड निर्धारण गर्ने, नियमन, अनुगमन गर्ने अधिकार पनि स्थानीय तहमा भएको विवरण स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ मा उल्लेख गरिएको छ ।

ख) वस्तुस्थिति विश्लेषण

मुख्य समस्याहरू

- ◆ न्यून संख्यामा विद्युत ट्रान्समिटर र कमजोरका कारण विद्युत सेवा अवरुद्ध हुँदै आएको
- ◆ काठका पोललाई विस्तारित गरी स्टिलपोलहरू नराखिनु
- ◆ सडक वृत्तिहरू नभएका कारण रातमा असुरक्षा बढ्दो

मुख्य चुनौतिहरू

- ◆ खाना पकाउने दाउराको प्रयोगमा कमि ल्याउनु
- ◆ स्थानीय स्तरमा विद्युत खपतमा वृद्धि ल्याउनु

मुख्य सम्भावना तथा अवसरहरू

- ◆ केन्द्रीय विद्युत लाइन प्रसारण सेवा उपलब्ध
- ◆ अधिकांश घरहरूमा विद्युत सेवा उपलब्ध भएको
- ◆ सडक वृत्तिको जडान भएको (सीमित क्षेत्रमा)
- ◆ विद्युतीय चुलो (इण्डक्सन) प्रयोगमा वृद्धि

ग) सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति तथा कार्यक्रम आयोजना

गाउँपालिकाले अंगिकार गरेको सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति एवं प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजनाहरू यसप्रकार रहेको छ ।

सोच : भरपर्दो र पहुँचयोग्य विद्युत सेवा

लक्ष्य : विद्युतीय श्रोतहरूको अधिकतम सदुपयोग भई विद्युत खपतमा अभिवृद्धि भएको हुने

उद्देश्य

- ◆ विद्युत आपूर्तिलाई दिगो र भरपर्दो बनाउदै विद्युत खपतमा वृद्धि ल्याउनु
- ◆ खाना पकाउने उर्जा तथा ग्रामीण विद्युतीकरणमा वैकल्पिक उर्जाको प्रयोग बढाउनु,

रणनीतिहरू

१. वैकल्पिक ऊर्जा विकास सम्बन्धी स्थानीय नीति तर्जुमा तथा योजना कार्यान्वयन गर्ने
२. ऊर्जालाई भरपर्दो र सुलभ बनाउने
३. वैकल्पिक ऊर्जाको विकास गर्ने
४. विद्युत खपतमा अभिवृद्धि ल्याउने

घ) नतिजा खाका तथा मध्यमकालीन लक्ष्य परिमाण

तालिका नम्बर : ५३						
विद्युत तथा वैकल्पिक ऊर्जा : नतिजा खाका तथा मध्यमकालीन लक्ष्य परिमाण						
नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष २०७९/ ८० सम्म	लक्ष्य परिमाण		
				२०८०/ ८१	२०८१/ ८२	२०८२/ ८३
प्रभाव	वस्ती तथा घरपरिवारमा वैकल्पिक उर्जा समेतको सेवा उपलब्ध	प्रतिशत		५	७	१०
असर	विद्युत सेवावाट लाभान्वित जनसंख्या	प्रतिशत	९७.४१	९८	१००	१००
प्रतिफल हरु	केन्द्रीय विद्युत लाइन प्रसारणवाट लाभान्वित घरधुरी	संख्या	४९०६	५४००	५७००	५९००
	विद्युत सेवावाट लाभान्वित हुन नसकेका घरधुरी	संख्या	१५२८	१०००	५००	३००
	सोलार प्रणालीमा आवद्ध घरधुरी	संख्या	११७२	१२००	१२५०	१३००
	सुधारिएको उर्जा (वायोग्यास, एलपि) प्रयोग गर्ने घरधुरी	संख्या	१०४९	११००	१२५०	१३५०
	सुधारिएको वा धुँवा रहित चुल्हो जडान भएका घरधुरी	संख्या	४८५७	६०००	६२००	६५००
	विद्युत सेवामा पहुँच प्राप्त घरधुरी	संख्या	५४०९	५५५०	५९००	६०००
	सडकको किनारा तथा सार्वजनिकस्थानमा जडित सडक बत्ती	संख्या	९	१५	२०	२५
	स्थानीय स्तरमा विद्युत उत्पादन	कि.वा	४४	५०	५५	६०
	स्थानीय स्तरमा जल विद्युत र लघु जल विद्युत को उत्पादन गर्ने संस्था	संख्या	३	४	५	६
	वैकल्पिक उर्जा प्रयोग गर्ने घरधुरी	प्रतिशत	२.७०	३	३.३	३.५

तालिका नम्बर : ५३						
विद्युत तथा वैकल्पिक ऊर्जा : नतिजा खाका तथा मध्यमकालीन लक्ष्य परिमाण						
नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष २०७९/ ८० सम्म	लक्ष्य परिमाण		
				२०८०/ ८१	२०८१/ ८२	२०८२/ ८३
	प्रतिव्यक्ति प्रति वर्ष विद्युत उपभोग	किलोवाट घण्टा	१५०	१५५	१६७	१७८

ड) त्रिवर्षीय श्रोत अनुमान

तालिका नम्बर : ५४						
विद्युत तथा वैकल्पिक ऊर्जा : त्रिवर्षीय श्रोत अनुमान (रकम रु.लाखमा)						
	बजेट अनुमान			बजेट श्रोत		
	कुल	चालु	पूँजीगत	आन्तरिक श्रोत	संघ	प्रदेश
२०८०/८१	२०.०	५.५	१४.५	३.०	५.०	१२.०
२०८१/८२	२०.०	५.५	१४.५	३.०	५.०	१२.०
२०८२/८३	२०.०	५.५	१४.५	३.०	५.०	१२.०

च) मुख्य आयोजना तथा कार्यक्रमका लागि बजेट अनुमान

तालिका नम्बर : ५५									
विद्युत तथा वैकल्पिक ऊर्जा: मुख्य आयोजना तथा कार्यक्रमका लागि बजेट अनुमान (रकम रु.लाखमा)									
आयोजनाहरूको विवरण	२०८०/८१			२०८१/८२			२०८२/८३		
	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च
सडक वृत्ती व्यवस्था	७.५	०.४	७.१	७.५	०.४	७.१	७.५	०.४	७.१
सार्वजनिक स्थल तथा पार्कमा सौर्य ऊर्जा जडान	७.५	०.४	७.१	७.५	०.४	७.१	७.५	०.४	७.१
इन्डक्सन चुल्हो प्रवर्द्धन	५.०	४.८	०.३	५.०	४.८	०.३	५.०	४.८	०.३
जम्मा	२०.०	५.५	१४.५	२०.०	५.५	१४.५	२०.०	५.५	१४.५

छ) जोखिम तथा अनुमान

जलवायु परिवर्तनको असर, वातावरणीय प्रभाव र जग्गा व्यवस्थापन लगायत स्थानीय सरोकारका विषयलाई सम्बोधन गर्न नसक्दा यसबाट अपेक्षित हासिल गर्न नसकिने अवस्था समेत रहेको छ। उपलब्ध प्रविधिको उपयोग, जग्गा प्राप्ती, बजेटको सुनिश्चिता, नदीजन्य निर्माण सामग्रीको सहज उपलब्धता, मानव संशाधन उपलब्ध भएमा र विपद तथा अन्य विवादको कारण आयोजनाका लागत बढ्न नगएमा उल्लिखित उपलब्धि हासिल हुनेछ। सो हुन नसकेमा योजनाको लक्ष्य तथा उद्देश्य प्राप्त नहुने जोखिम रहन सक्छ।

५.५ सूचना तथा सञ्चार प्रविधि

क) पृष्ठभूमि

संघीय तथा प्रदेश कानूनको अधिनमा रही स्थानीय क्षेत्रभित्र इण्टरनेट सेवा, टेलिसेन्टर, केबुल तथा तारविहिन टेलिभिजन प्रसारणको अनुमति, नवीकरण र नियमन सम्बन्धी व्यवस्था स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनमा गरिएको छ । सूचना तथा सञ्चार प्रविधिमा भएको द्रुततर विकासले विश्वलाई नै एकै स्थानमा ल्याएको छ र विकासको ढाँचामा नै परिवर्तन ल्याएको छ । सार्वजनिक सेवा प्रवाहहरु परम्परागत विधि प्रक्रियाबाट क्रमिक रूपमा डिजिटाइज् हुँदै आएका छन् ।

ख) वस्तुस्थिति विश्लेषण

समस्याहरु

- ◆ विद्यालय, सार्वजनिक सेवा प्रदाय कार्यालयहरुमा आइसिटिको सहज पहुँच अपर्याप्त
- ◆ सार्वजनिक स्थलहरुमा सिटिभि जडान अपर्याप्त
- ◆ पालिकाको सम्भावित सेवाहरु अनलाइन हुन नसक्नु

चुनौतिहरु

- ◆ फोन नेटवर्कको (टावर) गुणस्तर वृद्धि गर्नु
- ◆ साइबर सेक्युरिटी नियन्त्रण गर्नु

सम्भावना तथा अवसरहरु

- ◆ मोबाइल फोनको बढ्दो प्रयोग
- ◆ इण्टरनेट, केवल टिभी प्रसारणमा निजी क्षेत्रको आकर्षण
- ◆ स्थानीय स्तरबाट रेडियो एफएम, अनलाइन न्यूजहरु अपलोड
- ◆ विद्यालयहरुमा आइसिटि जडान भएको
- ◆ बडा लगायत पालिका कार्यालय एवं सार्वजनिक कार्यालयहरुमा इण्टरनेट सेवा उपलब्ध
- ◆ विद्युतीय माध्यमबाट सेवाप्रवाह अभ्यासको थालनी

ग) सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति तथा कार्यक्रम आयोजना

गाउँपालिकाले अंगिकार गरेको सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति एवं प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजनाहरु यसप्रकार रहेको छ ।

सोच : विकासको मूल आधार : सूचना र सञ्चार

लक्ष्य : सूचना तथा सञ्चार प्रविधिहरुमा स्थानीयहरुको सहज पहुँच अभिवृद्धि भएको हुने

उद्देश्य

सार्वजनिक स्थल, विद्यालय, भवन, कार्यालयहरुमा सूचना तथा सञ्चारका आधुनिक प्रविधिहरुको विस्तारबाट सूचना तथा सञ्चारमा आमनागरिकहरुको सहज पहुँच अभिवृद्धि गर्नु ।

रणनीतिहरु

१. सूचना प्रविधि तथा सञ्चार क्षेत्र सम्बन्धी नीति तर्जुमा तथा योजना कार्यान्वयन गर्ने
२. सूचना सञ्चार प्रविधि सेवालाई सरल र सुलभ बनाउने
३. प्रभावकारी व्यवस्थापनका लागि आइसिटि प्रयोग गर्ने
४. सूचनामा पहुँचमा अभिवृद्धि गर्ने

घ) नतिजा खाका तथा मध्यमकालीन लक्ष्य परिमाण

तालिका नम्बर : ५६						
सूचना तथा सञ्चार : नतिजा खाका तथा मध्यमकालीन लक्ष्य परिमाण						
नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष २०७९/८० सम्म	लक्ष्य परिमाण		
				२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३
प्रभाव	सूचनामा नागरिकहरुको पहुँच अभिवृद्धि	प्रतिशत	१५	१८	२०	२२
असर	इण्टरनेट सेवामा पहुँच प्राप्त घरधुरी	प्रतिशत	५३.२४	५५	६०	७०
प्रतिफल हरु	सञ्चारका कुनै एक साधन उपलब्ध घरधुरी	प्रतिशत	९५	९६	९७	९८
	सञ्चार सेवाबाट वञ्चित घरधुरी	प्रतिशत	५	४	३	२
	मोबाइल फोन प्रयोगकर्ता	प्रतिशत	६०	६५	७०	७५
	ल्याण्डलाइन टेलिफोन वितरण	संख्या	०	५	१०	१५
	स्थानीय केवल नेटवर्क सेवा प्रदायक संस्था	संख्या	३	४	५	६
	निःशुल्क इन्टरनेट सेवा वाइफाई उपलब्ध भएका क्षेत्रहरु	संख्या	०	१	२	३
	स्थानीय स्तरमा एफएम रेडियो	संख्या	०	१	१	१
	विद्यालय लगायत सार्वजनिक भवन तथा कार्यालयहरुमा इन्टरनेट सेवा सुचारु	संख्या	३०	३५	४५	५५
	सार्वजनिक स्थल तथा कार्यालयहरुमा जडित सि.सि.क्यामरा	संख्या	८	१०	१३	१७
सूचना प्रविधि सेवा पुगेको उद्योग, व्यापार, व्यवसाय संख्या	संख्या	३०	३५	४०	४५	

ङ) त्रिवर्षीय श्रोत अनुमान

तालिका नम्बर : ५७						
सूचना तथा सञ्चार : त्रिवर्षीय श्रोत अनुमान (रकम रु.लाखमा)						
	वजेट अनुमान			वजेट श्रोत		
	कुल	चालु	पूँजीगत	आन्तरिक श्रोत	प्रदेश	संघ
२०८०/८१	४२.५	४०.४	२.१	६.३७५	१०.६३	२५.५
२०८१/८२	४२.५	४०.४	२.१	६.३७५	१०.६३	२५.५
२०८२/८३	४२.५	४०.४	२.१	६.३७५	१०.६३	२५.५

च) मुख्य आयोजना तथा कार्यक्रमका लागि वजेट अनुमान

तालिका नम्बर : ५८									
सूचना तथा सञ्चार : मुख्य आयोजना तथा कार्यक्रमका लागि वजेट अनुमान (रकम रु.लाखमा)									
आयोजनाहरुको विवरण	२०८०/८१			२०८१/८२			२०८२/८३		
	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च
वडा कार्यालय एवं सार्वजनिक स्थलमा सि.सि.क्यामरा जडान	५.०	४.८	०.३	५.०	४.८	०.३	५.०	४.८	०.३

विद्यालय, सार्वजनिक कार्यालयहरुमा सिसि क्यामरा जडान	१०.०	९.५	०.५	१०.०	९.५	०.५	१०.०	९.५	०.५
वडा, विद्यालय लगायत सार्वजनिक सेवा प्रदाय कार्यालयहरुमा विद्युतीय हाजिरी	७.५	७.१	०.४	७.५	७.१	०.४	७.५	७.१	०.४
पालिका सेवाहरुलाई अनलाइन गर्ने	७.५	७.१	०.४	७.५	७.१	०.४	७.५	७.१	०.४
मोबाइल एप्स सञ्चालन	५.०	४.८	०.३	५.०	४.८	०.३	५.०	४.८	०.३
राजस्व एवं नक्सापास अनलाइन गर्न सफ्टवेयर जडान	५.०	४.८	०.३	५.०	४.८	०.३	५.०	४.८	०.३
डिजिटल सूचना केन्द्रको विकास	२.५	२.४	०.१	२.५	२.४	०.१	२.५	२.४	०.१
जम्मा	४२.५	४०.४	२.१	४२.५	४०.४	२.१	४२.५	४०.४	२.१

छ) जोखिम तथा अनुमान

उपलब्ध प्रविधिको उपयोग, बजेटको सुनिश्चिता, दक्ष मानव संसाधन उपलब्ध भएमा र महामारी तथा अन्य अवस्था नभएमा उल्लिखित उपलब्धि हासिल हुनेछ। सो हुन नसकेमा योजनाको लक्ष्य तथा उद्देश्य प्राप्त नहुने जोखिम रहन सक्छ।

परिच्छेद - छ : बन, वातावरण तथा बिपद व्यवस्थापन

पृष्ठभूमि

बन, वातावरण तथा बिपद व्यवस्थापनका लागि प्रमुख क्षेत्रको रूपमा रहेका बन तथा जैविक विविधता, भू तथा जलाधार संरक्षण, वातावरण तथा स्वच्छता, बिपद तथा जलवायु परिवर्तन अनुकूलनता जस्ता क्षेत्रहरूको विद्यमान अवस्था, समस्या तथा चुनौतिहरूको विश्लेषण गरी आगामी ५ वर्षका लागि उद्देश्य निर्धारण, लक्ष्य परिमाण र सोको प्राप्तीका लागि अवलम्बन गरिने रणनीति तथा कार्यनीति निर्धारण र प्रमुख कार्यक्रमहरू तर्जुमा भएको छ ।

६.१ बन तथा जैविक विविधता

क) पृष्ठभूमि

वातावरण संरक्षण गर्ने, जैविक विविधता सम्बन्धी स्थानीय नीति, कानून, मापदण्ड बनाउने, योजना तर्जुमा गरी त्यसको कार्यान्वयन गर्ने, अनुगमन तथा नियमन गर्ने अधिकार स्थानीय तहलाई दिइएको छ । नेपाल सरकारले बन, जल तथा जैविक विविधतालाई सन्तुलन राख्नका लागि वातावरण संरक्षण ऐन र त्यसको कार्यान्वयनका लागि नियमावली निर्माण गरी स्थानीय तहलाई वातावरण संरक्षण सम्बन्धी योजना तर्जुमा गर्न सक्ने व्यवस्था समेत गरिएको छ । यसको संरक्षण, सम्बर्द्धन एवं प्रवर्द्धवाट बन, वनस्पति, वन्यजन्तु, जैविक विविधता, जलाधार, पर्यापर्यटन, जलविद्युत, कृषि पशुपालन, स्वच्छ पर्यावरण, जडीवुटीमा आधारित उद्योग व्यवसायहरूको विकास र विस्तार भई समृद्धिका आधारशीलाहरू तयार हुने हुन्छ ।

ख) वस्तुस्थिति विश्लेषण

मुख्य समस्याहरू

- ◆ वन्यजन्तुहरू वालीनालीमा हुने क्षति, नियन्त्रण गर्न नसक्नु
- ◆ वन डढेलो, आगलागी नियन्त्रण गर्न नसक्नु
- ◆ वन जङ्गलको दिगो सदुपयोग गर्दै जीविकोपार्जनका लागि आयमूलक कार्यमा उपयोग गर्न नसक्नु
- ◆ पूर्वाधार विकास र वन जङ्गल बीच सन्तुलन कायम हुन नसक्नु

मुख्य चुनौतिहरू

- ◆ वन तथा जैविक विविधताको संरक्षण गर्नु
- ◆ मिचाहा प्रजातिको वढोत्तरीवाट रैथानी प्रजातिहरूको संरक्षण गर्नु
- ◆ मानव र वन्यजन्तु बीचको द्वन्द्व न्यूनीकरण गर्नु
- ◆ वन अतिक्रमण हुनवाट नियन्त्रण गर्नु

मुख्य सम्भावना तथा अवसरहरू

- ◆ राष्ट्रिय तथा सामुदायिक वन उपभोक्ता समितिहरू क्रियाशील
- ◆ वृक्षारोपण हुँदै आएको
- ◆ गैरकाष्ठ वन पैदावरमा आधारित उद्योग, व्यवसाय सञ्चालन
- ◆ वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन तथा परीक्षण गर्ने जस्ता कार्यहरू अभ्यासको क्रमिक विकास
- ◆ ठूलो क्षेत्र वनले ढाकेको
- ◆ बहुमूल्य जडीवुटी (पाखनवेद, टिमुर, गुर्जो, हरोवरो, सिन्कोली, कुरिलो, दालचिनी) पर्याप्त परिमाणमा उपलब्धता
- ◆ वन्यजन्तु, चराचुरुङ्गी, वनसम्पदा, जैविक विविधता सम्मिश्रण

ग) सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति तथा कार्यक्रम आयोजना

गाउँपालिकाले अंगिकार गरेको सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति एवं प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजनाहरू यसप्रकार रहेको छ ।

सोच : हरियाली वन तथा सन्तुलित वातावरण निर्माण

लक्ष्य: जैविक विविधताको दिगो संरक्षण र सम्बर्द्धन भएको हुने

उद्देश्य

- ◆ वन्य जीवजन्तुहरुको संरक्षण एवं जैविक विविधताको दिगो संरक्षण गर्दै पारिस्थितिकीय प्रणाली कायम राख्नु
- ◆ वन क्षेत्रको विस्तार, जडीवुटी तथा बहुमूल्य प्रजातिको व्यावसायिक विस्तार एवं उद्यमशीलताको विकास गर्नु

रणनीतिहरु

- १ वन तथा जैविक विविधता सम्बन्धी नीति तर्जुमा तथा योजना कार्यान्वयन गर्ने
- २ जैविक विविधताको संरक्षण र प्रवर्द्धन गर्ने
- ३ वन पैदावरको दिगो उपयोग गर्ने

घ) नतिजा खाका तथा मध्यमकालीन लक्ष्य परिमाण

तालिका नम्बर : ५९						
वन तथा जैविक विविधता : नतिजा खाका तथा मध्यमकालीन लक्ष्य परिमाण						
नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष २०७९/८० सम्म	लक्ष्य परिमाण		
				२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३
प्रभाव	संरक्षित तथा व्यवस्थित वन क्षेत्र	प्रतिशत				
असर	संरक्षण गरिएका लोपोन्मुख वनस्पति	संख्या	०	१	२	३
प्रतिफल हरु	जैविक संरक्षणका लागि मिचाहा प्रजाति नियन्त्रण, वृक्षारोपण, रिचार्ज पोखरी, अग्नी रेखा, भाडी सफाई जस्ता कार्यहरु	संख्या	३	७	८	१०
	सामुदायिक वनले ओगटेको क्षेत्र	हेक्टर	५६८९	६०००	६५००	७०००
	सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहमा आवद्ध सदस्य	संख्या	४३९२८	-	-	-
	वन्यजन्तुवाट अन्नवाली मा पुगेको वार्षिक क्षति	रु.लाख	१०	८	७	६
	वृक्षारोपण गरिएको क्षेत्र	हेक्टर	२०	२५	२९	३१
	संरक्षित चरन क्षेत्र	संख्या	१	२	४	५
	वन जडगल क्षेत्र	प्रतिशत	५७	५८	६०	६१
	वन तथा जडीवुटीमा आधारित उद्योग	संख्या	८	१०	११	१३
	गैरकाष्ठ वन पैदावारको व्यावसायिक खेती क्षेत्र	हेक्टर	१०	१२	१४	१६
	जडीवुटीमा आधारित उद्योग, व्यावसाय वाट रोजगारी	संख्या	२५	३५	४०	४५
	वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदनका आधारमा निर्माणजन्य तथा नदी जन्य पदार्थको उत्खनन	संख्या	४	४	४	४

ड) त्रिवर्षीय श्रोत अनुमान

तालिका नम्बर : ६० वन तथा जैविक विविधता : त्रिवर्षीय श्रोत अनुमान (रकम रु.लाखमा)						
	बजेट अनुमान			बजेट श्रोत		
	कुल	चालु	पूँजीगत	आन्तरिक श्रोत	प्रदेश	संघ
२०८०/८१	४५.०	४२.८	२.३	६.७५	११.२५	२७
२०८१/८२	४५.०	४२.८	२.३	६.७५	११.२५	२७
२०८२/८३	४५.०	४२.८	२.३	६.७५	११.२५	२७

च) मुख्य आयोजना तथा कार्यक्रमका लागि बजेट अनुमान

तालिका नम्बर : ६१ वन तथा जैविक विविधता : मुख्य आयोजना तथा कार्यक्रमका लागि बजेट अनुमान (रकम रु.लाखमा)									
आयोजनाहरुको विवरण	२०८०/८१			२०८१/८२			२०८२/८३		
	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च
वन उपभोक्ता तालिम	२.५	२.४	०.१	२.५	२.४	०.१	२.५	२.४	०.१
वृक्षारोपण	५.०	४.८	०.३	५.०	४.८	०.३	५.०	४.८	०.३
मिचाहा प्रजाती नियन्त्रण	५.०	४.८	०.३	५.०	४.८	०.३	५.०	४.८	०.३
वन अतिक्रमण रोकथाम तथा संरक्षण	७.५	७.१	०.४	७.५	७.१	०.४	७.५	७.१	०.४
अग्नी रेखा निर्माण	२.५	२.४	०.१	२.५	२.४	०.१	२.५	२.४	०.१
पानीपोखरी निर्माण	५.०	४.८	०.३	५.०	४.८	०.३	५.०	४.८	०.३
चरन क्षेत्र विकास	५.०	४.८	०.३	५.०	४.८	०.३	५.०	४.८	०.३
लोपोन्मुख प्रजाति, वन्यजन्तु, चराचुरुङ्गीको वासस्थान व्यवस्था	५.०	४.८	०.३	५.०	४.८	०.३	५.०	४.८	०.३
कृषि वनको व्यवसायिक खेती प्रवर्द्धन	७.५	७.१	०.४	७.५	७.१	०.४	७.५	७.१	०.४
जम्मा	४५.०	४२.८	२.३	४५.०	४२.८	२.३	४५.०	४२.८	२.३

छ) जोखिम तथा अनुमान

संघीय संरचना अनुसारको नीतिगत, कानूनी र संरचनागत व्यवस्था, समुदाय तथा सरोकारवालाको सहभागिता, यस क्षेत्रमा श्रोत साधनको लगानीमा प्राथमिकता प्राप्त भएमा अपेक्षित उपलब्धि हासिल हुने अनुमान गरिएको छ । जलवायु परिवर्तनको असर, र अन्य विपद जोखिममा वृद्धि, स्रोतको अनियन्त्रित दोहन र उत्खनन तथा अनियन्त्रित निर्माण जस्ता जोखिम पक्षहरु रहेका छन् । उल्लिखित जोखिम पक्षको सम्बोधन भएमा अपेक्षित नतिजा हासिल नहुन सक्छ ।

६.२ वातावरण तथा स्वच्छता

क) पृष्ठभूमि

स्थानीय स्तरमा हरित क्षेत्रको संरक्षण र प्रवर्द्धन, वातावरणीय जोखिम न्यूनीकरण गर्ने, न्यून कार्बनमुखी तथा वातावरणमैत्री विकास गर्ने, स्थानीय स्तरमा सरसफाई तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन गर्ने जस्ता अधिकार स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले स्थानीय तहलाई दिएको छ।

ख) वस्तुस्थिति विश्लेषण

मुख्य समस्याहरु

- ◆ सडक, चोक, बजार एवं सार्वजनिक क्षेत्रहरुमा सार्वजनिक शौचालय नहुनु
- ◆ हरितपार्क, उद्यानहरुको प्रवर्द्धन हुन नसक्नु
- ◆ फोहोरमैलाको सुरक्षित विसर्जन हुन नसक्नु

मुख्य चुनौतिहरु

- ◆ फोहोर प्रशोधनको व्यवस्था गर्नु
- ◆ फोहोर र वातावरणीय बीच सन्तुलन कायम राख्नु
- ◆ खाना पकाउन दाउराको प्रयोगमा कम ल्याउनु

मुख्य सम्भावना तथा अवसरहरु

- ◆ बजार, चोक, गल्लीहरुमा फोहोर सङ्कलनका प्रयासहरु भएको
- ◆ एकघर एकचर्पीको व्यवस्था, खुल्ला दिसामुक्त क्षेत्र घोषणा
- ◆ बजार क्षेत्रमा ढल निकासको शुरुवाट (सीमित क्षेत्रमा)
- ◆ धुवारहित सुधारिएको चुल्हो प्रायः अधिकांश घरमा जडन भएको
- ◆ स्वच्छ हावापानी, धुँवा, धूलो, ध्वनि प्रदुषणमुक्त
- ◆ खुल्ला एवं ग्रामीण हरियाली क्षेत्र
- ◆ घर आँगन, बजार क्षेत्र नियमित सफाई गर्ने अभ्यास

ग) सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति तथा कार्यक्रम आयोजना

गाउँपालिकाले अंगिकार गरेको सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति एवं प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजनाहरु यसप्रकार रहेको छ।

सोच : स्वच्छ एवं सन्तुलित पर्यावरण

लक्ष्य : सबै प्रकारका वातावरणीय प्रदुषण न्यूनीकरण भएको हुने

उद्देश्य

- ◆ घर, आँगन, बजार क्षेत्रका फोहोरमैलालाई व्यवस्थित तवरले सङ्कलन, प्रशोधन, न्यूनीकरण एवं सुरक्षित विसर्जन गर्नु
- ◆ वातावरण प्रदुषणका उपायहरु अवलम्बनवाट स्वच्छ वातावरण कायम राख्नु

रणनीतिहरु

१. वातावरण तथा जलवायु अनुकूलन सम्बन्धी स्थानीय नीति, योजना कार्यान्वयन गर्ने
२. वातावरण संरक्षण तथा स्वच्छता व्यवस्थापन

घ) नतिजा खाका तथा मध्यमकालीन लक्ष्य परिमाण

तालिका नम्बर : ६२						
वातावरण तथा स्वच्छता : नतिजा खाका तथा मध्यमकालीन लक्ष्य परिमाण						
नतिजा को तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष २०७९/८० सम्म	लक्ष्य परिमाण		
				२०८० /८१	२०८१ /८२	२०८२ /८३
प्रभाव	वातावरण स्वच्छ, सफा र हरियाली क्षेत्रमा थप वृद्धि	प्रतिशत	-	४	४	४
असर	वृक्षारोपण भएको थप क्षेत्र	प्रतिशत	३	५	७	९
प्रतिफल हरु	प्रयोगमा आएको फोहोर व्यवस्थापन प्रणाली	संख्या	१	३	५	६
	निष्काशित फोहोरको औषत वार्षिक परिमाण	मे.टन	२०००	-	-	-
	नियमित सरसफाइको अभ्यास गर्ने घरधुरी	प्रतिशत	७०	७५	८०	८५
	कम्पोस्ट-विन र गाव्ज-पिट प्रयोग गर्ने परिवार	संख्या	१०००	१५००	२०००	२७५०
	व्यवस्थित ढल निकास भएको वजार क्षेत्र	संख्या	१	३	५	६
	परम्परागत उर्जा (दाउरा) प्रयोग गर्ने घरधुरी	प्रतिशत	९८	९०	९४	८९
	घरभित्रको धुवाँवाट मुक्त घरधुरी (सुधारिएको चुल्हो)	प्रतिशत	७०	५७	८०	८५
मनोरञ्जनस्थल, पार्क र हरित क्षेत्र	संख्या	२	४	५	७	

ड) त्रिवर्षीय श्रोत अनुमान

तालिका नम्बर : ६३						
वातावरण तथा स्वच्छता : त्रिवर्षीय श्रोत अनुमान (रकम रु.लाखमा)						
	वजेट अनुमान			वजेट श्रोत		
	कुल	चालु	पूँजीगत	आन्तरिक श्रोत	प्रदेश	संघ
२०८०/८१	६०.०	९.१	३८.४	९	१५	३६
२०८१/८२	५७.५	९.१	३८.४	८.६२५	१४.३८	३४.५
२०८२/८३	५०.०	९.१	३८.४	७.५	१२.५	३०

च) मुख्य आयोजना कार्यक्रमका लागि वजेट अनुमान

तालिका नम्बर : ६४									
वातावरण तथा फोहोर व्यवस्थापन : आयोजना तथा कार्यक्रमका लागि वजेट अनुमान (रकम रु.लाखमा)									
आयोजनाहरुको विवरण	२०८०/८१			२०८१/८२			२०८२/८३		
	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च
प्रदुषण न्यूनीकरण	१२.५	०.०	०.०	१०.०	०.०	०.०	२.५	०.०	०.०
वातावरण संरक्षण प्रवर्द्धनात्मक कार्यक्रम	२.५	२.४	०.१	२.५	२.४	०.१	२.५	२.४	०.१

तालिका नम्बर : ६४									
वातावरण तथा फोहोर व्यवस्थापन : आयोजना तथा कार्यक्रमका लागि बजेट अनुमान (रकम रु.लाखमा)									
आयोजनाहरूको विवरण	२०८०/८१			२०८१/८२			२०८२/८३		
	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च
सुधारिएको चुल्हो निर्माण	२.५	२.४	०.१	२.५	२.४	०.१	२.५	२.४	०.१
फोहोर न्यूनीकरण सचेतना कार्यक्रम	२.५	२.४	०.१	२.५	२.४	०.१	२.५	२.४	०.१
फोहोर संकलन तथा प्रशोधन	७.५	०.४	७.१	७.५	०.४	७.१	७.५	०.४	७.१
स्यानिटरी पार्क निर्माण	२५.०	१.३	२३.८	२५.०	१.३	२३.८	२५.०	१.३	२३.८
ढल निकास व्यवस्था	७.५	०.४	७.१	७.५	०.४	७.१	७.५	०.४	७.१
जम्मा	६०.०	९.९	३८.४	५७.५	९.९	३८.४	५०.०	९.९	३८.४

छ) जोखिम तथा अनुमान

उपलब्ध प्रविधिको उपयोग, बजेटको सुनिश्चिता, दक्ष मानव संसाधन उपलब्ध भएमा र अन्य अवस्था नभएमा उल्लिखित उपलब्धि हासिल हुनेछ। सो हुन नसकेमा योजनाको लक्ष्य तथा उद्देश्य प्राप्त नहुने जोखिम रहन सक्छ।

६.३ भू तथा जलाधार व्यवस्थापन

क) पृष्ठभूमि

पानी मुहानहरूको संरक्षण गर्ने, जलाधार क्षेत्रको संरक्षण गर्ने त्यसका लागि स्थानीय नीति, कानून, मापदण्ड बनाउने र जलाधार संरक्षण सम्बन्धी योजना तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्ने, अनुगमन एवं नियमन गर्ने अधिकार स्थानीय सरकारलाई दिइएको छ। स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले दिएको अधिकार क्षेत्रभित्र रही स्थानीय तहले भू संरक्षण एवं जलाधार व्यवस्थापन गर्ने सक्ने व्यवस्था गरेको छ।

ख) वस्तुस्थिति विश्लेषण

मुख्य समस्याहरू

- ◆ वायोइन्जिनियरिङ प्रविधि प्रयोगमा नआउनु
- ◆ पानीपोखरी, नदीखोलाहरूमा तटवन्ध निर्माण हुन नसक्नु
- ◆ भूक्षय नियन्त्रण तथा संरक्षणका लागि पर्याप्त कार्यक्रमको सञ्चालन नहुनु

मुख्य चुनौतिहरू

- ◆ सम्वेदनशील क्षेत्रहरूको व्यवस्थापन तथा वस्तीहरूको संरक्षण गर्नु
- ◆ जलाधार तथा पानीमुहानहरू सुक्दै गएकोले सोको दिगो संरक्षण गर्नु
- ◆ डढेलो, वाढी, पहिरो तथा भूक्षयको नियन्त्रण तथा क्षति कम गर्नु

मुख्य सम्भावना तथा अवसरहरू

- ◆ डाँडापाखा, खोल्साखाल्सीहरूमा वृक्षारोपणको शुरुवात
- ◆ सडक नाला, ड्रेनवाल, रिटेनिङ्ग वाल, गाविन वाल आदि निर्माणवाट पहिरो नियन्त्रणको प्रयास भएको
- ◆ रिचार्ज पोखरीहरू निर्माणका प्रयासहरू भएको
- ◆ जलाधार क्षेत्रहरू, खोला खोल्सी तथा गल्लीहरू भएको
- ◆ पानी मुहान, भरना, ताल तलैया, पोखरी तथा सीमासार क्षेत्रहरू भएको

ग) सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति तथा कार्यक्रम आयोजना

गाउँपालिकाले अंगिकार गरेको सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति एवं प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजनाहरू यसप्रकार रहेको छ ।

सोच : भू तथा जलाधार क्षेत्रको दिगो संरक्षण र सम्बर्द्धन

लक्ष्य : भूसंरक्षण एवं जलश्रोतको दिगो उपयोगवाट जीवन स्तरमा सुधार ल्याउन सहयोग पुगेको हुने

उद्देश्य

- ◆ बाढी पहिरो, जोखिम तथा संवेदनशील क्षेत्रहरूमा वायो इन्जिनियरिङ एवं वृक्षारोपण गर्दै नदी, खोला, ताल तलैया सीमसार तथा पानी मुहानहरूको संरक्षणवाट भू-क्षय नियन्त्रण एवं जलाश्रोतहरूको व्यवस्थापन एवं दिगो उपयोग गर्नु ।

रणनीतिहरू

१. भू-संरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापन सम्बन्धी स्थानीय नीति, योजना कार्यान्वयन गर्ने
२. भू-क्षय नियन्त्रण गर्ने
३. जलाधार क्षेत्रको संरक्षण एवं उपयोग गर्ने

घ) नतिजा खाका तथा मध्यमकालीन लक्ष्य परिमाण

तालिका नम्बर : ६५						
भू तथा जलाधार व्यवस्थापन : नतिजा खाका तथा मध्यमकालीन लक्ष्य परिमाण						
नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष २०७९/८० सम्म	लक्ष्य परिमाण		
				२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३
प्रभाव	भू-क्षय र बाढी पहिरोवाट संरक्षित संवेदनशील क्षेत्र	संख्या	५	४	३	२
असर	पानी सुक्न वा पुरिनवाट जोगिएका ताल पोखरी, एवं कुवाहरू	संख्या	८	८	९	१०
प्रतिफल हरु	संरक्षित पानी मुहान क्षेत्र	संख्या	१५	२०	२५	३०
	वायोइन्जिनियरिङ प्रविधि प्रयोग संरचनाको लम्बाइ	किमि		०.५००	१.०	१.२००
	जलउत्पन्न प्रकोप वाट प्रभावित घरपरिवार	संख्या	११५	९८	८८	७९
	संरक्षित गल्छी, पहिरोहरू	संख्या	-	५	७	१०
	जलाधार संरक्षण	संख्या	१	३	५	६

ड) त्रिवर्षीय श्रोत अनुमान

तालिका नम्बर : ६६						
भू तथा जलाधार व्यवस्थापन : त्रिवर्षीय श्रोत अनुमान (रकम रु.लाखमा)						
	बजेट अनुमान			बजेट श्रोत		
	कुल	चालु	पूँजीगत	आन्तरिक श्रोत	प्रदेश	संघ
२०८०/८१	७५.०	२८.५	४६.५	११.२५	१८.७५	४५

२०८१/८२	७५.०	२८.५	४६.५	११.२५	१८.७५	४५
२०८२/८३	७५.०	२८.५	४६.५	११.२५	१८.७५	४५

च) मुख्य आयोजना तथा कार्यक्रमका लागि बजेट अनुमान

तालिका नम्बर : ६७									
भू तथा जलाधार संरक्षण : आयोजना तथा कार्यक्रमका लागि बजेट अनुमान									
(रकम रु.लाखमा)									
आयोजनाहरूको विवरण	२०८०/८१			२०८१/८२			२०८२/८३		
	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च
पहिरो नियन्त्रण तथा वायो इन्जिनियरिङ	१०.०	९.५	०.५	१०.०	९.५	०.५	१०.०	९.५	०.५
भूक्षय नियन्त्रण (रिटेनिड वाल, ग्याविन निर्माण)	२५.०	१.३	२३.८	२५.०	१.३	२३.८	२५.०	१.३	२३.८
तटबन्ध निर्माण	७.५	०.४	७.१	७.५	०.४	७.१	७.५	०.४	७.१
सतह भलपानी नियन्त्रण	५.०	०.३	४.८	५.०	०.३	४.८	५.०	०.३	४.८
खहरे खोला नियन्त्रण	१०.०	०.५	९.५	१०.०	०.५	९.५	१०.०	०.५	९.५
जलाधार एवं सिमसार क्षेत्र संरक्षण	१०.०	९.५	०.५	१०.०	९.५	०.५	१०.०	९.५	०.५
खोला नदी किनारा वृक्षारोपण	७.५	७.१	०.४	७.५	७.१	०.४	७.५	७.१	०.४
जम्मा	७५.०	२८.५	४६.५	७५.०	२८.५	४६.५	७५.०	२८.५	४६.५

छ) जोखिम तथा अनुमान

संघीय संरचना अनुसारको नीतिगत, कानूनी र संरचनागत व्यवस्था, कर्मचारीको पदपूर्ती, समुदाय तथा सरोकारवालाको सहभागिता, उपकरण र श्रोत साधनको लगानी भएमा अपेक्षित उपलब्धि हासिल हुने अनुमान गरिएको छ । जलवायु परिवर्तनको असर, लगायतका महामारी र अन्य विपद जोखिममा वृद्धि, स्रोतको अनियन्त्रित दोहन र उत्खनन तथा अनियन्त्रित निर्माण जस्ता जोखिम पक्षहरू रहेका छन् ।

६.४ विपद व्यवस्थापन तथा जलवायु परिवर्तन अनुकूलन

क) पृष्ठभूमि

विषम भू-वनोट, कमजोर भौगर्भिक अवस्था, मौसमी विषमता, जलवायु परिवर्तन जस्ता विविध कारणबाट देशमा प्राकृतिक प्रकोपहरूबाट ठूलो परिमाणमा क्षति हुँदै आएको छ । बाढी, पहिरो, भू-स्खलन, डुवान, हिमपहिरो, खडेरी, अतिवृष्टि, अनावृष्टि जस्ता पक्षहरू विपद तथा जलवायु परिवर्तनका सङ्केतहरू हुन । भू-कम्पीय जोखिमको आधारमा नेपाल एक सम्वेदनशील क्षेत्रमा पर्दछ । स्थानीय सरकारले विपद व्यवस्थापनका लागि नीति, कानून, मापदण्डहरू निर्माण गर्न सक्ने अधिकार रहेको छ । यस सम्बन्धी योजना तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्ने, अनुगमन एवं नियमन गर्ने जिम्मेवारी पनि स्थानीय तहमा निहित छ । जोखिम वस्तीहरू पहिचान गर्ने, नक्साङ्कन गर्ने, वस्ती स्थानान्तरण गर्ने, नदी पहिरो नियन्त्रण गर्ने, त्यसको व्यवस्थापन गर्ने, नदी तटबन्ध निर्माण गर्ने कार्यहरू पनि स्थानीय तहको अधिकार क्षेत्रभित्र राखिएको छ । खासगरी विपद पूर्व तयारी, न्यूनीकरण गर्ने सम्बन्धी, विपद पश्चातको पुननिर्माण तथा पुनर्स्थापना, आपतकालीन उद्धार, राहत एवं सुरक्षित वासस्थानको व्यवस्था स्थानीय स्तरमा गर्नुपर्ने व्यवस्था पनि स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ मा गरिएको छ ।

ख) वस्तुस्थिति विश्लेषण

मुख्य समस्याहरू

◆ आपतकालीन उद्धारका लागि तालिम प्राप्त स्वयंसेवक, राहत सामग्रीहरूको व्यवस्था कमी

- ◆ विपद पीडितहरूका लागि राहत, खुल्ला क्षेत्र एवं सुरक्षित बासका लागि सुरक्षित र संरक्षित क्षेत्रको अपर्याप्त
- ◆ संवेदनशील क्षेत्रको नक्सांकन र संरक्षण सम्बन्धी कार्यक्रमको अभाव

मुख्य चुनौतिहरू

- ◆ भौतिक एवं मानवीय क्षति न्यूनीकरण तथा पीडितहरूलाई तत्काल उद्धार गर्नु
- ◆ कृषि उपजहरूलाई जलवायु परिवर्तन अनुकूलन बनाउनु

मुख्य सम्भावना तथा अवसरहरू

- ◆ विपद व्यवस्थापन कोष तथा सामुदायमा आधारित विपद व्यवस्थापन समिति क्रियाशील
- ◆ पालिकामा एम्बुलेन्सको व्यवस्था
- ◆ सार्वजनिक भवन तथा निजी घरहरू भूकम्प प्रतिरोधी हुँदै
- ◆ जलवायु परिवर्तन अनुकूलन सम्बन्धी जनचेतना अभिवृद्धि कार्यक्रमहरू हुँदै आएको
- ◆ विपद व्यवस्थापनका लागि जिल्ला स्तरीय रेडक्रस, सुरक्षा निकाय तथा चौकीहरू कार्यरत
- ◆ विपद व्यवस्थापनका लागि स्थानीय संघ संस्थाहरू क्रियाशील

ग) सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति तथा कार्यक्रम आयोजना

गाउँपालिकाले अंगिकार गरेको सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति एवं प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजनाहरू यसप्रकार रहेको छ ।

सोच : सुरक्षित र विपद उत्थानशील गाउँपालिका

लक्ष्य : विपद तथा महामारीवाट हुने घनजनको क्षति न्यूनीकरण भएको हुने

उद्देश्य

जलवायु परिवर्तन अनुकूलनका उपायहरू अवलम्बन गर्दै प्रतिरोधात्मक भौतिक संरचनाहरू निर्माण र आपतकालीन उद्धार व्यवस्थावाट मानवीय तथा भौतिक सम्पत्तिहरूको क्षति न्यूनीकरण गर्नु

रणनीतिहरू

१. विपद व्यवस्थापन सम्बन्धी नीति, योजना कार्यान्वयन गर्ने
२. विपद व्यवस्थापन पूर्वतयारी सुदृढीकरण गर्ने
३. जोखिमवाट क्षति न्यूनीकरण गर्ने
४. जलवायु परिवर्तन अनुकूलन गर्ने

घ) नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य परिमाण

तालिका नम्बर : ६८						
विपद व्यवस्थापन : नतिजा खाका तथा मध्यमकालीन लक्ष्य परिमाण						
नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाइ	आधार वर्ष २०७९/८० सम्म	लक्ष्य परिमाण		
				२०८० /८१	२०८१ /८२	२०८२/ ८३
प्रभाव	विपद घटनावाट हुँदै आएको मानवीय एवं सवै प्रकारको क्षतिमा भएको न्यूनीकरण	प्रतिशत		५	८	१०
असर	विपद प्रतिरोधात्मक भौतिक संरचनाहरू	प्रतिशत	२५	५०	६०	७०

तालिका नम्बर : ६८						
विपद् व्यवस्थापन : नतिजा खाका तथा मध्यमकालीन लक्ष्य परिमाण						
नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाइ	आधार वर्ष २०७९/८० सम्म	लक्ष्य परिमाण		
				२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३
प्रतिफलहरु	विपद्को समयमा आश्रय लिन सक्ने सुरक्षित खुल्ला स्थान	संख्या	४०	४०	४०	४०
	आपतकालीन उद्धार गर्न तालिम प्राप्त स्वयंसेवक	संख्या	१५	१९	२३	२८
	विपद् व्यवस्थापन स्थानीय कोषमा भएको रकम	रु.लाख	-	५	१०	२०
	विपद् व्यवस्थापनमा क्रियाशील संघ/ संस्था	संख्या	५	५	५	५
	विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य समिति गठन भएका वडाहरु	संख्या	२	४	५	६
	विपद् प्रतिकार्यका लागि आपतकालीन नमूना अभ्यास	संख्या	२	४	५	६
	विपद् व्यवस्थापन सम्बन्धी जनचेतना मूलक कार्यक्रमहरु संचालन	संख्या	२	४	५	६
	जलवायु परिवर्तन न्यूनीकरण सम्बन्धी सचेतना लगायतका कार्यक्रम सञ्चालन	संख्या	-	८	८	८

ड) त्रिवर्षीय श्रोत अनुमान

तालिका नम्बर : ६९						
विपद् व्यवस्थापन तथा जलवायु परिवर्तन अनुकूलन : त्रिवर्षीय श्रोत अनुमान (रकम रु.लाखमा)						
	वजेट अनुमान			वजेट श्रोत		
	कुल	चालु	पूँजीगत	आन्तरिक श्रोत	प्रदेश	संघ
२०८०/८१	४७.५	२४.०	२३.५	७.१२५	११.८८	२८.५
२०८१/८२	४०.०	१६.९	२३.२	६	१०	२४
२०८२/८३	२९.०	१४.१	१५.०	४.३५	७.२५	१७.४

च) मुख्य आयोजना तथा कार्यक्रमका लागि वजेट अनुमान

तालिका नम्बर : ७०									
विपद् व्यवस्थापन : मुख्य आयोजना तथा कार्यक्रमका लागि वजेट अनुमान (रकम रु.लाखमा)									
आयोजनाहरुको विवरण	२०८०/८१			२०८१/८२			२०८२/८३		
	कुल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	कुल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	कुल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च
विपद् उद्धार स्वयंसेविका टोली गठन, प्रशिक्षण	५.०	४.८	०.३	५.०	४.८	०.३	५.०	४.८	०.३
विपद् उद्धार सामग्री, औजार उपकरणको व्यवस्था	३.५	०.२	३.३	३.५	०.२	३.३	०.०	०.०	०.०

तालिका नम्बर : ७०									
विपद व्यवस्थापन : मुख्य आयोजना तथा कार्यक्रमका लागि बजेट अनुमान									
(रकम रु.लाखमा)									
आयोजनाहरुको विवरण	२०८०/८१			२०८१/८२			२०८२/८३		
	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च
विपद पुर्नस्थापना केन्द्र सेफ हाउस निर्माण	१०.०	०.५	९.५	१०.०	०.५	९.५	५.०	०.३	४.८
खुल्ला क्षेत्र संरक्षण	४.०	३.८	०.२	४.०	३.८	०.२	४.०	३.८	०.२
विपद व्यवस्थापन जनचेतना कार्यक्रम	२.५	२.४	०.१	२.५	२.४	०.१	२.५	२.४	०.१
आपतकालीन उद्धार नमूना अभ्यास	२.५	२.४	०.१	२.५	२.४	०.१	२.५	२.४	०.१
वडाहरुमा पानी पोखरी तथा हेलीप्याड निर्माण	१०.०	०.५	९.५	१०.०	०.५	९.५	१०.०	०.५	९.५
विपद जोखिम क्षेत्र नक्साङ्कन	५.०	४.८	०.३	२.५	२.४	०.१	०.०	०.०	०.०
विपद पूर्व सूचना उपकरण जडान	५.०	४.८	०.३	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०
जम्मा	४७.५	२४.०	२३.५	४०.०	१६.९	२३.२	२९.०	१४.१	१५.०

छ) जोखिम तथा अनुमान

संघीय संरचना अनुसारको नीतिगत, कानुनी र संरचनागत व्यवस्था, कर्मचारीको पदपूर्ति, समुदाय तथा सरकोकारवाला को सहभागिता, उपकरण र श्रोत साधनको लगानी भएमा अपेक्षित उपलब्धि हासिल हुने अनुमान गरिएको छ । जलवायु परिवर्तनको असर, लगायतका विपद जोखिममा वृद्धि, श्रोतको अनियन्त्रित दोहन र उत्खनन तथा अनियन्त्रित निर्माण जोखिम पक्षहरु रहेका छन् ।

परिच्छेद - सात :सुशासन तथा संस्थागत बिकास

पृष्ठभूमि

सुशासन तथा संस्थागत बिकास लागि प्रमुख क्षेत्रको रूपमा रहेका सुशासन, ऐन, नियम, कानून तथा जवाफदेहिता, वित्तीय श्रोत परिचालन, मानव संशाधन तथा संस्थागत बिकास र योजना व्यवस्थापनका जस्ता क्षेत्रहरूको विद्यमान अवस्था, समस्या तथा चुनौतिहरूको विश्लेषण गरी आगामी ५ वर्षका लागि उद्देश्य निर्धारण, लक्ष्य परिमाण र सो प्राप्तीका लागि अवलम्बन गरिने रणनीति तथा कार्यनीति र प्रमुख कार्यक्रमहरू तर्जुमा भएको छ ।

७.१ सुशासन ऐन, कानून र जवाफदेहिता

क) पृष्ठभूमि

स्थानीय सार्वजनिक प्रशासनलाई स्वच्छ, सक्षम, निष्पक्ष, पारदर्शिता, भ्रष्टाचारमुक्त, जनउत्तरदायी र सहभागितामूलक बनाउने जिम्मेवारी स्थानीय तहको क्षेत्रभित्र रहेको छ । सेवा प्रवाहलाई सरल ढङ्गबाट सम्पादन गर्ने, सहज पहुँच अभिवृद्धि ल्याउने जिम्मेवारी पनि स्थानीय तहकै हुने गर्दछ । यसका लागि ऐन, कानून, मापदण्डहरू निर्माण गर्ने, कार्यान्वयन एवं अनुगमन तथा नियमन गर्ने अधिकार पनि स्थानीय तहमा निहित छ ।

ख) वस्तुस्थिति विश्लेषण

मुख्य समस्याहरू

- ◆ सरोकारवाला, स्थानीय संघ संस्था तथा नागरिक समाजहरूसंग छलफल तथा अन्तरक्रियाको कमि
- ◆ पालिकाका सम्भाव्य सेवाहरू अनलाइन हुन नसक्नु
- ◆ कार्यसम्पादन करार सम्भौता पूर्ण रूपमा कार्यान्वयन नहुनु
- ◆ नागरिक समाज तथा समुदायमा आधारित संस्थाहरूको क्षमता बिकास कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयन अपर्याप्त हुनु

मुख्य चुनौतिहरू

- ◆ सबै सार्वजनिक निकाय तथा संघ संस्थाहरूको सेवा प्रवाहलाई पारदर्शिता, उत्तरदायित्व, जवाफदेहिता बिकास गर्नु
- ◆ सुशासनयुक्त समाज तथा संस्कार बिकास गर्नु

मुख्य सम्भावना तथा अवसरहरू

- ◆ स्थानीय संघ, संस्था, नागरिक समाज, गैसस, टोल बिकास संस्था, सामुदायिक संस्थाहरू क्रियाशील
- ◆ स्थानीय सरोकारवालाहरू, विपक्षीय लगायत राजनीतिक दलहरू रचनात्मक, सहयोगि
- ◆ ऐन नियम तथा कार्यविधिहरू ७१ वटा बनाई कार्यान्वयनमा
- ◆ सार्वजनिक उत्तरदायित्वका औजारहरू प्रयोगमा
- ◆ वेवसाइटमा वार्षिक योजना पुस्तिका, पालिकाको वार्षिक आयव्यय सार्वजनिक हुने गरेको
- ◆ सुनासो सुनुवाइ तथा फछ्यौट हुँदै आएको
- ◆ नागरिक सहायता कक्षा सञ्चालनमा ठूलो संख्यामा लाभान्वित

ग) सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति तथा कार्यक्रम आयोजना

गाउँपालिकाले अंगिकार गरेको सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति एवं प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजनाहरू यसप्रकार रहेको छ ।

सोच : सुशासन, पारदर्शिता, जवाफदेही तथा उत्तरदायी गाउँपालिका

लक्ष्य : सुशासन प्रवर्द्धन तथा प्रत्याभूति भएको हुने

उद्देश्य

स्थानीय ऐन, नियम तथा मापदण्डहरूको निर्माण तथा कार्यान्वयनमा स्थानीय सबै सरोकारवालाहरूको सहभागिता र सामाजिक जवाफदेहिताका औजारहरूको अभ्यासबाट सार्वजनिक सेवा प्रवाहमा सुशासन अभिवृद्धि गर्नु ।

रणनीतिहरू

- सुशासन तथा जवाफदेहिता प्रवर्द्धन सम्बन्धी नीति, योजना र कार्यान्वयन गर्ने
- सुशासन तथा जवाफदेहिता प्रवर्द्धन गर्ने

घ) नतिजा खाका तथा मध्यमकालीन लक्ष्य परिमाण

तालिका नम्बर : ७१						
सुशासन ऐन, नियम, र जवाफदेहिता : नतिजा खाका तथा मध्यमकालीन लक्ष्य परिमाण						
नतिजा को तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष २०७९/८० सम्म	लक्ष्य परिमाण		
				२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३
प्रभाव	पालिकाको सेवा प्रवाहबाट सन्तुष्ट अनुभूति गर्ने सेवाग्राही	प्रतिशत	८०	८५	९०	९२
असर	सरोकारवाला एवं सहभागितात्मक ढङ्गबाट निर्माण तथा कार्यान्वयन भएका ऐन,नियमहरू	संख्या	७६	७६	८०	८३
प्रतिफल हरु	स्थानीय कानून, नीति तथा योजना तर्जुमा प्रक्रिया नागरिक पृष्ठपोषण तथा सुझाव दिने माध्यमहरू	संख्या	३	४	५	६
	क्रियाशील नीतिगत समिति तथा संयन्त्र (विधायन, सुशासन, लेखा, राजस्व, योजना तथा बजेट तर्जुमा अनुगमन आदि)	संख्या	१०	१०	१०	१०
	क्रियाशील विषयगत समिति, उपसमिति हरुको संख्या	संख्या	१३	-	-	-
	अभ्यास गरिएका सामाजिक जवाफदेहिता का औजारका प्रकार	संख्या	३	३	३	४
	वर्षभरीमा भएका सार्वजनिक सुनुवाई	संख्या	१	१	२	२
	हल्प डेष्कबाट लाभान्वित सेवाग्राही	प्रतिशत	८०	८०	८५	९०
	पालिकामा पेश भएका सेवा प्रवाह सम्बन्धी गुनासो सुनुवाईको फछ्यौट	प्रतिशत	१००	१००	१००	१००
	कूल दर्ता मध्ये न्यायिक समितिबाट फछ्यौट भएका मुद्दाहरू	प्रतिशत	१००	१००	१००	१००
	उपलब्ध अनलाइन सेवाका प्रकारहरू निवेदन, सिफारिस, पञ्जीकरण....)	संख्या	२	२	३	३
	पालिकाको मोबाइल एप्स प्रयोगकर्ताहरू	संख्या हजारमा)	१	१०	१५	२०

ड) त्रिवर्षीय श्रोत अनुमान

तालिका नम्बर : ७२ विपद व्यवस्थापन : त्रिवर्षीय श्रोत अनुमान (रकम रु.लाखमा)						
	वजेट अनुमान			वजेट श्रोत		
	कुल	चालु	पूँजीगत	आन्तरिक श्रोत	प्रदेश	संघ
२०८०/८१	१७.३	१६.४	०.९	२.५९	४.३१	१०.३५
२०८१/८२	१७.५	१६.६	०.९	२.६३	४.३८	१०.५
२०८२/८३	१७.८	१६.९	०.९	२.६६	४.४४	१०.६५

च) मुख्य आयोजना तथा कार्यक्रमका लागि वजेट अनुमान

तालिका नम्बर : ७३ ऐन, कानून, तथा सुशासन : मुख्य आयोजना तथा कार्यक्रमका लागि वजेट अनुमान (रकम रु.लाखमा)									
आयोजनाहरुको विवरण	२०८०/८१			२०८१/८२			२०८२/८३		
	कुल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	कुल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	कुल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च
ऐन नियमावली निर्माण	२.३	२.१	०.१	२.५	२.४	०.१	२.८	२.६	०.१
न्यायिक समिति क्षमता अभिवृद्धि	१.०	१.०	०.१	१.०	१.०	०.१	१.०	१.०	०.१
मेलमिलाप केन्द्र संचालन	४.५	४.३	०.२	४.५	४.३	०.२	४.५	४.३	०.२
सेवाग्राही सहायता कक्ष सञ्चालन	०.५	०.५	०.०	०.५	०.५	०.०	०.५	०.५	०.०
सार्वजनिक सुनुवाई सञ्चालन	२.५	२.४	०.१	२.५	२.४	०.१	२.५	२.४	०.१
सामाजिक जवाफदेहिता, पारदर्शिता प्रवर्द्धन	५.०	४.८	०.३	५.०	४.८	०.३	५.०	४.८	०.३
स्वतः प्रकाशन तथा वेबसाइट अद्यावधिक	१.५	१.४	०.१	१.५	१.४	०.१	१.५	१.४	०.१
जम्मा	१७.३	१६.४	०.९	१७.५	१६.६	०.९	१७.८	१६.९	०.९

छ) जोखिम तथा अनुमान

संविधान, संघीय, प्रदेश र स्थानीय नीति र कानून बमोजिम शासन सञ्चालन, सेवा प्रवाह र विकास कार्य सम्पादन हुन सकेमा अपेक्षित नतिजा हुनेछ। उपरोक्त व्यवस्था हुन अपेक्षित नतिजा हासिल हुन नसक्ने जोखिम रहेको छ।

७.२ वित्तीय श्रोत परिचालन

क) पृष्ठभूमि

स्थानीय तहले आफ्नो अधिकार क्षेत्रभित्र कानून बनाई कर सङ्कलन गर्न सक्ने व्यवस्था नेपालको संविधान एवं स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनमा व्यवस्था गरिएको छ। वाह्य श्रोत माथिको परनिर्भरतालाई न्यूनीकरण गर्दै आन्तरिक आय श्रोतमा अभिवृद्धि ल्याउनु पर्ने र सोका लागि पूँजी निर्माण तथा राजस्व वृद्धि हुन सक्ने क्षेत्रमा राजस्व परिचालन गर्नुपर्ने जिम्मेवारी पनि स्थानीय तहमा निहित छ।

ख) वस्तुस्थिति विश्लेषण

मुख्य समस्याहरु

- ◆ पूँजीवृद्धि, छिटो प्रतिफल आउने क्षेत्रमा वजेट विनियोजन कमै र निजी क्षेत्रसंग सहकार्य हुन नसक्नु
- ◆ पूँजीगत तर्फको विनियोजित रकम कमै खर्च हुनु
- ◆ करदाताको तथ्याङ्कीय डाटा तथा करशिक्षा कार्यक्रमको अभाव

मुख्य चुनौतिहरु

- ◆ वाह्य श्रोत माथिको अधिक परनिर्भरता घटाउनु
- ◆ जनस्तरमा कर तिर्नुपर्छ भन्ने भावनाको विकसित गर्नु
- ◆ आन्तरिक कर राजस्व अभिवृद्धि गर्नु

मुख्य सम्भावना तथा अवसरहरु

- ◆ संघ र प्रदेश सरकारबाट अनुदानहरु प्राप्त
- ◆ विकास साभेदार संस्था एवं निजी क्षेत्रसंग सहकार्य हुन सक्ने
- ◆ आन्तरिक आय श्रोत अभिवृद्धिको सम्भावना
- ◆ वेरुजु फल्लुयौटमा उल्लेख्य प्रगति
- ◆ लक्षित वर्ग तथा लैङ्गिक उत्तरदायी वजेटको अभ्यास
- ◆ लागत सहभागितामा कार्यक्रम सञ्चालन
- ◆ राजस्व सङ्कलन, लेखा अभिलेखीकरण कम्प्युटराइज भएको

ग) सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति तथा कार्यक्रम आयोजना

गाउँपालिकाले अंगिकार गरेको सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति एवं प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजनाहरु यसप्रकार रहेको छ ।

सोच : सुदृढ र व्यवस्थित स्रोत परिचालन, प्रविधिमैत्री राजस्व प्रशासन

लक्ष्य : वाह्य श्रोत माथिको परनिर्भरता न्यूनीकरण भएको हुने

उद्देश्य

- ◆ दिगो, भरपर्दो तथा पूँजी निर्माण एवं आयआर्जनका क्षेत्रहरुमा परिचालनबाट आन्तरिक श्रोत अभिवृद्धि गर्नु
- ◆ वित्तीय सुशासन कायम राख्दै श्रोत परिचालनमा मितव्ययिता र कुशलता कायम राख्नु

रणनीतिहरु

१. वित्तीय श्रोत परिचालन सम्बन्धी स्थानीय नीति निर्माण गर्ने
२. वित्तीय श्रोत परिचालन गर्ने
३. वित्तीय सुशासन प्रवर्द्धन गर्ने

घ) नतिजा खाका तथा मध्यमकालीन लक्ष्य परिमाण

तालिका नम्बर : ७४						
वित्तीय श्रोत परिचालन : नतिजा खाका तथा मध्यमकालीन लक्ष्य परिमाण						
नतिजा को तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष २०७९/८० सम्म	लक्ष्य परिमाण		
				२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३
प्रभाव	पालिकाको वार्षिक आन्तरिक आय वृद्धि दर	प्रतिशत	-	१.५	२	२.५

तालिका नम्बर : ७४						
वित्तीय श्रोत परिचालन : नतिजा खाका तथा मध्यमकालीन लक्ष्य परिमाण						
नतिजा को तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष २०७९/८० सम्म	लक्ष्य परिमाण		
				२०८०/ ८१	२०८१/ ८२	२०८२/ ८३
असर	कूल वजेटमा आन्तरिक आयको हिस्सा	प्रतिशत	६.८६	७	१०	१२
प्रतिफल हरु	पालिकाको कूल वार्षिक वजेट	रु.करोड	६८	७५	८१	९०
	प्रतिव्यक्ति वजेट खर्च	रु.हजार	२१	२३	२५	२८
	कूल वजेटको वास्तविक खर्च	प्रतिशत	९०	९५	१००	१००
	कूल वजेटको पूँजीगत खर्च	प्रतिशत	८८	९०	९५	१००
	लैङ्गिक उत्तरदायी वजेट विनियोजन	प्रतिशत	३०	३२	३५	३७
	सङ्कलित कर राजस्व र गैरकर राजस्वको (करराजस्व : गैरकरराजस्व)	अनुपात	७०:३०	६०:४०	५०:५०	४०:६०
	कूल वजेटमा बाह्य श्रोतको हिस्सा	प्रतिशत	९८	१००	१००	१००
	आन्तरिक राजस्व अभिवृद्धि हुने क्षेत्रमा भएको लगानी (कूल वजेटको)	प्रतिशत	०	१	५	१५
	कूल वेरुजु मध्येको फछ्यौट रकम	प्रतिशत	१००	१००	१००	१००
	संघीय सरकारवाट राजस्व बाँडफाड प्राप्त रकम	रु.लाख	१०००	१२००	१५००	२०००
	प्रदेश सरकारवाट राजस्व बाँडफाड वाट प्राप्त रकम	रु.लाख	६०	७०	७५	८०
	संघीय सरकारवाट वित्तीय समानीकरण वाट प्राप्त अनुदान	रु. लाख	११००.४४	१२००	१३००	१५००
	प्रदेश सरकारवाट वित्तीय समानीकरण वाट प्राप्त अनुदान	रु. लाख	६१.९७	६५	७०	७५
	आयोजना कार्यान्वयनमा उपभोक्ता समूहको योगदान हिस्सा (वार्षिक कूल खर्चमा)	प्रतिशत	८०	८०	८	०
	निजी क्षेत्रसंगको सहकार्यमा भएको लगानी	रु.लाख	०	१	२	५
सहकारी संस्था तथा सामुदायिक संस्था संगको सहकार्यमा भएको लगानी	रु.लाख	५	७	९	१०	

ड) त्रिवर्षीय श्रोत अनुमान

तालिका नम्बर : ७५						
वित्तीय श्रोत परिचालन : त्रिवर्षीय श्रोत अनुमान (रकम रु.लाखमा)						
	वजेट अनुमान			वजेट श्रोत		
	कुल	चालु	पूँजीगत	आन्तरिक श्रोत	प्रदेश	संघ
२०८०/८१	६१.०	५८.०	३.१	९.१५	१५.२५	३६.६
२०८१/८२	५२.०	४९.४	२.६	७.८	१३	३१.२
२०८२/८३	५२.०	४९.४	२.६	७.८	१३	३१.२

च) मुख्य आयोजना तथा कार्यक्रमका लागि वजेट अनुमान

तालिका नम्बर : ७६									
वित्तीय श्रोत परिचालन : मुख्य आयोजना तथा कार्यक्रमका लागि वजेट अनुमान									
(रकम रु.लाखमा)									
आयोजनाहरूको विवरण	२०८०/८१			२०८१/८२			२०८२/८३		
	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च
राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा	३.५	३.३	०.२	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०
कर शिक्षा कार्यक्रम	१.५	१.४	०.१	१.५	१.४	०.१	१.५	१.४	०.१
करदाता डाटाबेस तयारी	१.०	१.०	०.१	०.५	०.५	०.०	०.५	०.५	०.०
सार्वजनिक नीजि साभेदारी	५०.०	४७.५	२.५	५०.०	४७.५	२.५	५०.०	४७.५	२.५
सम्पत्ति कर कार्यान्वयन तथा सफ्टवेयर जडान	५.०	४.८	०.३	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०
जम्मा	६१.०	५८.०	३.१	५२.०	४९.४	२.६	५२.०	४९.४	२.६

छ) जोखिम तथा अनुमान

संविधान, संघीय, प्रदेश र स्थानीय नीति र कानून बमोजिम तिनै तहका सरकार, गैसस, समुदाय, सहकारी र नीजि क्षेत्र बीचको समन्वय, स्रोत साधन, प्रविधि र दक्ष मानव संसाधन परिचालन भएमा अपेक्षित नतिजाहुनेछ । उपरोक्त व्यवस्था नहुँदा अपेक्षित नतिजा हासिल नहुने जोखिम रहन्छ ।

७.३ मानव संसाधन तथा संस्थागत बिकास

क) पृष्ठभूमि

नेपालको संविधान २०७२ ले गरेको व्यवस्था अनुसार स्थानीय तहको नेतृत्व जनप्रतिनिधिहरूले गर्ने गर्दछन । प्रत्यक्ष निर्वाचन पद्धति अनुसार स्थानीय नागरिकहरूको मतवाट निर्वाचित प्रतिनिधिहरू आफ्नो क्षेत्राधिकार भित्रको समग्र विकासको जिम्मेवारहरू हुन । गाउँकार्यपालिका, गाउँसभा, न्यायिक समिति, लेखा समिति, विधायन समिति, सुशासन समिति, राजस्व परामर्श समिति, श्रोत अनुमान तथा वजेट सीमा निर्धारण समिति, एवं वजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा समिति लगायतका समितिहरू यसका संगठनात्मक संरचनाहरू हुन । त्यसैगरी स्थानीय तहको नीति, कार्यक्रम एवं सेवा प्रवाह कार्यान्वयनका लागि कर्मचारी प्रशासनको व्यवस्था गरिएको छ । कार्यबोभ, कार्यजिम्मेवारी तोक्ने, कार्यसम्पादन तथा मूल्याङ्कन गर्ने परिपाटीलाई संस्थागत गर्ने गरिएको छ ।

ख) वस्तुस्थिति विश्लेषण

मुख्य समस्याहरू

- ◆ अनुभवी, दक्ष कर्मचारी, दरवन्दी अनुसार र प्राविधिकको संख्या न्यून र वृत्त विकास, प्रोत्साहन एवं पुरस्कारको व्यवस्था हुन नसक्नु
- ◆ स्थायी प्रशासकीय भवन नहुनु र भौतिक पूर्वाधार पर्याप्त नहुनु
- ◆ जनप्रतिनिधि, कर्मचारी एवं गैसस, विषयगत कार्यालय र सरोकारवालाहरूको क्षमता वृद्धि हुन नसक्नु

मुख्य चुनौतिहरू

- ◆ सार्वजनिक सेवालार्ई गुणस्तरीय, छिटोछरितो, न्यून लागत र समयमा सेवा प्रवाह प्रदान गर्नु
- ◆ सेवाग्राहीहरूको सन्तुष्टि अभिवृद्धि तथा सेवा प्रवाहलाई पारदर्शि एवं उत्तरदायि बनाउनु

मुख्य सम्भावना तथा अवसरहरू

- ◆ निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरूको सक्रियता बढेदो

- ◆ स्थानीय संघ, संस्था, नागरिक समाज, गैसस, टोल विकास संस्था, सामुदायिक संस्थाहरुको रचनात्मक सहयोग
- ◆ विषयगत समिति तथा उप-समितिहरु गठन र क्रियाशील
- ◆ पालिका केन्द्र एवं वडाहरुमा इण्टरनेट लगायत विद्युतीय उपकरणहरुको व्यवस्था भएको
- ◆ जनप्रतिनिधि एवं कर्मचारीहरु क्षमता अभिवृद्धि तालिम वाट लाभान्वित

ग) सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति तथा कार्यक्रम आयोजना

गाउँपालिकाले अंगिकार गरेको सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति एवं प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजनाहरु यसप्रकार रहेको छ ।

सोच : प्रभावकारी संगठनात्मक संरचना, दक्ष जनशक्ति र सूचना प्रविधिमा आधारित सेवा प्रवाह

लक्ष्य : सार्वजनिक सेवा प्रवाह प्रभावकारी एवं गुणस्तरीय भएको हुने

उद्देश्य

प्रभावकारी संगठन संरचना निर्माण, संस्थागत क्षमता विकास र मानव संसाधनको कार्यदक्षता अभिवृद्धिवाट सार्वजनिक सेवा प्रवाहलाई गुणस्तरीय एवं प्रभावकारी बनाउनु ।

रणनीतिहरु

१. मानव संसाधन विकास सम्बन्धी स्थानीय नीति निर्माण गर्ने
२. संस्थागत संरचना चुस्त बनाउने
३. मानव संसाधन विकास गर्ने

घ) नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य परिमाण

तालिका नम्बर : ७७						
मानव संसाधन तथा संस्थागत विकास : नतिजा खाका तथा मध्यमकालीन लक्ष्य परिमाण						
नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष २०७९/ ८० सम्म	लक्ष्य परिमाण		
				२०८० /८१	२०८१ /८२	२०८२ /८३
प्रभाव	पालिकाको सेवा प्रवाहवाट सन्तुष्ट अनुभूति गर्ने सेवाग्राही	प्रतिशत	८०	८५	९०	९२
असर	संस्थागत क्षमता स्वमूल्याङ्कनमा प्राप्त।ङ्क	प्रतिशत	५४	६०	६२	६५
प्रतिफल हरु	पालिका अन्तर्गत क्रियाशील शाखा, उपशाखा, इकाई, सेवा केन्द्रहरु	संख्या	२३	२३	२३	२३
	पालिकामा कार्यरत जनशक्ति : अधिकृत तह र सोभन्दा मुनी	संख्या	७७	१३३	१३३	१३३
	पालिकामा कार्यरत प्राविधिक जनशक्ति (स्थायी र अस्थायी)	संख्या	५७	८०	८०	८०
	कार्यसम्पादन करार गरिएका कूल कर्मचारी	संख्या	०	१२२	१२२	१२२
	कार्य विवरण दिई कार्यसम्पादन गर्नेकर्मचारी	संख्या	११	११	११	११
	संगठन तथा व्यवस्थापन सर्भेक्षण अनुसार पदपूर्ति गर्नुपर्ने कर्मचारी	संख्या	१२	-	-	-
	प्रति एक सेवाग्राहीलाई सेवा प्रवाह गर्न लाग्ने औषत समयावधि	मिनेट	१५	१२	१२	१०
क्षमता विकास कार्यक्रम वाट लाभान्वित जनप्रतिनिधि र कर्मचारी	संख्या	३६	५०	६०	८०	

तालिका नम्बर : ७७						
मानव संशाधन तथा संस्थागत विकास : नतिजा खाका तथा मध्यमकालीन लक्ष्य परिमाण						
नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष २०७९/ ८० सम्म	लक्ष्य परिमाण		
				२०८० /८१	२०८१ /८२	२०८२ /८३
	क्षमता विकास कार्यक्रम बाट लाभान्वित सरोकारवाला, संघसंस्था, गैसस	संख्या	८	-	-	-
	संस्थागत क्षमता स्वमूल्याङ्कनमा प्राप्ताङ्क	प्राप्ताङ्क	८०.७५	८२	८३	८४
	उत्कृष्ट कार्यसम्पादन गरेवापत पुरष्कृत कर्मचारी	संख्या	०	५	१०	१५
	पालिका केन्द्र तथा वडा कार्यालयको आफ्नै भवन	संख्या	९	९	९	९

ड) त्रिवर्षीय श्रोत अनुमान

तालिका नम्बर : ७८						
संस्थागत विकास तथा मानव संशाधन : त्रिवर्षीय श्रोत अनुमान (रकम रु.लाखमा)						
	वजेट अनुमान			वजेट श्रोत		
	कुल	चालु	पूँजीगत	आन्तरिक श्रोत	प्रदेश	संघ
२०८०/८१	११५.०	४१.८	७३.३	१७.२५	२८.७५	६९
२०८१/८२	११०.०	३७.०	७३.०	१६.५	२७.५	६६
२०८२/८३	३५.५	३३.७	१.८	५.३२५	८.८७५	२१.३

च) मुख्य आयोजना तथा कार्यक्रमका लागि वजेट अनुमान

तालिका नम्बर : ७९									
संस्थागत विकास : मुख्य आयोजना तथा कार्यक्रमका लागि वजेट अनुमान (रकम रु. लाखमा)									
आयोजनाहरुको विवरण	२०८०/८१			२०८१/८२			२०८२/८३		
	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च
कर्मचारीहरुको क्षमता तथा वृत्त विकास	१२.५	११.९	०.६	१२.५	११.९	०.६	१२.५	११.९	०.६
उत्कृष्ट कर्मचारी सम्मान तथा पुरस्कार	२.५	२.४	०.१	२.५	२.४	०.१	३.०	२.९	०.२
जनप्रतिनिधिहरुको क्षमता विकास कार्यक्रम	१५.०	१४.३	०.८	१०.०	९.५	०.५	१०.०	९.५	०.५
पालिकामा सवारी साधन तथा भौतिक उपकरणको व्यवस्था	७५.०	३.८	७१.३	७५.०	३.८	७१.३	०.०	०.०	०.०
अन्तरपालिका अन्तरक्रिया कार्यक्रम	२.५	२.४	०.१	२.५	२.४	०.१	२.५	२.४	०.१
गैसस, सामुदायिक संस्था लगायत संस्थाहरुको क्षमता अभिवृद्धि	७.५	७.१	०.४	७.५	७.१	०.४	७.५	७.१	०.४
जम्मा	११५.०	४१.८	७३.३	११०.०	३७.०	७३.०	३५.५	३३.७	१.८

छ) जोखिम तथा अनुमान

संविधान, संघीय, प्रदेश र स्थानीय नीति र कानून वमोजिम संगठन, दक्ष मानव संशाधन, सीप र दक्षतामा अभिवृद्धि भएमा अपेक्षित नतिजा हासिल हुनेछ । उपरोक्त व्यवस्था हुन नसकेमा अपेक्षित नतिजा प्राप्त हुन नसक्ने जोखिम रहेको छ ।

७.४ योजना व्यवस्थापन

क) पृष्ठभूमि

स्थानीय स्तरको विकासका लागि आफ्नो अधिकार क्षेत्रभित्र स्थानीय सरकारले आवधिक, वार्षिक, र रणनीतिगत विषय क्षेत्रगत मध्यमकालीन तथा दीर्घकालीन विकास योजना बनाई कार्यान्वयन गर्नुपर्ने व्यवस्था स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले गरेको छ ।

ख) वस्तुस्थिति विश्लेषण

मुख्य समस्याहरू :

- ◆ कृषि, पर्यटन, यातायात, वातावरण जस्ता अग्रणी क्षेत्रहरूको दीर्घकालीन गुरुयोजना तर्जुमा हुन नसक्नु
- ◆ आयोजनाहरूको दिगोपना तथा मर्मत सम्भारका लागि लाभान्वितवाट उपभोग शुल्क सङ्कलन हुन नसक्नु
- ◆ नतिजामा आधारित अनुगमन मूल्याङ्कन अभ्यास नहुनु

मुख्य चुनौतिहरू

- ◆ आयोजनाहरूमा गुणस्तरीयता कायम राख्दै निर्धारित समयमै सम्पन्न गर्नु
- ◆ आयोजनाहरूको दिगोपना, मर्मत सम्भार र स्थानीयहरूको अपनत्व सिर्जना गर्नु

मुख्य सम्भावना तथा अवसरहरू

- ◆ योजना तर्जुमामा स्थानीय सरोकारवाला, निकाय, गैसस, सामुदायिक संस्था र नागरिक समाजहरूको सहभागिता
- ◆ आयोजनाहरू कार्यान्वयनमा उपभोक्ता समितिको सहभागिता हुने गरेको
- ◆ वार्षिक नीति तथा कार्यक्रमहरू कार्यान्वयन हुँदै आएको
- ◆ सहभागितामूलक ढङ्गबाट आयोजनाहरूको अनुगमन
- ◆ आयोजनाहरूको वार्षिक समीक्षा हुने गरेको
- ◆ आवधिक योजना, गौरव आयोजना, मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमा हुने क्रममा रहेको

ग) सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति तथा कार्यक्रम आयोजना

गाउँपालिकाले अंगिकार गरेको सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति एवं प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजनाहरू यसप्रकार रहेको छ ।

सोच : नतिजामुखी योजना र उत्तरदायी विकास प्रशासन

लक्ष्य : सरोकारवाला तथा जनसहभागितामा योजना तर्जुमा भई कार्यान्वयन भएको हुने

ग) उद्देश्य

- ◆ स्थानीय जनसहभागिता एवं सरोकारवालाहरूको सहभागितामा योजनाहरूको तर्जुमा गर्नु
- ◆ प्रभावकारी कार्यान्वयन र अनुगमन तथा मूल्याङ्कनबाट योजना व्यवस्थापन गर्नु

ग) रणनीतिहरू

१. योजना व्यवस्थापन सम्बन्धी स्थानीय नीति निर्माण

२. योजना तर्जुमा सहभागिता
३. योजना कार्यान्वयनमा प्रभावकारीता

घ) नतिजा सूचक तथा मध्यमकालीन लक्ष्य परिमाण

तालिका नम्बर : ८०						
योजना व्यवस्थापन : नतिजा खाका तथा मध्यमकालीन लक्ष्य परिमाण						
नतिजा को तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष २०७९/८० सम्म	लक्ष्य परिमाण		
				२०८० /८१	२०८१ /८२	२०८२ /८३
प्रभाव	स्थानीयहरूले अपनत्व ग्रहण गरेका आयोजनाहरू	प्रतिशत		१	५	७
असर	निर्धारित समयमा सम्पन्न आयोजनाहरू	प्रतिशत	६५	६५	७५	९०
प्रतिफल हरु	तर्जुमा भएका विषय क्षेत्रगत गुरुयोजना (कृषि, पर्यटन, यातायात गुरुयोजना...)	संख्या	-	-	१	१
	श्रोत नक्शा सहित खण्डीकृत वस्तुगत विवरण (प्रोफाइल) तयारी तथा अद्यावधिक भएको विषयगत क्षेत्र	संख्या	०	१	१	२
	कार्यान्वयन भएका स्थानीय गौरव आयोजना	संख्या	-	-	१	१
	वार्षिक नीति कार्यक्रममा पालिकाको आन्तरिक आयमा वृद्धि हुन सक्ने क्षेत्रमा लगानी	प्रतिशत	३३	४३	४८	५३
	कूल आयोजना मध्ये उपभोक्ता समिति वाट कार्यान्वयन आयोजना	प्रतिशत	८०	७५	७०	६५
	निर्धारित समय वा सो अगावै सम्पन्न आयोजना	प्रतिशत	९०	९१	९३	९५
	आयोजना/कार्यक्रमको अनुगमन प्रतिवेदन संख्या (पटके, मासिक, चौमासिक, वार्षिक)	संख्या	१	१	१	२
	सहभागितामुलक योजना तर्जुमा तथा अनुगमन प्रक्रियामा लक्षित वर्ग/ समुदायको प्रतिनिधित्व	प्रतिशत	१००	१००	१००	१००
	पालिकावाट प्रकाशित दस्तावेज र प्रतिवेदन	संख्या	२	३	३	३

ड) त्रिवर्षीय श्रोत अनुमान

तालिका नम्बर : ८१						
योजना व्यवस्थापन : त्रिवर्षीय श्रोत अनुमान (रकम रु. लाखमा)						
	बजेट अनुमान			बजेट श्रोत		
	कुल	चालु	पूँजीगत	आन्तरिक श्रोत	प्रदेश	संघ
२०८०/८१	५४.०	५१.३	२.७	८.१	१३.५	३२.४
२०८१/८२	३६.५	३४.७	१.८	५.४७५	९.१२५	२१.९
२०८२/८३	३२.५	३०.९	१.६	४.८७५	८.१२५	१९.५

च) मुख्य आयोजना तथा कार्यक्रमका लागि वजेट अनुमान तथा क्रियाकलापहरु

तालिका नम्बर : ८२									
योजना व्यवस्थापन : मुख्य आयोजना तथा कार्यक्रमका लागि वजेट अनुमान									
(रकम रु.लाखमा)									
आयोजनाहरुको विवरण	२०८०/८१			२०८१/८२			२०८२/८३		
	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	कूल	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च
दीर्घकालीन गुरुयोजना निर्माण	१०.०	९.५	०.५	२.५	२.४	०.१	२.५	२.४	०.१
मध्यकालीन खर्च संरचना निर्माण	१.५	१.४	०.१	१.५	१.४	०.१	२.५	२.४	०.१
ओ इण्ड एम सर्भे	२.५	२.४	०.१	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०
पालिका डिजिटल पार्श्वचित्र निर्माण	५.०	४.८	०.३	५.०	४.८	०.३	०.०	०.०	०.०
लैङ्गिक उत्तरदायी वजेट परीक्षण	२.५	२.४	०.१	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०
तेश्रो पक्षबाट ठूला आयोजना मूल्याङ्कन	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०
आयोजनाहरुका अनुगमन तथा मूल्याङ्कन	२.५	२.४	०.१	२.५	२.४	०.१	२.५	२.४	०.१
डिपिआर तयारी	२५.०	२३.८	१.३	२५.०	२३.८	१.३	२५.०	२३.८	१.३
आयोजना बैंक तयारी	५.०	४.८	०.३	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०
जम्मा	५४.०	५१.३	२.७	३६.५	३४.७	१.८	३२.५	३०.९	१.६

छ) जोखिम तथा अनुमान

संविधान, संघीय, प्रदेश र स्थानीय नीति र कानून वमोजिम तीनै तहका सरकारका निकायहरु र गैसस, सामुदायिक, सहकारी र निजी क्षेत्र बीचको समन्वय, श्रोत, साधन, प्रविधि र दक्ष मानव संशाधन सहज उपलब्ध भएमा अपेक्षित नतिजा हुनेछ। उपरोक्त व्यवस्था हुन अपेक्षित नतिजा हासिल हुन नसक्ने जोखिम रहनेछ।

अनुसूचीहरु

अनुसूची १ : मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमा सम्बन्धी कार्यदल गठन

क्रसं.	समितिका सदस्य	जिम्मेवारी
१.	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत	संयोजक
२.	प्रमुख : आर्थिक प्रशासन शाखा	सदस्य
३.	प्रमुख : शिक्षा, युवा तथा खेलकुद	सदस्य
४.	प्रमुख : लेखा शाखा	सदस्य
५.	प्रमुख : स्वास्थ्य शाखा	सदस्य
६.	प्रमुख : कृषि विकास शाखा	सदस्य
७.	प्रमुख : पशुसेवा शाखा	सदस्य
८.	प्रमुख : पूर्वाधार विकास शाखा	सदस्य
९.	प्रमुख : योजना तथा अनुगमन शाखा	सदस्य सचिव

अनुसूची - २
कार्यक्रमको फोटोहरु

